

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Θέμα: «Tourism growth and Agricultural Patterns»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Δήμητρα Καρβουνιάρη

Αθήνα, 2022

Τριμελής Επιτροπή

Γρηγόρης Σιουρούνης, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Σαράντης Λώλος, Ομότιμος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Σταύρος Ντεγιαννάκης, Αναπληρωτής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Δήμητρα Καρβουνιάρη, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Η παρούσα διπλωματική εργασία αφιερώνεται στα παιδιά μου, Μαρία και Κύρο, που ήταν συνοδοιπόροι σε αυτό το ταξίδι από την αρχή, ως έμβρυα, μέχρι και σήμερα.

Ευρετήριο Συντομογραφιών

ΠΟΤ: Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού

GAP: Good Agricultural Practices

Leader: Liaisons Entre Actions pour la Developpement des Economies Rurales
(Δεσμοί μεταξύ των Δράσεων για την Ανάπτυξη της Αγροτικής Οικονομίας)

CLLD: Community Led- Local Development (Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων)

ΟΟΣΑ: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης

ΙΝΣΕΤΕ: Ινστιτούτου του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων

ΙΟΒΕ: Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών

ΚΕΠΕ: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών

ΜΚΔ: Μέση Κατά Κεφαλή Δαπάνη

ΜΔΔ: Μέση Δαπάνη ανά Διανυκτέρευση

ΜΔΠ: Μέση Διάρκεια Παραμονής

ΑΕΠ: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

Q1-Q4: Οικονομικά Τρίμηνα

ΕΚ: Εκατομμύρια

ΔΙΣ: Δισεκατομμύρια

ΕΛΣΤΑΤ: Ελληνική Στατιστική Αρχή

ΤτΕ: Τράπεζα της Ελλάδος

Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας: (ESM)

Ευχαριστίες

Με την περάτωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας ολοκληρώνεται η φοίτησή μου στο ΠΜΣ «Εφαρμοσμένων Οικονομικών και Περιφερειακής Ανάπτυξης», στην κατεύθυνση «Εφαρμοσμένα Οικονομικά και Διοίκηση» του Τμήματος Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Παντείου Πανεπιστημίου.

Κατά τη διάρκεια των σπουδών μου ήταν καθοριστική η συμβολή των καθηγητών μου για τις πολύτιμες γνώσεις που προσέφεραν, τους οποίους και ευχαριστώ θερμά. Επίσης, ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Γρηγόρη Σιουρούνη για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε κατά την ανάθεση και συγγραφή της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου για την αμέριστη συμπαράσταση, υπομονή και κατανόηση που έδειξαν καθ' όλη τη διάρκεια του μεταπτυχιακού. Ιδιαίτερα όμως θα ήθελα να ευχαριστήσω το σύζυγό μου γιατί χωρίς την υποστήριξή του δεν θα μπορούσα να τα καταφέρω.

Πίνακας περιεχομένων

Ευρετήριο Συντομογραφιών	3
Ευχαριστίες	4
Πίνακας περιεχομένων	5
Κατάλογος Διαγραμμάτων	7
Κατάλογος Πινάκων	9
Κατάλογος Εικόνων	10
Περίληψη	11
Εισαγωγή	13
Κεφάλαιο 1: Τουρισμός – Βασικές έννοιες	14
1.1 Ορισμός του τουρισμού	14
1.2 Βασικές κατηγορίες τουρισμού	16
1.2.1 Μαζικός τουρισμός (mass tourism).....	19
1.2.2 Τουρισμός ειδικών ενδιαφερόντων ή αναγκών (special interest tourism)..	19
1.2.3 Εναλλακτικός τουρισμός (alternative tourism).	20
1.3 Τουρισμός Υπαίθρου	21
Κεφάλαιο 2: Οι επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στην περιφέρεια	25
2.1 Οικονομικές επιπτώσεις	25
2.2 Κοινωνικές επιπτώσεις	26
2.3 Πολιτικές επιπτώσεις	26
2.4 Περιβαλλοντικές επιπτώσεις	27
2.5 Πολιτιστικές επιπτώσεις	27
Κεφάλαιο 3: Γεωργικά πρότυπα	28
3.1 Γενικά περί γεωργικών προτύπων	28
3.2 Ειδικά	28
3.3 Πρότυπα εμπορίας γεωργικών προϊόντων	30
3.3.1 Ορισμός	30
3.2 Πρότυπα εμπορίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης & αναθεώρησή τους	30
Κεφάλαιο 4: Η σύνδεση του τουρισμού με τον αγροτικό τομέα Αγροτικός τουρισμός	31
4.1 Η έννοια του Αγροτικού τουρισμού και του Αγροτουρισμού	31
4.2 Η εξέλιξη του Αγροτουρισμού μέσα στο χρόνο	33
4.3 Εννοιολογική προσέγγιση του αγροτουρισμού	35
4.4 Μορφές Αγροτουρισμού	39

4.5 Προϋποθέσεις ανάπτυξης του αγροτουρισμού	42
4.6 Επιπτώσεις αγροτουρισμού.....	44
4.6.1 Θετικές επιπτώσεις του αγροτουρισμού.....	44
4.6.2 Αρνητικές επιπτώσεις του αγροτουρισμού.	49
Κεφάλαιο 5: Επενδύσεις στον αγροτικό τουρισμό.....	51
5.1 Η ανάγκη για ενίσχυση του αγροτικού τουρισμού	51
5.2 Χρηματοδοτικά προγράμματα αγροτικού τουρισμού στην Ελλάδα.....	51
5.2.1 Οι Κανονισμοί 797/85, 1760/87, 2328/91, 950/97, 1257/99.....	52
5.2.2 Η Κοινοτική Πρωτοβουλία Leader (Liaisons Entre Actions pour la Developpement des Economies Rurales.....	52
5.2.3 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα "Αγροτική Ανάπτυξη - Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου 2000- 2006" (ΕΠΑΑΥ).....	54
5.2.4 Ολοκληρωμένα Προγράμματα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου (Ο.Π.Α.Α.Χ.) 2000-2006.....	54
5.2.5 Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Αγροτικής Ανάπτυξης 2007-2013 (Ε.Σ.Σ.Α.Α.).	54
5.2.6 ΠΑΑ 2014-2020 : Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας	55
5.2.7 CLLD/LEADER. Η CLLD (Community Led- Local Development).....	56
5.2.8 INTERREG..	57
5.2.9 ΕΠΑΝ Ι, ΙΙ, ΕΠΑνΕΚ.....	57
Κεφάλαιο 6:. Εμπειρική προσέγγιση.....	59
6.1 Οικονομικά μεγέθη που σχετίζονται με τον τουρισμό.....	59
6.1.1 Βασικά μεγέθη του εισερχόμενου τουρισμού	60
6.1.2 Εγχώριος τουρισμός...	86
6.1.3 Τα έμμεσα οφέλη του τουρισμού	88
6.1.4 ΑΕΠ.....	90
6.1.5 Απασχόληση.....	97
6.1.6 Ισοζύγιο Πληρωμών.....	100
6.1.7 Η τουριστική ανάπτυξη ανά περιφέρεια.....	106
Κεφάλαιο 7: Συμπεράσματα	122
Προτάσεις	123
Βιβλιογραφία	125

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1: Αφίξεις εισερχόμενων τουριστών για τα έτη 2015 έως και 2020.....	62
Διάγραμμα 2: Έσοδα εισερχόμενου τουρισμού για τα έτη 2015-2020	63
Διάγραμμα 3: Αφίξεις μη κατοίκων από το εξωτερικό ανά χώρα προέλευσης (σε χιλ.)	68
Διάγραμμα 4: Διανυκτερεύσεις μη κατοίκων στην Ελλάδα ανά χώρα προέλευσης ...	70
Διάγραμμα 5: Συνολική τουριστική δαπάνη μη κατοίκων στην Ελλάδα λαμβάνοντας υπόψη τη χώρα προέλευσης.....	72
Διάγραμμα 6: Τουριστική δαπάνη μη κατοίκων στην Ελλάδα ανά χώρα προέλευσης για το έτος 2019 (σε εκ. €).....	73
Διάγραμμα 7: Τουριστική δαπάνη μη κατοίκων στην Ελλάδα ανά χώρα προέλευσης για το έτος 2020 (σε εκ. €).....	74
Διάγραμμα 8: Μέση κατά κεφαλή δαπάνη του συνόλου των ταξιδιωτών που επισκέφθηκαν την Ελλάδα για τα έτη 2010-2020 (σε €).....	76
Διάγραμμα 9: Μέση κατά κεφαλή δαπάνη ανά χώρα προέλευσης για το έτος 2019 (σε €)	77
Διάγραμμα 10: Μέση κατά κεφαλή δαπάνη ανά χώρα προέλευσης για το έτος 2020 (σε €).....	78
Διάγραμμα 11: Μέση δαπάνη των ταξιδιωτών ανά διανυκτέρευση για τα έτη 2010- 2020 (σε €).....	80
Διάγραμμα 12: Μέση δαπάνη ανά διανυκτέρευση ανά χώρα προέλευσης για το έτος 2019 (σε €).....	81
Διάγραμμα 13: Μέση δαπάνη ανά διανυκτέρευση ανά χώρα προέλευσης για το έτος 2020 (σε €).....	82
Διάγραμμα 14: Μέση διάρκεια παραμονής ταξιδιωτών για τα έτη 2010-2020.....	84
Διάγραμμα 15: Μέση διάρκεια παραμονής ανά χώρα προέλευσης για το έτος 2019 .	85
Διάγραμμα 16: Μέση διάρκεια παραμονής ανά χώρα προέλευσης για το έτος 2020 .	86
Διάγραμμα 17: Αριθμός ταξιδιών, αφορά τον εισερχόμενο τουρισμό και ταξίδια με 1 τουλάχιστον διανυκτέρευση	87
Διάγραμμα 18: Δαπάνη (€) για ταξίδια με 1 τουλάχιστον διανυκτέρευση.....	87
Διάγραμμα 19: Διανυκτερεύσεις, αφορά εγχώριο τουρισμό και ταξίδια με 1 τουλάχιστον διανυκτέρευση	88
Διάγραμμα 20: % Κατανομή Τουριστικών Εσόδων.....	89

Διάγραμμα 21: Άμεση επίπτωση τουρισμού στο ΑΕΠ της Ελλάδος σε (€ εκ.) ανά έτος.)	91
Διάγραμμα 22: Άμεση επίπτωση τουρισμού ως ποσοστό του ΑΕΠ της Ελλάδος σε (€ εκ.) ανά έτος.....	92
Διάγραμμα 23: Συνολική επίπτωση τουρισμού στο ΑΕΠ της Ελλάδος σε (€ εκ.) ανά έτος.....	93
Διάγραμμα 24: ΑΕΠ της Ελλάδος σε (€ εκ.) ανά έτος.....	94
Διάγραμμα 25: Απασχόληση 2015-2020 ανά τρίμηνο	97
Διάγραμμα 26: Απασχόληση 2015-2020 σε ετήσια βάση,	100
Διάγραμμα 27: Ταξιδιωτικές εισπράξεις (περ. κρουαζιέρα) ως % ελλείματος του Ισοζυγίου Πληρωμών	101
Διάγραμμα 28: Ταξιδιωτικές εισπράξεις και μεταφορές/Ισοζύγιο αγαθών (ποσοστό %).	101
Διάγραμμα 29: Ταξιδιωτικές εισπράξεις /Εξαγωγές αγαθών (ποσοστό %)	102
Διάγραμμα 30: Ταξιδιωτικές εισπράξεις και μεταφορές /Εξαγωγές αγαθών (ποσοστό %).	103
Διάγραμμα 31: Ταξιδιωτικές εισπράξεις/Εξαγωγές αγαθών πλην πλοίων και καυσίμων (ποσοστό %).	103
Διάγραμμα 32: Ταξιδιωτικές εισπράξεις και μεταφορές/Εξαγωγές αγαθών πλην πλοίων και καυσίμων (ποσοστό %)	104
Διάγραμμα 33: % κατανομή εσόδων εισερχόμενου τουρισμού ανά περιφέρεια για το έτος 2016.....	108
Διάγραμμα 34: % κατανομή εσόδων εισερχόμενου τουρισμού ανά περιφέρεια για το έτος 2017.....	108
Διάγραμμα 35: % κατανομή εσόδων εισερχόμενου τουρισμού ανά περιφέρεια για το έτος 2018.....	109
Διάγραμμα 36: % κατανομή εσόδων εισερχόμενου τουρισμού ανά περιφέρεια για το έτος 2019.....	109
Διάγραμμα 37: % κατανομή εσόδων εισερχόμενου τουρισμού ανά περιφέρεια για το έτος 2020.....	110
Διάγραμμα 38: % κατανομή εσόδων εισερχόμενου τουρισμού ανά περιφέρεια για τα έτη 2016-2020.....	111
Διάγραμμα 39: Αναλογία άμεσης τουριστικής δαπάνης σε € εκατ. ανά περιφέρεια για το έτος 2015	113

Διάγραμμα 40: Αναλογία άμεσης τουριστικής δαπάνης σε € εκατ. ανά περιφέρεια για το έτος 2016.....	113
Διάγραμμα 41: Αναλογία άμεσης τουριστικής δαπάνης σε € εκατ. ανά περιφέρεια για το έτος 2017.....	114
Διάγραμμα 42: Αναλογία άμεσης τουριστικής δαπάνης σε € εκατ. ανά περιφέρεια για το έτος 2018.....	114
Διάγραμμα 43: Αναλογία άμεσης τουριστικής δαπάνης σε € εκατ. ανά περιφέρεια για το έτος 2019.....	115
Διάγραμμα 44: Αναλογία άμεσης τουριστικής δαπάνης σε € εκατ. ανά περιφέρεια για το έτος 2020.....	115
Διάγραμμα 45: Αναλογία άμεσης τουριστικής δαπάνης σε € εκατ. ανά περιφέρεια για τα έτη 2015-2020.....	116
Διάγραμμα 46: ΑΕΠ Περιφερειών σε € εκατ. για το έτος 2015.....	118
Διάγραμμα 47: ΑΕΠ Περιφερειών σε € εκατ. για το έτος 2016.....	118
Διάγραμμα 48: ΑΕΠ Περιφερειών σε € εκατ. για το έτος 2017.....	119
Διάγραμμα 49: ΑΕΠ Περιφερειών σε € εκατ. για το έτος 2018.....	119
Διάγραμμα 50: ΑΕΠ Περιφερειών σε € εκατ. για το έτος 2019.....	120
Διάγραμμα 51: ΑΕΠ Περιφερειών σε € εκατ. για το έτος 2020.....	120
Διάγραμμα 52: ΑΕΠ Περιφερειών σε € εκατ. για τα έτη 2015-2020.....	121

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1: Επιλεγμένα Εθνικά Κριτήρια «Αγροτικών» Οικισμών	32
Πίνακας 2: Συγκεντρωτικός πίνακας των ορισμών της έννοιας του αγροτουρισμού στη βιβλιογραφία	38
Πίνακας 3: Αφίξεις εισερχόμενων τουριστών για τα έτη 2015 έως και 2020	61
Πίνακας 4: Αφίξεις εισερχόμενων τουριστών για τα έτη 2015 έως και 2020	62
Πίνακας 5: Αφίξεις εισερχόμενων τουριστών ανάλογα με το είδος του μεταφορικού μέσου που επέλεξαν για τα έτη 2015 έως και 2020.....	64
Πίνακας 6: Αφίξεις εισερχόμενων τουριστών ανάλογα με το είδος του μεταφορικού μέσου που επέλεξαν για τα έτη 2015 έως και 2020.....	65

Πίνακας 7: Αφίξεις μη κατοίκων από το εξωτερικό ανά χώρα προέλευσης (σε χιλ.).	67
Πίνακας 8: Διανυκτερεύσεις μη κατοίκων από το εξωτερικό ανά χώρα προέλευσης	69
Πίνακας 9: Δαπάνες μη κατοίκων στην Ελλάδα ανά χώρα προέλευσης (σε εκ. €).....	71
Πίνακας 10: Μέση κατά κεφαλή δαπάνη ανά χώρα προέλευσης (σε €)	75
Πίνακας 11: Μέση δαπάνη ανά διανυκτέρευση ανά χώρα προέλευσης (σε €)	79
Πίνακας 12: Μέση διάρκεια παραμονής ανά χώρα προέλευσης (σε €)	83
Πίνακας 13: % κατανομή τουριστικών εσόδων	89
Πίνακας 14: Η συμβολή του τουρισμού στην ελληνική οικονομία. εκ.)	96
Πίνακας 15: Εξέλιξη απασχόλησης για τα έτη 2015-2020.....	99
Πίνακας 16: Η συμβολή του τουρισμού στο ισοζύγιο πληρωμών	105
Πίνακας 17: % κατανομή εσόδων εισερχόμενου τουρισμού ανά περιφέρεια για τη χρονική περίοδο 2016-2020.....	107
Πίνακας 18: Αναλογία άμεσης τουριστικής δαπάνης σε € εκ ανά περιφέρεια για τη χρονική περίοδο 2015-2020.....	112
Πίνακας 19: ΑΕΠ Περιφερειών -σε € εκατ. για τη χρονική περίοδο 2015-2020.....	117

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 1: Η ταξινόμηση των ταξιδιωτών σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού.....	17
Εικόνα 2: Αιτίες διενέργειας ταξιδιών επίσκεψης.....	18
Εικόνα 3: Οι κυριότερες μορφές του Τουρισμού της Υπαίθρου	23
Εικόνα 4: Εύρος των όρων που σχετίζονται με τον τουρισμό.....	24
Εικόνα 5: Τυπολογία Αγροτουρισμού	41
Εικόνα 6: Οι επιδράσεις του αγροτουρισμού	48

Περίληψη

Ο τουρισμός αποτελεί το βασικό πυλώνα οικονομικής ανάπτυξης και είναι ο μοναδικός κλάδος της οικονομικής δραστηριότητας που κατάφερε να αντεπεξέλθει στην πρωτοφανή οικονομική κρίση που ξεκίνησε το 2008 και συνεχίστηκε μέχρι το 2016 με σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις. Το 2020 ο τουρισμός δοκιμάζεται ξανά και έρχεται αντιμέτωπος με την παγκόσμια κρίση λόγω της πανδημίας του Covid-19. Ο τουρισμός και ειδικότερα ο μαζικός τουρισμός, βοήθησε σημαντικά την Ελλάδα να ανακάμψει.

Η Ελλάδα μπορεί να βρίσκεται χαμηλά στην κατάταξη ως προς τον εναλλακτικό τουρισμό σύμφωνα με την έρευνα του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού, εντούτοις όμως κάνει σοβαρές προσπάθειες να αναπτυχθεί. Ο αγροτουρισμός, ο οικοτουρισμός, ο τουρισμός περιπέτειας, ο ιαματικός τουρισμός, ο χιονοδρομικός τουρισμός είναι μερικές εναλλακτικές μορφές τουρισμού οι οποίες με την ύπαρξη ενός προγράμματος που θα τις αναδεικνύει θα οδηγήσει σε τουριστική άνθιση όλο το χρόνο και όχι μόνο τους καλοκαιρινούς μήνες.

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελείται από δύο μέρη, το θεωρητικό και το εμπειρικό μέρος. Στο θεωρητικό μέρος θα αναφερθούμε γενικά στον τουρισμό, τις κατηγορίες του αλλά και στις επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στην περιφέρεια. Επίσης, θα γίνει λόγος για τα γεωργικά πρότυπα, τη σύνδεση που υπάρχει ανάμεσα στον τουρισμό και το γεωργικό τομέα εστιάζοντας στον αγροτουρισμό και θα εξετάσουμε τα χρηματοδοτικά προγράμματα ενίσχυσης του αγροτικού τουρισμού. Στο πρακτικό μέρος θα εξετάσουμε τα οικονομικά μεγέθη που σχετίζονται με τον τουρισμό όπως εισερχόμενος τουρισμός (αφίξεις και έσοδα), εγχώριος τουρισμός (αφίξεις, δαπάνες), ΑΕΠ, απασχόληση, ισοζύγιο πληρωμών, τουριστική ανάπτυξη ανά περιφέρεια και πως εξελίχθηκαν αυτά με την πάροδο του χρόνιου. Η εμπειρική προσέγγιση ολοκληρώνεται με την εξαγωγή πολύτιμων συμπερασμάτων και τη διατύπωση προτάσεων για την περαιτέρω ανάπτυξη τόσο του τουρισμού όσο και του αγροτουρισμού.

Λέξεις-κλειδιά: τουρισμός, αγροτουρισμός, γεωργικά πρότυπα, αύξηση εισοδήματος, πρωτοβουλία Leader, προστασία του περιβάλλοντος

Abstract

Tourism is the main pillar of economic growth and is the only sector of economic activity that managed to cope with the unprecedented economic crisis which began in 2008 and continued until 2016 with significant economic and social consequences. In 2020, the COVID-19 outbreak had a devastating impact on the global economy and employment. Tourism and in particular mass tourism, has helped economy to bounce back.

A recent research conducted by the World Tourism Organization shows that even though Greece is low in the ranking on alternative tourism, it makes serious efforts to develop new forms of sustainable tourism such as agritourism, ecotourism, adventure tourism, spa tourism, ski tourism. If this happens, alternative tourism will lead to a tourism boom not only during the summer months but throughout the year.

The present study consists of two parts, the theoretical and the empirical part. The theoretical part focuses on tourism in general, its categories but also to the effects of tourism development in the region. We will also talk about agricultural patterns, the link between tourism and agricultural sector focusing on agritourism, not to mention financial programs to support rural tourism. This part ends with agritourism in Europe and internationally. In the empirical part we will look at economic figures related to tourism such as inbound tourism (arrivals and revenues), domestic tourism (arrivals and expenditures), Gross Domestic Product (GDP), employment, balance of payments, tourism development by region and how these evolved over time. The empirical approach is completed by drawing valuable conclusions and formulating proposals for further development of tourism as well as agritourism.

Keywords: tourism, agritourism, agricultural patterns, income increase, rural development programme LEADER, environmental protection

Εισαγωγή

Ο τουρισμός θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους και ταχύτερα αναπτυσσόμενους κλάδους σε διεθνές επίπεδο. Με βάση τα παγκόσμια στατιστικά στοιχεία όπως αφίξεις τουριστών, απασχόληση, συναλλαγματικές εισπράξεις αποδεικνύεται ότι ο τουρισμός αποτελεί τη μεγαλύτερη βιομηχανία παγκοσμίως.

Στην Ελλάδα ο τουρισμός είναι η σημαντικότερη δραστηριότητα του τριτογενή τομέα και μοχλός ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας. Η ανάλυση και η ερμηνεία οικονομικών μεγεθών που σχετίζονται με τον τουρισμό αποτελεί την καλύτερη μέθοδο για την εξαγωγή πολύτιμων συμπερασμάτων. Αυτό μπορεί να αποτελέσει κριτήριο για τη χάραξη ή επιλογή της καλύτερης στρατηγικής στον τομέα του τουρισμού. Άλλωστε βασικός στόχος είναι η περαιτέρω ανάπτυξη του ελληνικού τουρισμού και η επίλυση των προβλημάτων που δημιουργήθηκαν από την εξάπλωση της νόσου Covid-19.

Ο τουρισμός μπορεί να είναι βασική πηγή εσόδων για τους Έλληνες πιθανολογείται όμως ότι δεν έχει αναπτυχθεί στο βαθμό που θα μπορούσε. Ο μαζικός τουρισμός θεωρείται η πιο δημοφιλής μορφή τουρισμού παρά τις σοβαρές επιπτώσεις στο περιβάλλον ενώ τα τελευταία χρόνια γίνεται προσπάθεια για περαιτέρω ανάπτυξη του τουρισμού σε συνδυασμό με την παγκόσμια τάση που υπάρχει για πιο εναλλακτικές διακοπές, φιλικές προς το περιβάλλον. Ο αγροτουρισμός, είναι μια εναλλακτική μορφή τουρισμού η οποία θα συζητηθεί τόσο για τις μορφές της όσο και για τις επιπτώσεις της.

Ο αγροτουρισμός είναι μια μορφή τουρισμού που από ότι φαίνεται κερδίζει συνεχώς έδαφος τα τελευταία χρόνια. Η Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω της αναπτυξιακής πολιτικής που εφαρμόζει για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στις αγροτικές περιοχές μεριμνά για την οικονομική ενίσχυση αγροτικών επιχειρήσεων και ενισχύει ορεινές και μειονεκτικές περιοχές στην ελληνική επικράτεια να αναπτυχθούν αγροτουριστικά.

Κεφάλαιο 1: Τουρισμός – Βασικές έννοιες

1.1 Ορισμός του τουρισμού

Υπάρχουν πολλοί ορισμοί αναφορικά με την έννοια του τουρισμού στην ελληνική και τη διεθνή βιβλιογραφία. Η πλειοψηφία αυτών θεωρεί ότι ο τουρισμός είναι μια δραστηριότητα η οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ψυχαγωγία, την επικοινωνία και τη δημιουργία νέων εμπειριών μέσα από κάποιο ταξιδιωτικό προορισμό. Ακριβής ορισμός του όρου «τουρισμός» είναι δύσκολο να δοθεί καθώς τα κίνητρα των τουριστών διαφέρουν (Ζαχαράτος Γ.Α., 2000). Στην προσπάθειά μας να προσεγγίσουμε όσο το δυνατόν καλύτερα τη συγκεκριμένη έννοια θα δούμε εν τάχει πως διαμορφώθηκε και εξελίχθηκε ο τουρισμός με την πάροδο των χρόνων, αρχής γενομένης από το σημείο που έγινε για πρώτη φορά αναφορά σε αυτόν. Εν συνεχεία θα δοθούν μια σειρά από ορισμοί οι οποίοι αντιστοιχούν στις διαφορετικές προσεγγίσεις που υπάρχουν ανάλογα με την επιστήμη που εξετάζει τον τουρισμό .

Ο όρος «τουρίστας» πρωτοεμφανίστηκε το 19ο αιώνα και συγκεκριμένα το 1800 ενώ η έννοια του τουρισμού εμφανίζεται το 1811 και σχετίζεται με την ανάγκη του ατόμου να ταξιδεύει για λόγους αναψυχής. Η μεσαία κοινωνική τάξη εισοδημάτων ξεκινά τα λεγόμενα «ομαδικά ταξίδια», ταξιδεύει δηλαδή μαζικά, σε προσιτές τιμές. Το 1845 ιδρύεται το πρώτο ταξιδιωτικό γραφείο από τον Thomas Cook ενώ το 1865 διοργανώνεται η πρώτη κρουαζιέρα. Οι ταξιδιωτικές επιταγές (traveller's cheque/check) οι οποίες χρησιμοποιούνται αντί μετρητών, κάνουν την εμφάνισή τους το 1871 και έχουν σαν στόχο να διευκολύνουν τους ταξιδιώτες παρέχοντας ασφάλεια και άνεση στις συναλλαγές τους (Τζουβελέκας Ε., 2022).

Ο 20ος αιώνας σηματοδοτήθηκε από μεγάλες αλλαγές στον τομέα του τουρισμού. Σημαντικό ρόλο έπαιξαν μια σειρά από ιστορικά γεγονότα όπως οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι οι οποίοι έλαβαν χώρα, ο πρώτος από το 1914 έως το 1918 και ο δεύτερος από το 1939 έως και το 1945. Αξίζει επίσης να σημειωθεί η παγκόσμια οικονομική ύφεση το 1930 αλλά και η καθιέρωση της ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών στους εργαζομένους το 1936. Όλα τα παραπάνω είχαν σημαντική επίδραση στην ανάπτυξη του τουρισμού και την αύξηση τόσο των εγχώριων όσο και των παγκόσμιων μετακινήσεων. (Φράγκου Δ., 2022)

Ας δούμε όμως μερικούς από τους πιο αντιπροσωπευτικούς ορισμούς για τον τουρισμό. Με βάση τους Hunziker και Krapf (1942), καθηγητές του Πανεπιστημίου της Βέρνης στην Ελβετία, τουρισμός είναι ένα σύνολο από σχέσεις και γεγονότα που δημιουργούνται κατά τη διάρκεια του ταξιδιού, τόσο κατά τη μετακίνηση όσο και κατά την παραμονή των ταξιδιωτών στον προορισμό που έχουν επιλέξει. Να διευκρινιστεί ότι ο προορισμός είναι διαφορετικός από τον τόπο της μόνιμης κατοικία των ατόμων ενώ το ταξίδι δεν έχει κερδοσκοπικό σκοπό (Federico A., Massimiliano C., 2019).

Ο Lieper (1979) στην προσπάθειά του να ορίσει τον τουρισμό αναφέρει χαρακτηριστικά ότι πρόκειται για μια επιστήμη, ένα σύστημα (tourism system) το οποίο περιλαμβάνει πέντε στοιχεία. Συγκεκριμένα αναφέρεται στον άνθρωπο-τουρίστα, τον τόπο προέλευσής του, την ενδιαμέση στάση που μπορεί να κάνει σε μια περιοχή, τον τόπο προορισμού και την τουριστική βιομηχανία. Το μοντέλο του τουριστικού συστήματος που περιγράφει ο Lieper εστίαζε στην τουριστική ροή χωρίς ωστόσο να υπάρχει καμία σύνδεση και αλληλεξάρτηση των πέντε στοιχείων μεταξύ τους. Το κενό αυτό έρχονται να καλύψουν οι Mill και Morrison (1985) με την προσθήκη των παρακάτω σημαντικών στοιχείων: τον προορισμό, τη ζήτηση, το μάρκετινγκ και το ταξίδι (Morrison, A., Lehto, X., & Day, J. 2018, Jinah Park, Bihu Wu, Alastair M. Morrison, Ye Shen, Li Cong & Mengjiao Li, 2016).

Οι Mitchell και Murphy (1991) θεωρούν τον τουρισμό ως μια δραστηριότητα του πραγματοποιεί το άτομο στον ελεύθερο χρόνο του. Δίνεται έτσι η δυνατότητα στον ταξιδιώτη να ξεκουραστεί και να χαλαρώσει από την καθημερινότητά του μακριά από τον τόπο της μόνιμης διαμονής του.

Τέλος, σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (Π.Ο.Τ.) ο όρος τουρισμός περιλαμβάνει μια σειρά από δραστηριότητες οι οποίες μπορεί να σχετίζονται με ψυχαγωγικούς, επαγγελματικούς, θρησκευτικούς, θεραπευτικούς ή συνεδριακούς λόγους. Τα άτομα που ταξιδεύουν διαμένουν σε διαφορετικό περιβάλλον από αυτό της βασικής τους κατοικίας και η διάρκεια του ταξιδιού είναι το πολύ ένας χρόνος. Στον παραπάνω ορισμό δεν συμπεριλαμβάνονται τα ταξίδια ρουτίνας ή τα ταξίδια/μετακινήσεις που γίνονται συχνά ή σε τακτά χρονικά διαστήματα εντός των περιοχών της βασικής κατοικίας και της εργασίας. Γενικότερα, ο τουρισμός είναι ένας συνδυασμός υπηρεσιών, δραστηριοτήτων και βιομηχανιών όπως χώρων διαμονής, αναψυχής, αθλητισμού, μεταφορικών μέσων, εμπορικών μαγαζιών, εστιατορίων και διαφόρων άλλων δραστηριοτήτων οι οποίες συμβάλλουν σημαντικά στην άνοδο του

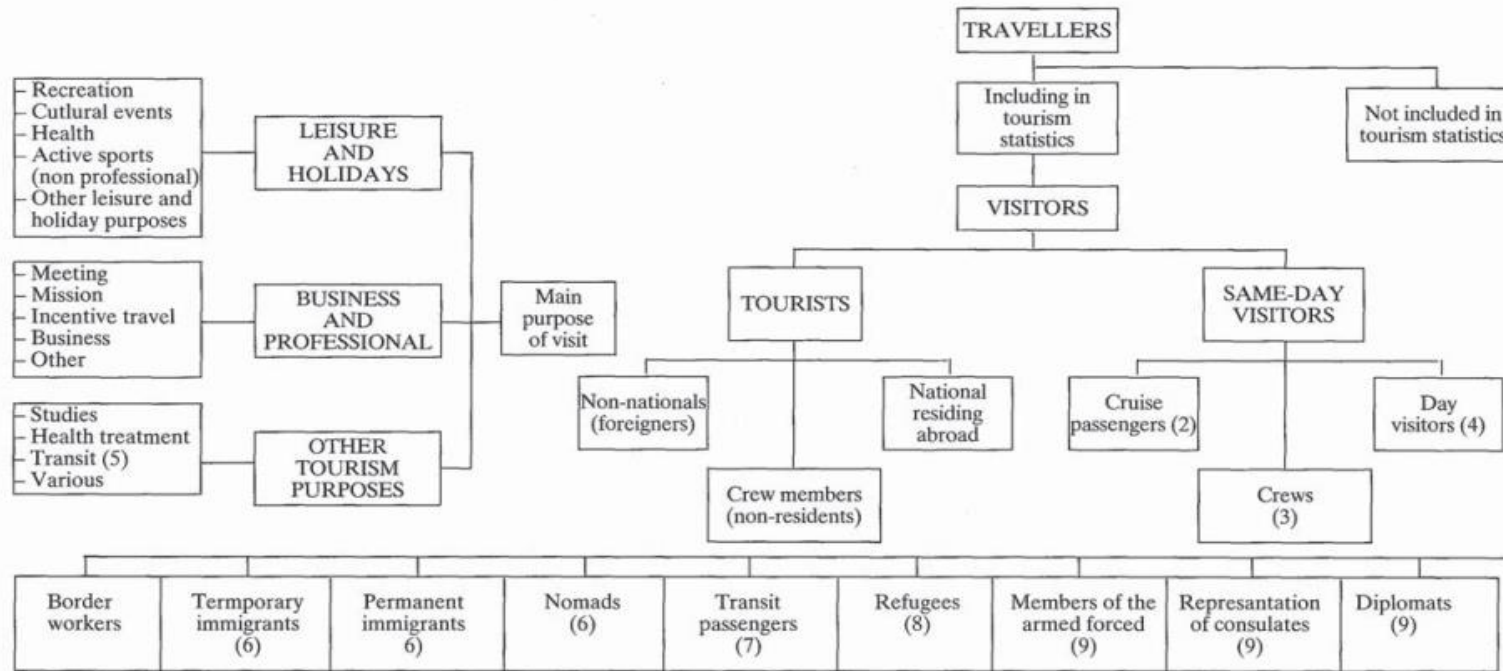
βιοτικού επιπέδου του πληθυσμού μέσω της δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας, της αύξησης των επενδύσεων και τη μεγέθυνση της οικονομίας (Vanhove Norbert, 2019).

1.2 Βασικές κατηγορίες τουρισμού

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (ΠΟΤ) ο τουρισμός με βάση το κριτήριο των ταξιδιωτών (ποιοι είναι αυτοί που ταξιδεύουν) και της κατεύθυνσης (από που ξεκινάνε και που κατευθύνονται) διακρίνεται στις παρακάτω κατηγορίες:

- **Εγχώριος (domestic tourism):** αφορά τα άτομα που ζουν σε μια χώρα και ταξιδεύουν εντός αυτής,
- **Εισερχόμενος (inbound tourism):** αφορά τους αλλοδαπούς που ταξιδεύουν στη χώρα που έχουν επιλέξει για διακοπές,
- **Εξερχόμενος (outbound tourism):** αφορά τους κατοίκους μια χώρας οι οποίοι έχουν επιλέξει να ταξιδέψουν σε μια άλλη χώρα για διακοπές,
- **Διεθνής (international tourism):** είναι το σύνολο του εισερχόμενου και του εξερχόμενου τουρισμού,
- **Εσωτερικός τουρισμός (internal tourism):** έχει να κάνει (αθροιστικά) με τον εγχώριο και τον εισερχόμενο τουρισμό
- **Εθνικός τουρισμός (national tourism):** προκύπτει από το άθροισμα του εγχώριου και του εξερχόμενου τουρισμού (Vanhove Norbert, 2019, Λαγός Δ., 2005).

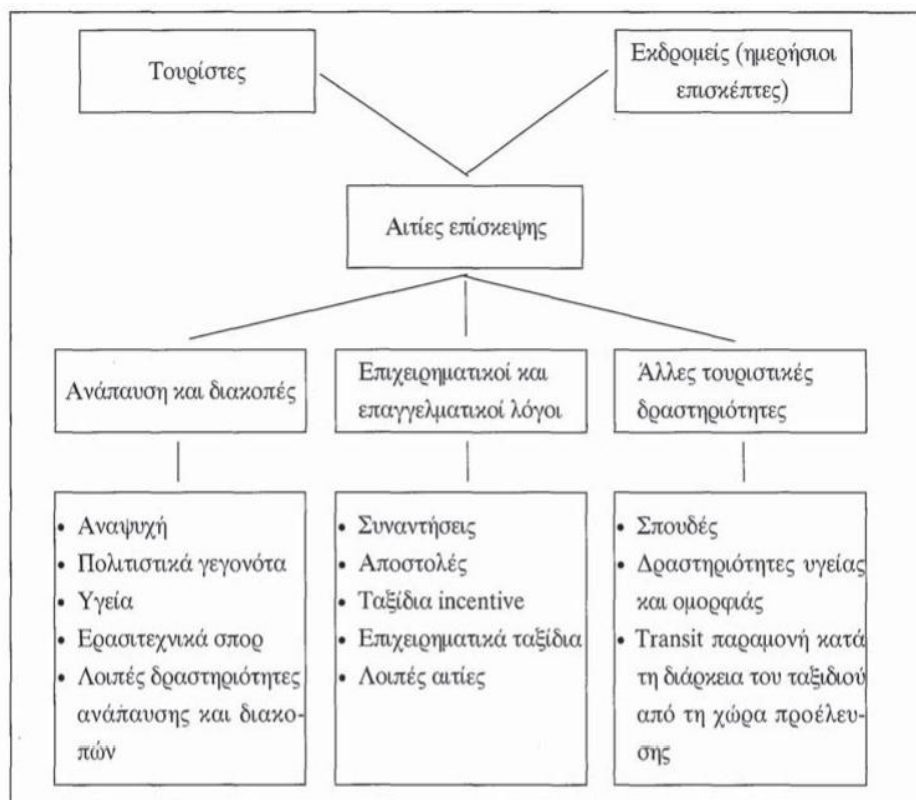
Η διάκριση των τουριστών σε κατηγορίες με βάση τον ΠΟΤ απεικονίζεται στην Εικόνα 1 (Ζαχαράτος, Γ.Α. 2000).

1. Foreign air on ship crews docked or in lay over and who use the accommodation establishments of the country visited.
2. Persons who arrived in a country aboard cruise ships (as defined by the International Maritime Organization (IMO) 1965) and who spend the night aboard ship even when disembarking for one or more day visits.
3. Crews who are not residents of the country visited and who stay in the country for the day.
4. Visitors who arrive and leave the same day for pleasure, professional or other tourism purposes including transit day visitors en route to or from their destination countries.
5. Overnight visitors en route from their destination countries.
6. As defined by the United Nations in the Recommendations on Statistics of International Migration, 1980.
7. Who do not leave the transit area of the airport or the port, including transfer between airports and ports.
8. As defined by the United Nations High Commissioner for Refugees, 1967.
9. When they travel from their country of origin to the duty station and vice-versa (including household servants and dependants accompanying or joining them).

Εικόνα 1 Η ταξινόμηση των ταξιδιωτών σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (Πηγή: Ζαχαράτος, Γ.Α. 2000).

Ένα άλλο κριτήριο κατηγοριοποίησης του τουρισμού είναι οι αιτίες ή τα κίνητρα που ωθούν τους κατοίκους μιας χώρας να ταξιδέψουν εκτός των ορίων της είτε ως εκδρομείς είτε ως τουρίστες. Με βάση την κατηγοριοποίηση αυτή η ταξινόμηση των ταξιδιωτικών μετακινήσεων σύμφωνα με τον ΠΟΤ φαίνεται στην Εικόνα 2 (Ζαχαράτος, Γ.Α. 2000).

Εικόνα 2: Αιτίες διενέργειας ταξιδιών επίσκεψης

Πηγή: Ζαχαράτος, Γ.Α. 2000

Στην κατηγοριοποίηση των τουριστών βάσει κινήτρων υπάγεται ο Μαζικός Τουρισμός ο οποίος περιλαμβάνει τους τουρίστες οι οποίοι ταξιδεύουν μαζικά και το κίνητρό τους είναι η ξεκούραση και η αναψυχή και ο Ειδικός Τουρισμός ο οποίος αφορά τους τουρίστες με πιο εξειδικευμένα ενδιαφέροντα οι οποίοι επιλέγουν ειδικές μορφές τουρισμού. Αναφερόμαστε λοιπόν στους τουρίστες οι οποίοι επιλέγουν τον αγροτουρισμό, τον θρησκευτικό τουρισμό, τον ιαματικό τουρισμό, τον πολιτιστικό και συνεδριακό τουρισμό κτλ. Ο Ειδικός Τουρισμός χωρίζεται σε δύο υποκατηγορίες: τον Τουρισμό Ειδικών Ενδιαφερόντων και τον Εναλλακτικό Τουρισμό που συνήθως είναι μικρής κλίμακας (Λαγός Δ., 2005, Ανδριώτης, Κ. 2003).

1.2.1 Μαζικός τουρισμός (mass tourism). Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει την πλειοψηφία των τουριστών οι οποίοι ταξιδεύουν κυρίως για ξεκούραση και αναψυχή επιλέγοντας συνήθως προορισμούς με ήλιο και θάλασσα (Λαγός Δ., 2005). Οι μαζικοί τουρίστες σύμφωνα με τον Cohen διακρίνονται σε δύο κατηγορίες, τους οργανωμένους και τους μοναχικούς. Στην πρώτη κατηγορία οι τουρίστες ενδιαφέρονται κυρίως για τα τουριστικά πακέτα all inclusive και όχι για την περιπέτεια. Στη δεύτερη κατηγορία, οι μοναχικοί μαζικοί τουρίστες είναι άτομα που ταξιδεύουν είτε μόνοι τους είτε ως μέλη μια ολιγάριθμης ομάδας και η επιλογή του προορισμού γίνεται με βάση ορισμένα στοιχεία που έχουν συλλέξει και τα θεωρούν ικανοποιητικά (Αποστολόπουλος, Κ. & Σδράλη, Δ. 2009).

Η ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού παρατηρείται μετά τη Βιομηχανική Επανάσταση καθώς σημειώνεται σημαντική αύξηση των εισοδημάτων. Δημιουργείται η μεσαία κοινωνική τάξη η οποία έχει τη δυνατότητα να ταξιδεύει κάτι που στο παρελθόν αποτελούσε προνόμιο της αριστοκρατικής τάξης (Λαγός Δ., 2005). Παρόλα τα θετικά αποτελέσματα, ο μαζικός τουρισμός θεωρείται υπεύθυνος για τις αρνητικές συνέπειες της τουριστικής ανάπτυξης. Συγκεκριμένα, πραγματοποιούνται επενδύσεις οι οποίες μπορεί να αποφέρουν κέρδη εντούτοις όμως τα χρήματα διαρρέουν έξω από την τοπική κοινωνία. Ενώ λοιπόν υπό άλλες συνθήκες θα είχαμε άνοδο του βιοτικού επιπέδου των τοπικών κοινωνιών και αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος, στην προκειμένη περίπτωση δεν συμβαίνει. Επίσης, ο μεγάλος αριθμός τουριστών συμβάλει στην υποβάθμιση του επιπέδου διαβίωσης των ανθρώπων ενώ παρατηρείται αλλοτρίωση των κοινωνικών θεσμών. Έχει παρατηρηθεί ότι στις περιοχές με υψηλό τουριστικό ενδιαφέρον οι υποδομές στην τουριστική βιομηχανία αλλά και η συγκέντρωση μεγάλου όγκου τουριστών αποτελούν την αιτία για την αλλοίωση του φυσικού περιβάλλοντος (Ανδριώτης, Κ., 2003).

1.2.2 Τουρισμός ειδικών ενδιαφερόντων ή αναγκών (special interest tourism). Ο τουρισμός ειδικών ενδιαφερόντων ή αναγκών αφορά ένα περιορισμένο αριθμό ατόμων ο οποίος πραγματοποιεί ταξίδια ανάλογα με τις ιδιαίτερες προτιμήσεις και τα ενδιαφέροντά του. Το συγκεκριμένο τουριστικό μοντέλο λόγω των ειδικών κινήτρων των τουριστών όπως η οικολογία, τα συνέδρια, ο πολιτισμός, η υγεία προϋποθέτει ειδικές υποδομές προκειμένου να μπορέσει να ικανοποιήσει τις εξειδικευμένες ανάγκες τους (Λαγός, Δ. 2005, Αποστολόπουλος, Κ. & Σδράλη, Δ. 2009).

1.2.3 Εναλλακτικός τουρισμός (alternative tourism). Ο εναλλακτικός τουρισμός κερδίζει συνεχώς έδαφος τα τελευταία χρόνια καθώς προωθεί μια μορφή ταξιδιού φιλική προς το περιβάλλον ενώ επιτρέπει θετικές κοινωνικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ των μελών των διαφορετικών κοινωνιών. Περιλαμβάνει τον αγροτουρισμό, τον ορεινό τουρισμό, το χειμερινό τουρισμό, τον θαλάσσιο τουρισμό, τον αθλητικό τουρισμό, τον τουρισμό περιπέτειας. Είναι ένα διαφορετικό είδος τουρισμού τον οποίο επιλέγουν τα άτομα που επιθυμούν να περάσουν τις διακοπές τους πιο εναλλακτικά, μια νέα τάση που είναι συνυφασμένη με την προστασία της τοπικής κουλτούρας και του φυσικού περιβάλλοντος. Ο εναλλακτικός τουρίστας αυτοπροσδιορίζεται ως ταξιδιώτης και κατά τη διάρκεια των ταξιδιών του φροντίζει να ικανοποιεί τις ανάγκες του διαφυλάσσοντας τον τόπο που επισκέπτεται ενώ η συμπεριφορά του είναι εναρμονισμένη με τις αρχές που αποβλέπουν στην προστασία του περιβάλλοντος (Λαγός, Δ. 2005, Αποστολόπουλος, Κ. & Σδράλη, Δ. 2009). Αξίζει να σημειωθεί ότι η Ελλάδα αποτελεί ένα δημοφιλή εναλλακτικό προορισμό και μπορεί να καλύψει τις απαιτήσεις των επισκεπτών της.

Η στροφή των ανθρώπων σε ένα εναλλακτικό μοντέλο τουρισμού είχε σαν αποτέλεσμα να αυξηθεί το ενδιαφέρον τόσο των τουριστικών επενδυτών όσο και των φορέων ανάπτυξης για την κατασκευή υποδομών που να υποστηρίζουν αυτό το μοντέλο. Η νέα αυτή τάση βρίσκει όλο και μεγαλύτερη ανταπόκριση καθώς αποτελεί μια σύγχρονη μορφή ανάπτυξης και έχει λιγότερες αρνητικές συνέπειες σε σχέση με τον μαζικό τουρισμό. Μια χώρα μέσω του εναλλακτικού τουρισμού γνωρίζει σημαντική τουριστική ανάπτυξη ενώ δίνεται η δυνατότητα να εκμηδενίσει τις εξωγενείς επιδράσεις και αντί να παραχωρεί σε ξένους επιχειρηματίες και θεσμικούς παράγοντες την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής να αναπτύξει τη δική της υποδομή (Ανδριώτης, Κ., 2003).

Η ταξινόμηση αυτή βασίστηκε στις αποφάσεις που ελήφθησαν στη Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για τα Διεθνή Ταξίδια και τον Τουρισμό το 1963. Αποφασίστηκε λοιπόν η χρήση του όρου επισκέπτη για τα άτομα που επισκέπτονται μια χώρα διαφορετική από αυτή της μόνιμης κατοικίας τους για οποιοδήποτε λόγο πλην της άσκησης του επαγγέλματός. Ακολουθεί η διάκριση του επισκέπτη σε δύο κατηγορίες: του τουρίστα και του εκδρομέα. Ως τουρίστας νοείται το άτομο που επισκέπτεται και διαμένει σε μια χώρα για τουλάχιστον 24 ώρες και για ποικίλους λόγους.

Συγκεκριμένα, μπορεί να πάει για διακοπές, σπουδές, συμμετοχή σε συνέδριο, επίσκεψη σε φίλους ή συγγενείς, λόγους υγείας, επαγγελματικούς ή και θρησκευτικούς. Εκδρομέας είναι το άτομο που επισκέπτεται μια χώρα για λίγο και η μέγιστη διάρκεια παραμονής είναι το πολύ 24 ώρες. Στην κατηγορία αυτή υπάγονται οι επιβάτες κρουαζιερόπλοιων, τα πληρώματα πλοίων και αεροπλάνων αλλά και η επισκέπτες που επισκέπτονται ένα μέρος αυθημερόν (Ζαχαράτος, Γ. 2000).

1.3 Τουρισμός Υπαίθρου

Σύμφωνα με τον Οδηγό τουρισμού της Υπαίθρου για τους Φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης «τουρισμός υπαίθρου είναι οι ήπιες εναλλακτικές μορφές βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και πολυδραστηριότητας στον αγροτικό χώρο». Μέσω του τουρισμού της υπαίθρου δίνεται η δυνατότητα στον επισκέπτη να γνωρίσει τον αγροτικό χώρο, τα πολιτισμικά στοιχεία του και τις αγροτικές ασχολίες που είναι συνυφασμένο με αυτό. Επίσης, μαθαίνει τα τοπικά προϊόντα και την παραδοσιακή κουζίνα της περιοχής και βιώνει την καθημερινότητα των κατοίκων της τοπικής κοινωνίας. Επιπλέον, ο επισκέπτης έρχεται πιο κοντά στη φύση καθώς μπορεί να συμμετέχει στις διάφορες δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα, να μάθει καινούρια πράγματα και να περάσει όμορφα. Τέλος, μέσω του τουρισμού της υπαίθρου η τοπική κοινωνία αναπτύσσεται οικονομικά καθώς γίνονται επενδύσεις και δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας πρώτον προκειμένου να υπάρξουν οι κατάλληλες υποδομές και υπηρεσίες που θα διαμείνουν οι ταξιδιώτες και θα είναι η παραμονή τους ευχάριστη και δεύτερον ώστε να μπορέσουν να πραγματοποιηθούν οι διάφορες δραστηριότητες. Οι κυριότερες μορφές του τουρισμού της υπαίθρου είναι οι εξής (ΟΟΣΑ, 1994):

1. Αγροτουρισμός: είναι μια ειδική μορφή τουρισμού η οποία λαμβάνει χώρα στην ύπαιθρο από άτομα που η κύρια ενασχόλησή τους είναι η γεωργία. Απώτερος σκοπός του είναι η ανάπτυξη του αγροτικού και του τουριστικού τομέα και είναι απαραίτητη η ύπαρξη αγροτουριστικής επιχείρησης (ΟΟΣΑ, 1994).

2. Οικοτουρισμός ή οικολογικός τουρισμός: Είναι ο τουρισμός ο οποίος βασίζεται στη φύση και αναπτύσσεται σε προστατευόμενες περιοχές με πλούσια βιοποικιλότητα και σπάνια φυσική ομορφιά. Ο τουρίστας που επιλέγει αυτού του είδους της διακοπές στόχος του είναι η γνώση η οποία αποκτάται με την παρατήρηση του οικοσυστήματος και την εκτίμηση του περιβάλλοντος και του παραδοσιακού πολιτισμού της περιοχής

που επισκέπτεται. Αποκτά λοιπόν περιβαλλοντική εκπαίδευση με αποτέλεσμα να δημιουργείται στο άτομο το αίσθημα της ευθύνης για την κατάσταση αλλά και για την τύχη του φυσικού περιβάλλοντος (ΟΟΣΑ, 1994, <https://el.astelus.com/ecoturismo/>).

3. Πολιτιστικός Τουρισμός: Στο συγκεκριμένο είδος τουρισμού το άτομο επιλέγει να επισκεφθεί πολιτιστικά αξιοθέατα με σκοπό όχι μόνο να γνωρίσει αλλά και να βιώσει την πολιτιστική κληρονομιά του προορισμού που έχει επιλέξει. Στην κατηγορία αυτή συγκαταλέγονται οι ιστορικοί και οι αρχαιολογικοί χώροι, τα μνημεία, τα αρχιτεκτονικά κατασκευάσματα, τα μουσεία, οι βιβλιοθήκες, το θέατρο, η μουσική, η φωτογραφία, η λογοτεχνία, οι εκδηλώσεις, και η γευσιγνωσία (Υπουργείο Τουρισμού, 2018)

4. Τουρισμός Περιπέτειας: Αυτή η κατηγορία τουρισμού προσελκύει άτομα που τα κίνητρό τους είναι η αθλητική ή η περιηγητική δραστηριότητα και μέσα από κάποιο απομακρυσμένο και σπάνιο τουριστικό προορισμό αναζητούν τη συγκίνηση. Αξίζει να σημειωθεί ότι στον τουρισμό περιπέτειας οι τουρίστες έχουν ουσιαστική συμμετοχή στις δραστηριότητες οι οποίες ενέχουν βαθμό δυσκολίας ή και κίνδυνο και επιθυμούν να αποκομίσουν ιδιαίτερες εμπειρίες. Επίσης, ανάλογα με τη δραστηριότητα που πραγματοποιείται είναι απαραίτητη η ύπαρξη φυσικών πόρων. Συγκεκριμένα η ύπαρξη ορεινών εκτάσεων είναι απαραίτητη για δραστηριότητες όπως mountain biking, trekking, τα φαράγγια για canyoning, τα σπήλαια για caving, οι ποταμοί για rafting, kayaking και canoeing, οι βραχώδεις όγκοι για rappel και climbing (ΟΟΣΑ, 1994).

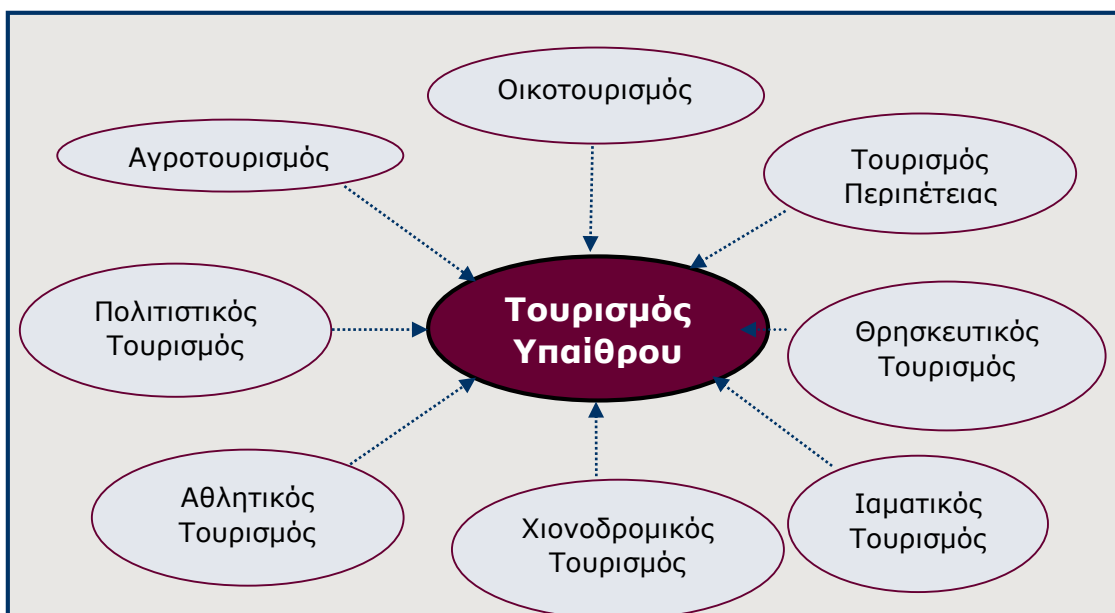
5. Αθλητικός Τουρισμός: Προσελκύει τουρίστες που το κίνητρο επίσκεψής τους είναι οι σημαντικές αθλητικές διοργανώσεις όπως είναι οι Ολυμπιακοί αγώνες. Ωστόσο τέτοιες διοργανώσεις είναι σημαντικό να συνοδεύονται από τις ανάλογες υποδομές οι οποίες έχουν σαν στόχο να διευκολύνουν τη διαμονή των αθλητών και των επισκεπτών (ΟΟΣΑ, 1994).

6. Χιονοδρομικός Τουρισμός: Είναι μια εναλλακτική μορφή τουρισμού και απευθύνεται σε άτομα που είναι λάτρεις των χειμερινών σπορ και συγκεκριμένα δραστηριοτήτων που απαιτούν ιδιαίτερες κλιματολογικές συνθήκες. Η κύρια δραστηριότητά των τουριστών είναι οι χιονοδρομίες (ΟΟΣΑ, 1994).

7. Ιαματικός Τουρισμός: Αυτό το είδος τουρισμού ανήκει στην κατηγορία του κοινωνικού τουρισμού και απευθύνεται κατά κύριο λόγο σε άτομα που ανήκουν σε

μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες ασθενέστερων οικονομικά τάξεων. Οι τουρίστες αυτής της κατηγορίας επιλέγουν τη συγκεκριμένη μορφή τουρισμού για λόγους υγείας, καθώς επιθυμούν να βελτιώσουν τη σωματική τους ευεξία με τη χρήση των ιαματικών πηγών. Συνεπώς οι δραστηριότητες της συγκεκριμένης κατηγορίας αφορούν την αποκατάσταση τόσο της ψυχικής όσο και της σωματικής υγείας των επισκεπτών (ΟΟΣΑ, 1994).

8. Θρησκευτικός Τουρισμός: Ανήκει και αυτό το είδος στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού και πηγάζει από την επιθυμία και την εσωτερική ανάγκη των ανθρώπων να γνωρίσουν καλύτερα την πίστη τους και να έρθουν πιο κοντά στη θρησκεία. Αυτό ώθησε χιλιάδες πιστούς ανά τους αιώνες να επισκεφθούν συγκεκριμένα θρησκευτικά μνημεία και προορισμούς. Θρησκευτικά μνημεία στη χώρα μας είναι οι βυζαντινές εκκλησίες, τα εκκλησάκια, τα μοναστήρια και τα ιερά προσκυνήματα τα οποία προκαλούν δέος και θρησκευτική κατάνυξη και δίνουν κίνητρο για επίσκεψη είτε για την εκπλήρωση κάποιου τάματος είτε για την παρακολούθηση θρησκευτικών εκδηλώσεων. Τα στοιχεία που συνθέτουν τον Τουρισμό της υπαίθρου απεικονίζονται στην παρακάτω εικόνα (Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης, 2008).

Εικόνα 3: Οι κυριότερες μορφές του Τουρισμού της Υπαίθρου

Πηγή: Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης, (2008)

Στο παρακάτω σχήμα αποτυπώνεται η ιεραρχική σχέση μεταξύ του αγροτικού τουρισμού και του αγροτουρισμού καθώς και η σχέση τους με το μαζικό και τον

εναλλακτικό τουρισμό. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει ο αγροτουρισμός αποτελεί μέρος του αγροτικού τουρισμού ενώ παρατηρούμε ότι το εύρος της εστίασης περιορίζεται όσο πιο ψηλά στην πυραμίδα βρίσκεται ένας τύπος τουρισμού.

Πηγή: Sznajder, M., Przeborska, L., & Scrimgeour, F. (2009). Agritourism

Εικόνα 4: Εύρος των όρων που σχετίζονται με τον τουρισμό

Κεφάλαιο 2: Οι επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στην περιφέρεια

Μια τουριστικά αναπτυγμένη περιοχή συγκεντρώνει ένα μεγάλο αριθμό τουριστών σε ένα συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο. Αυτή η μαζικοποίηση του τουρισμού μπορεί να επιφέρει μεγάλες αλλαγές και να υπάρξουν σημαντικές επιπτώσεις σε πολλούς τομείς όπως στον οικονομικό, τον κοινωνικό, τον περιβαλλοντικό, τον πολιτικό και τον πολιτιστικό. Το πόσο σημαντική ή όχι είναι η επίπτωση εξαρτάται αφενός από τον «κύκλο ζωής» της τουριστικής περιοχής, δηλαδή από τον τρόπο και την πορεία της ανάπτυξης (αν είναι εξελικτική ή όχι και σε τι βαθμό) και αφετέρου από το είδος του τουρισμού που προσελκύει κάθε περιοχή. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι τουριστικές επιπτώσεις αφορούν τομείς της κοινωνικό-οικονομικής δραστηριότητας και είναι σημαντικές ασχέτως αν είναι θετικές ή αρνητικές. Ας δούμε όμως συνοπτικά μια προς μια τις επιπτώσεις που μόλις αναφέραμε: (Λαγός Δ. 1996).

2.1 Οικονομικές επιπτώσεις

Περιλαμβάνουν τα οικονομικά οφέλη που προέρχονται από την τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής. Συγκεκριμένα, παρατηρείται:

- *αύξηση της απασχόλησης* καθώς δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας (πλήρους ή μερικής), στο μεγαλύτερο ποσοστό εποχικές οι οποίες δεν απαιτούν ιδιαίτερα προσόντα (ανειδίκευτη εργασία). Επίσης, ενισχύεται η απασχόληση ενώ σε πολλές περιπτώσεις η απασχόληση με τον τουρισμό συνδυάζεται παράλληλα και με εργασία σε άλλο κλάδο της οικονομίας όπως είναι η γεωργία, με αποτέλεσμα την αύξηση του οικογενειακού εισοδήματος.
- *αύξηση του τουριστικού εισοδήματος* και γενικότερα αύξηση του εθνικού εισοδήματος. Αυτό συμβαίνει γιατί ο τουρισμός επηρεάζει άμεσα το εθνικό εισόδημα. Με την ανακατανομή του εισοδήματος γίνεται προσπάθεια να μετριαστούν οι ανισότητες των εισοδημάτων ανάμεσα στις περιφέρειες αλλά και ανάμεσα στις διάφορες κοινωνικές ομάδες (Λαγός Δ., 1996).
- *αύξηση των δημοσίων εσόδων* καθώς αυξάνεται η ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες ενώ βελτιώνονται οι κοινωνικές υποδομές. Επιπρόσθετα, ο τουρισμός αποτελεί σημαντικό έσοδο τόσο για το κράτος όσο και για την περιφέρεια καθώς εισπράττονται φόροι και τέλη ενώ το τουριστικό συνάλλαγμα επιφέρει σημαντική βελτίωση στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών αλλά και στα συναλλαγματικά αποθέματα της χώρας που γνωρίζει τουριστική ανάπτυξη (Ηγουμενάκης Ν., Κραβαρίτης Κ., Λύτρας Π., 1999). Ακόμη, ο τουριστικός κλάδος απασχολεί ένα μεγάλο αριθμό εργαζομένων οι οποίοι έχουν υψηλό εισόδημα και κατά

συνέπεια καταναλώνουν και περισσότερο. Τέλος, παρατηρείται αύξηση των φορολογικών εσόδων λόγω των επενδύσεων που γίνονται στον τουριστικό τομέα.

➤ *Ανάπτυξη αποβιομηχανοποιημένων, παραμεθόριων, ορεινών περιοχών ή περιοχών με υποβαθμισμένη γεωργία.* Με την ανάπτυξη του τουρισμού σε αυτές τις περιοχές παρατηρείται αύξηση στα εισοδήματα, τις επενδύσεις, τις θέσεις εργασίας και διευρύνεται η παραγωγική βάση της περιοχής. Έτσι, δεν είναι απαραίτητο πλέον ο κόσμος να μεταναστεύσει καθώς το επίπεδο αλλά και η ποιότητα ζωής του βελτιώνονται (Λαγός Δ. 1996).

2.2 Κοινωνικές επιπτώσεις

Σχετίζονται με τις αλλαγές που συμβαίνουν στην κοινωνία και τον τρόπο ζωής των κατοίκων μιας τουριστικά αναπτυγμένης περιοχής. Ο πληθυσμός δηλαδή αυξάνεται και υπάρχει έντονη γεωγραφική και επαγγελματική κινητικότητα. Τα τουριστικά επαγγέλματα κερδίζουν συνεχώς έδαφος και όλο και περισσότερος κόσμος απασχολείται με αυτά ή με συναφή σε αυτά επαγγέλματα όπως είναι οι κατασκευές και το εμπόριο. Συνεπώς υπάρχει μια ροή χρημάτων λόγω τουρισμού ενώ υπάρχει επίσης η τάση σταδιακής εγκατάλειψης κλάδων όπως η γεωργία και η κτηνοτροφία και η στροφή των εργαζομένων στον κλάδο του τουρισμού. Το φαινόμενο αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές στις γυναίκες και τους νέους αλλά με τον καιρό αποτελεί χαρακτηριστικό κοινωνικής δομής τουριστικών περιοχών που βρίσκονται σε αρχικό στάδιο ανάπτυξης.

Επιπρόσθετα, δημιουργούνται νέες ιδέες, νέα πρότυπα και αλλάζει ο τρόπος ζωής των ντόπιων. Αυτό συμβαίνει γιατί στις τουριστικά αναπτυγμένες κοινωνίες αναπτύσσονται παραγωγικές δομές και προχωράνε στην εκβιομηχάνιση ενώ ο τρόπος ζωής τους έχει χαρακτηριστικά αστικοποίησης. Αυτό έχει σαν συνέπεια να σημειωθούν αλλαγές στις ανθρώπινες σχέσεις οι οποίες γίνονται περισσότερο απρόσωπες, στα ήθη, τα έθιμα ενώ σημειώνεται αύξηση στα φαινόμενα αντικοινωνικής συμπεριφοράς.

2.3 Πολιτικές επιπτώσεις

Σχετίζονται με τις αλλαγές που συμβαίνουν σε πολιτικό επίπεδο σε μια τουριστική περιοχή. Οι ντόπιοι αδυνατούν να ελέγξουν την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής τους ενώ είναι περισσότερο πολιτικοποιημένοι λόγω της ύπαρξης αντικρουόμενων συμφερόντων στην περιοχή.

2.4 Περιβαλλοντικές επιπτώσεις

Αφορούν το περιβάλλον και τις μεταβολές που λαμβάνουν χώρα σε αυτό. Συγκεκριμένα, έχουμε τη μόλυνση του φυσικού περιβάλλοντος η οποία συμβαίνει όχι επειδή ευθύνεται ο τουρισμός αποκλειστικά γι' αυτό αλλά επειδή γίνεται υπερβολική ή άσκοπη χρήση των περιβαλλοντικών πόρων αδιαφορώντας για τις μελλοντικές αρνητικές συνέπειες οι οποίες απορρέουν από τις ενέργειες αυτές. Συνεπώς κρίνεται σκόπιμο να μελετώνται οι επιπτώσεις της τουριστικής δραστηριότητας σε μια περιοχή έτσι ώστε να ελαχιστοποιηθούν. Επίσης, παρατηρείται ιδιωτικοποίηση γης όπως λόγω χάρη δασών αλλά και ακτών. Στην κατηγορία των περιβαλλοντικών επιπτώσεων γίνεται η εξής διάκριση:

- i) Επιπτώσεις στη βιοποικιλότητα του χερσαίου περιβάλλοντος και τους φυσικούς πόρους όπως στο έδαφος, τη γλωρίδα, την πανίδα, το τοπίο και την ατμόσφαιρα.
- ii) Επιπτώσεις στα θαλάσσια και λιμναία οικοσυστήματα όπως είναι οι υγρότοποι μπορεί να έχει αντίκτυπο στη γλωρίδα, την πανίδα, την ποσότητα του νερού.
- iii) Επιπτώσεις στο περιβάλλον που αφορούν τις ανθρώπινες παρεμβάσεις όπως είναι η αρχιτεκτονική κληρονομιά και η καταστροφή ιστορικών μνημείων. Η κακή ή υπερβολική χρήση αρχαιολογικών και ιστορικών χώρων μπορεί να συντελέσει στην καταστροφή τους λόγω βανδαλισμών ή φθοράς.
- iv) Επιπτώσεις στην κοινωνία και ειδικότερα στα ήθη, τα έθιμα και στον πολιτισμό.

2.5 Πολιτιστικές επιπτώσεις

Αφορούν τις πολιτισμικές αλλαγές που λαμβάνουν χώρα σε μια τουριστικά αναπτυγμένη περιοχή όπως είναι η διάβρωση των ηθών και η εμπορευματοποίηση της παράδοσης.

Κεφάλαιο 3: Γεωργικά πρότυπα

3.1 Γενικά περί γεωργικών προτύπων

Τα γεωργικά πρότυπα είναι κατευθυντήριες οδηγίες στον τομέα της γεωργίας και αφορούν την Ολοκληρωμένη Διαχείριση της γεωργικής παραγωγής. Τα πρότυπα αυτά καθορίζουν τις προδιαγραφές που πρέπει να υπάρχουν προκειμένου να αναπτυχθεί και να εφαρμοστεί ένα Σύστημα Ολοκληρωμένης Διαχείρισης στη γεωργική παραγωγή έτσι ώστε αφενός να παράγονται ασφαλή και ποιοτικά προϊόντα και αφετέρου να χρησιμοποιούνται φιλικές προς το περιβάλλον μέθοδοι παραγωγής. Συγκεκριμένα, τα γεωργικά πρότυπα που αναφερόμαστε είναι τα AGRO 2.1, AGRO 2.2, AGRO 2.3 και AGRO 2.4.

3.2 Ειδικά

Στα δύο πρώτα πρότυπα (AGRO 2.1 και AGRO 2.2) καθορίζονται οι υποχρεώσεις που έχουν οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις προκειμένου να πιστοποιηθούν στο Σύστημα της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης στον τομέα της παραγωγής αγαθών (ΕΛΓΟ-ΔΗΜΗΤΡΑ, 2019). Συγκεκριμένα, στο πρότυπο AGRO 2.1 ορίζεται η προδιαγραφή που ισχύει στη φυτική παραγωγή και βρίσκει εφαρμογή σε όλες τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις ανεξαρτήτου δυναμικότητας και είδους καλλιέργειας στην οποία δραστηριοποιείται (ΕΛΓΟ-ΔΗΜΗΤΡΑ, 2022).

Το AGRO 2.2 αναφέρεται σε μια σειρά από μεθόδους που καλούνται οι αγρότες να εφαρμόσουν προκειμένου να προστατεύσουν την υγεία και την ευημερία τη δική τους και των καταναλωτών παράγοντας ασφαλή και ποιοτικά αγροτικά προϊόντα αλλά και το περιβάλλον μέσω της ορθής χρήσης νερού, λιπασμάτων και φυτοπροστατευτικών (Tuv Austria Hellas, 2022, ΕΛΓΟ-ΔΗΜΗΤΡΑ, 2022, Wikifarmer, 2022, (Quality award, 2022). Αυτό επιτυγχάνεται μέσω των πρακτικών GAP (Good Agricultural Practices) και εφαρμόζονται σε όλα τα στάδια της παραγωγικής διαδικασίας, από την αρχή μέχρι και το τέλος της παραγωγής του προϊόντος, γίνονται έλεγχοι και τηρείται αρχείο. Αρχικά, ελέγχεται το κριτήριο που επιλέχθηκε τόσο η καλλιέργεια όσο και το χωράφι, στη συνέχεια ελέγχονται τα προϊόντα που παράχθηκαν μετά τη συγκομιδή και τέλος ελέγχεται το προϊόν που είναι διαθέσιμο προς κατανάλωση (Tuv Austria Hellas, 2022, ΕΛΓΟ-ΔΗΜΗΤΡΑ, 2022, Wikifarmer, 2022).

Το πρότυπο AGRO 2.3 αφορά τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στους τομείς της τυποποίησης, της συσκευασίας και της διάθεσης στην αγορά προϊόντων που εφαρμόζουν το σύστημα της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης και παρέχει τις αναγκαίες οδηγίες για την πιστοποίησή τους. Στο συγκεκριμένο πρότυπο περιγράφονται οι απαιτήσεις που πρέπει να πληρούν οι επιχειρήσεις έτσι ώστε να είναι εφικτό να προχωρήσουν σε τυποποίηση/συσκευασία προϊόντων που έχουν παραχθεί με βάση τους κανόνες της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης και να μπορέσουν να διαθέσουν τα εν λόγω προϊόντα στην αγορά. (ΕΛΓΟ-ΔΗΜΗΤΡΑ, 2022)

Το πρότυπο AGRO 2.4 παρέχει τις απαραίτητες οδηγίες στις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τομέα της εκκόκκισης του βάμβακος προκειμένου να πιστοποιηθούν. Περιγράφονται δηλαδή οι βασικές απαιτήσεις που πρέπει να τηρούνται από τις επιχειρήσεις που παραλαμβάνουν βαμβάκι που έχει παραχθεί με βάση τους κανόνες που ισχύουν στην Ολοκληρωμένη Διαχείριση έτσι ώστε να μπορέσουν να το εκκοκκίσουν και εν συνεχεία να το διαθέσουν στην αγορά (ΕΛΓΟ-ΔΗΜΗΤΡΑ, 2022).

Αξίζει να σημειωθεί ότι το πρότυπο AGRO 2 έχει αναμορφωθεί λόγω των νέων απαιτήσεων που προέκυψαν και κατά συνέπεια έχουν διαμορφωθεί και οι σχετικές οδηγίες. Συγκεκριμένα, γνωστοποιούνται τα νέα μέτρα και οι οδηγίες για την πιστοποίηση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων αφενός από τους Φορείς Πιστοποίησης και αφετέρου από τις πιστοποιημένες επιχειρήσεις. Περιγράφεται η διαδικασία της επιθεώρησης, τα πιστοποιητικά ολοκληρωμένης διαχείρισης που χορηγούνται, η αίτηση πιστοποίησης που υποβάλλεται στο i-AGRO, οι επιθεωρητές πιστοποίησης, οι γεωργικοί σύμβουλοι. Επίσης, λόγω των νέων απαιτήσεων των προτύπων AGRO 2, ο Ελληνικός Γεωργικός Οργανισμός ΔΗΜΗΤΡΑ (ΕΛΓΟ-ΔΗΜΗΤΡΑ) εξέδωσε ερωτηματολόγιο επιθεώρησης και σχετικές οδηγίες συμπλήρωσης για όλα τα πρότυπα της συγκεκριμένης σειράς. Στα ερωτηματολόγια αυτά περιλαμβάνονται τα κριτήρια συμμόρφωσης για κάθε απαίτηση που υπάρχει στα πρότυπα, περιγράφεται η τεκμηρίωση που πρέπει να υπάρχει ώστε να είναι εμφανής η συμμόρφωση, προτείνεται συγκεκριμένη μέθοδος ελέγχου και σε περίπτωση που γίνει έλεγχος και εντοπιστεί ότι η γεωργική εκμετάλλευση δεν είναι σύμφωνη με τις απαιτήσεις η καταγραφή της μη συμμόρφωσης είναι απαραίτητη (ΕΛΓΟ-ΔΗΜΗΤΡΑ, 2022).

3.3 Πρότυπα εμπορίας γεωργικών προϊόντων

3.3.1 Ορισμός. Τα πρότυπα εμπορίας είναι ένα σύνολο κανόνων που ρυθμίζουν το εμπόριο των γεωργικών προϊόντων σε όλα τα στάδια της εφοδιαστικής αλυσίδας. Μέσω των προτύπων αυτών εξασφαλίζεται ότι θα κυκλοφορούν στην αγορά τυποποιημένα γεωργικά προϊόντα ικανοποιητικής ποιότητας τα οποία θα καλύπτουν τις προσδοκίες των καταναλωτών ενώ συμβάλουν σημαντικά στη βελτίωση των συνθηκών παραγωγής και εμπορίας. Επίσης, τα πρότυπα αυτά σχετίζονται με τεχνικούς ορισμούς, την επισήμανση, τα σήματα, τη μέθοδο παραγωγής, συσκευασίας, συντήρησης, αποθήκευσης και μεταφοράς. Τέλος, αφορούν την πιστοποίηση και τις προθεσμίες που υπάρχουν αλλά και τους περιορισμούς αναφορικά με τη χρήση και τη διάθεση των γεωργικών προϊόντων. Συνεπώς, τα πρότυπα αυτά βοηθούν τόσο τους καταναλωτές όσο και τις εφοδιαστικές αλυσίδες τροφίμων και αποτρέπουν τον αθέμιτο ανταγωνισμό (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2022, agro24.gr, 2022).

3.2 Πρότυπα εμπορίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης & αναθεώρησή τους

Στο πλαίσιο προώθησης των γεωργικών προϊόντων η Ευρωπαϊκή Ένωση προσπαθεί, μέσω της πολιτικής που ακολουθεί, να βοηθήσει τόσο τις βιομηχανίες τροφίμων όσο και τους μεμονωμένους αγρότες να πωλούν στην παγκόσμια αγορά υψηλής ποιότητας προϊόντα. Στο πλαίσιο ενθάρρυνσης των παραγωγών να παρέχουν βιώσιμα προϊόντα αλλά και της παγκόσμιας τάσης που υπάρχει για αλλαγή των διατροφικών συνηθειών των ανθρώπων ακολουθώντας μια πιο χορτοφαγική διατροφή πλούσια σε λαχανικά και φρούτα και λιγότερο σε κόκκινο κρέας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θεώρησε αναγκαία την επικαιροποίηση των προτύπων εμπορίας των γεωργικών προϊόντων. Το θέμα τέθηκε σε δημόσια διαβούλευση στις 8 Ιουνίου του 2021 και μέχρι τις 31 Αυγούστου του 2021 παραγωγοί, καταναλωτές, έμποροι και εθνικές αρχές είχαν τη δυνατότητα να εκφράσουν τις απόψεις τους σχετικά με το θέμα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2022, agro24.gr, 2022, Οικονομικός Ταχυδρόμος, 2021).

Κεφάλαιο 4: Η σύνδεση του τουρισμού με τον αγροτικό τομέα - Αγροτικός τουρισμός

4.1 Η έννοια του Αγροτικού τουρισμού και του Αγροτουρισμού

Μπορεί ο αγροτικός τουρισμός να αναπτύσσεται ολοένα και περισσότερο, παρόλα αυτά δεν έχει διαμορφωθεί ένας ορισμός γενικά αποδεκτός ως προς τη μορφή και το περιεχόμενό του. Σε πολλές περιπτώσεις η έννοια του αγροτικού τουρισμού ταυτίζεται με τους όρους αγροτουρισμός, πράσινος τουρισμός, οικοτουρισμός, ήπιος τουρισμός, εναλλακτικός τουρισμός και ουσιαστικά αναφέρεται στις τουριστικές δραστηριότητες που πραγματοποιούνται στις αγροτικές περιοχές και την ύπαιθρο (Farhad Tabatabaei, 2019). Και σε αυτή την περίπτωση ο αγροτικός τουρισμός δεν ορίζεται επαρκώς.

Ο αγροτικός τουρισμός σύμφωνα με τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ,) δεν είναι απλά ο τουρισμός που λαμβάνει χώρα στην ύπαιθρο αλλά μια πολύπλευρη δραστηριότητα. Ουσιαστικά περιλαμβάνει τόσο τις διακοπές σε αγρόκτημα όσο και τις διακοπές ειδικού ενδιαφέροντος όπως οικοτουρισμό, διακοπές αναρρίχησης και ιππασίας, αθλητικό τουρισμό, υγείας, περπάτημα, διακοπές περιπέτειας, κυνήγι και ψάρεμα, εκπαιδευτικά ταξίδια κ.ά. Παρόλο το διαχωρισμό αυτό και πάλι ο αγροτικός τουρισμός δεν ορίζεται επαρκώς και θα πρέπει να ληφθεί υπόψη η έννοια του αγροτικού χώρου (rurality) (ΟΟΣΑ, 1994).

Είναι γεγονός ότι επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων όπως γεωγράφοι, κοινωνιολόγοι, οικονομολόγοι και σχεδιαστές για πολλά χρόνια προσπάθησαν να ορίσουν την έννοια της υπαίθρου και γενικότερα του αγροτικού χώρου αλλά και ποιες περιοχές θεωρούνται αγροτικές. Μια περιοχή λοιπόν χαρακτηρίζεται ως αγροτική όταν υπάρχουν τα τρία παρακάτω χαρακτηριστικά: i) η πυκνότητα του πληθυσμού και το μέγεθος των οικισμών, ii) η χρήση της γης και ο συνδυασμός σε μεγάλο βαθμό της γεωργίας και της δασοπονίας σε αυτό το τμήμα γης, iii) οι παραδοσιακές κοινωνικές δομές. Σύμφωνα λοιπόν με τον ΟΟΣΑ στις αγροτικές περιοχές η πυκνότητα του πληθυσμού είναι χαμηλή, μικρότερη των 10.000 κατοίκων, και υπάρχουν μικροί οικισμοί σε μεγάλη απόσταση μεταξύ τους. Επίσης, τόσο το φυσικό όσο και το καλλιεργημένο ή δασικό περιβάλλον υπερτερεί του δομημένου περιβάλλοντος. Η μέση

πυκνότητα του αγροτικού πληθυσμού διαφέρει πολύ μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ και αποτυπώνεται στον πίνακα 1.

Αναφορικά με τη χρήση γης, ως αγροτικές περιοχές ορίζονται εκείνες στις οποίες το δομημένο περιβάλλον δεν ξεπερνά το 10-20% των εδαφών τους. Συνεπώς στις περιοχές αυτές η οικονομική δραστηριότητα θα βασίζεται στη γεωργία και τη δασοκομία. Μπορεί τα τελευταία χρόνια το εργατικό δυναμικό που απαιτείται για τους τομείς αυτούς να έχει μειωθεί σημαντικά, εντούτοις όμως στις αγροτικές περιοχές εξακολουθεί να υπάρχει η προκατάληψη για θέσεις εργασίας στον αγροτικό/ δασικό τομέα. Τέλος, οι τοπικές κοινωνίες προκειμένου να διατηρήσουν τον αγροτικό τους χαρακτήρα πρέπει να είναι «παραδοσιακές» και να διατηρήσουν τον παλιό τρόπο ζωής και σκέψης, πράγμα που αντίκειται στις σημαντικές αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στην κοινωνία μας (ΕΛΓΟ – ΔΗΜΗΤΡΑ, 2022)

Χώρα	Πληθυσμιακή πυκνότητα
Αυστραλία	Πληθυσμιακές ομάδες το πολύ 1.000 ατόμων με εξαίρεση ορισμένες περιοχές π.χ. τουριστικά θέρετρα
Αυστρία	Πόλεις που δεν ξεπερνούν τους 5.000 κατοίκους
Καναδάς	Περιοχές που έχουν λιγότερα από 1.000 άτομα και με πληθυσμιακή πυκνότητα μικρότερη των 400 ατόμων ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο
Δανία & Νορβηγία	Οικισμοί που διαμένουν λιγότεροι από 200 κάτοικοι
Αγγλία & Ουαλία	Δεν υπάρχει ορισμός άλλα η Επιτροπή Αγροτικής Ανάπτυξης εξαιρεί πόλεις που έχουν πάνω από 10.000 κατοίκους
Γαλλία	Πόλεις που περιέχουν οικισμούς και ο πληθυσμός δεν ξεπερνά τα 2.000 άτομα ή που η απόσταση ανάμεσα στα σπίτια δεν είναι μεγαλύτερη από 200 μέτρα
Πορτογαλία & Ελβετία	Πόλεις που ο πληθυσμός είναι μικρότερος των 10.000 κατοίκων

Πίνακας 1: Επιλεγμένα Εθνικά Κριτήρια «Αγροτικών» Οικισμών

Πηγή: UN Demographic Year-books and Robinson (1991) (34)

Μια εναλλακτική μορφή τουρισμού στην ύπαιθρο αποτελεί ο αγροτουρισμός ο οποίος παρουσιάζει μεγάλη ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Αυτό συμβαίνει λόγω της έντονης επιθυμίας των ανθρώπων που

κατοικούν στις πόλεις να έρθουν σε επαφή με τη φύση αλλά και εξαιτίας της ανάγκης των αγροτών να βρουν τρόπο να ενισχύσουν το εισόδημά τους και να παραμείνουν στην περιφέρεια. Γίνεται δηλαδή μια προσπάθεια τόνωσης της τουριστικής δραστηριότητας σε αγροτικές, ορεινές περιοχές στις οποίες παρατηρείται το φαινόμενο της ερήμωσης αλλά και της μείωσης του εισοδήματος των αγροτών (Μοίρα, Π. 2004).

Επίσης, στο πλαίσιο ενίσχυσης του γεωργικού τομέα η Ευρωπαϊκή Ένωση χορηγεί μέσω του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) χρηματοδοτήσεις, υποστηρίζοντας έμπρακτα το βιώσιμο αγροτουρισμό ενώ παράλληλα συγχρηματοδοτεί την επαγγελματική κατάρτιση στον τομέα αυτό (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2022). Στην Ευρωπαϊκή Ένωση χώρες όπως η Σουηδία, η Ελβετία και η Αυστρία ασχολούνται με τον αγροτουρισμό και το ποσοστό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων είναι υψηλό εν αντιθέσει με την Ελλάδα και την Πορτογαλία που δεν είναι τόσο πολύ αναπτυγμένες. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην Ελλάδα αγρότες και τοπικοί φορείς κάνουν φιλότιμες προσπάθειες προς αυτή την κατεύθυνση εκμεταλλευόμενοι όσο μπορούν καλύτερα τους τοπικούς πόρους όπως είναι το φυσικό περιβάλλον, τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά, την παραδοσιακή αρχιτεκτονική κ.ά..

4.2 Η εξέλιξη του Αγροτουρισμού μέσα στο χρόνο

Ο Αγροτουρισμός ως εναλλακτική μορφή τουρισμού πρωτοεμφανίστηκε στις ΗΠΑ τη δεκαετία 1960 με την ονομασία "Farm and Ranch hospitality". Πρόκειται ουσιαστικά για διακοπές σε αγροκτήματα και αγροτικά καταλύματα τα οποία βρίσκονται μέσα σε αγροτικό οικισμό. Αυτή η τουριστική δραστηριότητα συνδυάζει τις παραλλαγές του Γεωργικού (Farm/ranch based Tourism) και του Αγροτικού Τουρισμού (Hotel/resort based Tourism) (Λαγός, Δ. 2005). Με την πάροδο των χρόνων ο αγροτουρισμός εξελίχθηκε και οργανώθηκε με τη μορφή που είναι σήμερα ενώ παράλληλα οργανώθηκε ένα ολόκληρο κύκλωμα που σχετίζεται με αυτό το είδος τουρισμού. Συγκεκριμένα, δημιουργήθηκαν αγροτουριστικές επιχειρήσεις ενώ οι αγροτουριστικές υποδομές που προϋπήρχαν βελτιώθηκαν και σε κάποιες περιπτώσεις ενισχύθηκαν καθώς η ζήτηση αυξήθηκε.

Στην Ευρώπη οι βασικοί τύποι αγροτουρισμού είναι οι ακόλουθοι:

- Ο **τουρισμός σε αγρόκτημα** ο οποίος είναι γνωστός με τον όρο “Farm House Holidays” συναντάται σε χώρες με μεγάλη γεωργική παραγωγή όπως η Γερμανία και η Αυστρία. Οι τουρίστες που επιλέγουν αυτό το είδος διακοπών συμμετέχουν ενεργά στις αγροτικές δραστηριότητες και βιώνουν την καθημερινότητα των αγροτών.
- Ο **τουρισμός σε αγροτουριστικά καταλύματα με «κλίνη και πρωινό»**, τα λεγόμενα “Bed and Breakfast”, που υπάρχουν σε χώρες με μικρή γεωργική παραγωγή όπως η Γαλλία, η Ιταλία, η Βρετανία και η Ιρλανδία. Σε αυτή την κατηγορία υπάγονται τουρίστες οι οποίοι επιλέγουν να περάσουν τις διακοπές τους σε αγροτικές κατοικίες που βρίσκονται μέσα σε ένα αγροτικό οικισμό ή σε μικρούς οικισμούς με ενοικιαζόμενα δωμάτια και τουριστικά καταλύματα μακριά από τις πόλεις (Λαγός, Δ. 2005).

Δυστυχώς στην Ελλάδα ο αγροτουρισμός δεν σημείωσε και ιδιαίτερη ανάπτυξη καθώς η αγροτική οικονομία δοκιμάστηκε μετά από διαδοχικούς πολέμους, Κατοχή και Εμφύλιο, και ο αγροτικός πληθυσμός πέρασε δύσκολα. Απόρροια αυτού ήταν τη δεκαετία του 1950 ο αγροτικός πληθυσμός να αναζητήσει καλύτερη τύχη και να μετακινηθεί από την ύπαιθρο στα μεγάλα αστικά κέντρα. Τη δεκαετία του '70 ο αγροτικός τουρισμός δεν αναπτύσσεται ιδιαίτερα. Δρα μόνο συμπληρωματικά στο υφιστάμενο ξενοδοχειακό δυναμικό στις παραθαλάσσιες τουριστικές περιοχές και έχει τις ακόλουθες μορφές: ενοικιαζόμενα δωμάτια, διαμερίσματα και ξενώνες. Η ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού σημειώνεται μετά το 1980 με την εφαρμογή αγροτουριστικών προγραμμάτων και συγκεκριμένα με τη δημιουργία Γυναικείων Αγροτουριστικών Συνεταιρισμών. Η ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού στην Ελλάδα σηματοδοτείται στις αρχές της δεκαετίας του 90 με τη χρηματοδότηση κοινοτικών προγραμμάτων. Οι ιδιώτες οι οποίοι ασχολήθηκαν και υλοποίησαν τα συγκεκριμένα αγροτικά προγράμματα εστίασαν στην ανάπτυξη και προώθηση ενός ολοκληρωμένου αγροτουριστικού προϊόντος το οποίο θα είναι εξίσου ανταγωνιστικό με τα υπόλοιπα του κλάδου. Αξιοποίησαν τις τοπικές ιδιαιτερότητες και έδωσαν ιδιαίτερη έμφαση στη θέσπιση προδιαγραφών ποιότητας και τη σωστή διαχείριση των πόρων της επιχείρησης (Συμεωνίδου, Π. 2009).

Στην Ελλάδα ο αγροτουρισμός συναντάται στις ακόλουθες εκφάνσεις όπως τη διαμονή σε αγρόκτημα (φάρμα), τη φιλοξενία σε μικρά καταλύματα, τον οικοαγροτουρισμό, τον αγροτουρισμό από εθελοντές. Επιπρόσθετα, μέσω του

αγροτουρισμού ενισχύεται η τοπική οικονομία καθώς οι κάτοικοι μιας περιοχής παραμένουν στον τόπο τους και αναπτύσσουν οικονομικές δραστηριότητες ενώ διαφυλάσσετε η πολιτιστική κληρονομία της περιοχής.

4.3 Εννοιολογική προσέγγιση του αγροτουρισμού

Οι αρνητικές επιπτώσεις του μαζικού τουρισμού, το ξεπερασμένο μοντέλο 3S (ήλιος, θάλασσα, άμμος) και η παγκόσμια τάση για στροφή του πληθυσμού σε ένα οικολογικό και φιλικό προς το περιβάλλον μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης οδήγησε στην εμφάνιση εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Βασικό μέλημα των εναλλακτικών μορφών τουρισμού είναι η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ο αγροτουρισμός είναι μια ήπια, εναλλακτική μορφή τουρισμού με μικρό αντίκτυπο στο φυσικό περιβάλλον καθώς απαιτείται η ύπαρξη μικρών καταλυμάτων και όχι μεγάλων ξενοδοχειακών μονάδων ενώ επηρεάζει ελάχιστα τον τρόπο ζωής των γηγενών. Οι δραστηριότητες οι οποίες περιλαμβάνει και η συμμετοχή των επισκεπτών σε αυτές, όπως είναι η καλλιέργεια γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων και η παροχή τουριστικών υπηρεσιών, φέρνει τα άτομα πιο κοντά στη φύση και τη δύσκολη καθημερινότητα των αγροτών. Επίσης, έχει τεράστια συμβολή στην τοπική οικονομία και τα οφέλη είναι πολλαπλά. Συγκεκριμένα, τα άτομα είναι περιβαλλοντικά ευαισθητοποιημένα και φροντίζουν το περιβάλλον ενώ δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας και δίνονται κίνητρα στους ντόπιους να παραμείνουν στην ύπαιθρο και να κρατήσουν ζωντανή την ελληνική επικράτεια.

Υπάρχουν πολλοί ορισμοί της έννοιας του αγροτουρισμού και οι θεωρητικές προσεγγίσεις είναι πολλές. Σύμφωνα με τους Busby και Rendle (2000), οι οποίοι απαριθμούν πάνω από 13 ορισμούς, ο αγροτουρισμός θεωρείται ταυτόσημος με τον «τουρισμό των αγροκτημάτων». Το ίδιο διατείνουν και οι Getz & Carlsen, (2000). Οι Warnick και Klar (1991) και ο Moscardo (2009) αναφέρονται στον τουρισμό σε αγρόκτημα αλλά εστιάζουν στον ύπνο και το φαγητό ενώ οι Maude και Res (1985) και Blaine et al. (1993) εξέτασαν την έννοια του αγροτουρισμού σε ένα πιο διευρυμένο πλαίσιο, του αγροτικού τουρισμού. Επιπρόσθετα, με βάση τον Wilson et al. (2001), οι έννοιες αγροτουρισμός και αγροτικός τουρισμός δεν ταυτίζονται, ωστόσο αποτελεί μέρος του αγροτικού τουρισμού (Fiume Fagioli, F. Diotallevi, F. & Ciani, A. 2015).

Στον πίνακα 2 που ακολουθεί υπάρχει μια τυπολογία, μια σειρά από ορισμούς που χρησιμοποιούνται στην βιβλιογραφία για τον προσδιορισμό της έννοιας του αγροτουρισμού (Phillip, S. Hunter, C. Blacstock, K. 2009).

Όρος	Ορισμός	Βιβλιογραφία
Αγροτουρισμός (Agritourism)	«Οποιαδήποτε πρακτική που αναπτύσσεται σε ένα εν λειτουργία αγρόκτημα με στόχο την προσέλκυση επισκεπτών»	Barbieri and Mshenga (2008: 168)
	«Ένα συγκεκριμένο είδος αγροτικού τουρισμού στον οποίο ο χώρος φιλοξενίας βρίσκεται στην αγροτική κατοικία που διαμένει ο ιδιοκτήτης και επιτρέπει στους επισκέπτες να συμμετέχουν σε γεωργικές ή συμπληρωματικές δραστηριότητες του αγροκτήματος»	Marques (2006: 151)
	«Οι αγροτικές επιχειρήσεις οι οποίες συνδυάζουν ένα εργασιακό περιβάλλον αγροκτήματος όσο και τα εμπορικά στοιχεία του τουρισμού»	McGehee (2007: 111) & McGehee, Kim, and Jennings (2007: 280)
	«Τα τουριστικά προϊόντα τα οποία συνδέονται άμεσα με το αγροτικό περιβάλλον, τα αγροτικά προϊόντα ή την αγροτική διαμονή»	Sharpley and Sharpley (1997: 9)
	«Δραστηριότητες φιλοξενίας που πραγματοποιούνται από τους αγροτικούς επιχειρηματίες και τις οικογένειές τους, οι οποίες πρέπει να παραμείνουν συνδεδεμένες και συμπληρωματικές με τις γεωργικές δραστηριότητες»	Sonnino (2004: 286)
Αγροτουρισμός (Agrotourism)	«Οι τουριστικές δραστηριότητες που πραγματοποιούνται σε μη αστικές περιοχές από άτομα που η κύρια απασχόλησή τους είναι στον πρωτογενή ή το δευτερογενή τομέα της οικονομίας»	Iakovidou (1997: 44)
	«Οι τουριστικές δραστηριότητες μικρής κλίμακας, οικογενειακής ή συνεταιριστικής προέλευσης, που αναπτύσσονται σε αγροτικές περιοχές από άτομα που εργάζονται στη γεωργία»	Kizos and Iosifides (2007: 63)
	«Η παροχή τουριστικών ευκαιριών σε αγροκτήματα που είναι σε λειτουργία»	Wall (2000: 14)
Τουρισμός αγροκτήματος (Farm Tourism)	«Ο αγροτικός τουρισμός ο οποίος διεξάγεται σε αγροκτήματα όπου το εργασιακό περιβάλλον αποτελεί μέρος του προϊόντος από την οπτική γωνία του καταναλωτή»	Clarke (1999: 27)

	«Η τουριστική δραστηριότητα που είναι στενά συνυφασμένη με τις αγροτικές δραστηριότητες και συχνά με τη βιωσιμότητα της οικονομίας των νοικοκυριών»	Gladstone and Morris (2000: 93)
	«Το να δεχτούν τουρίστες και να τους τοποθετήσουν σε φάρμες, εμπλέκοντάς τους ενεργά στην αγροτική ζωή και τις παραγωγικές δραστηριότητες»	Iakovidou (1997:44)
	«Είναι εμπορικές τουριστικές επιχειρήσεις σε αγροκτήματα εν λειτουργία. Αυτό εξαιρεί τις εγκαταστάσεις με κλίνη και πρωινό (Bed and Breakfast), τον τουρισμό με βάση τη φύση και τη θεατρική ψυχαγωγία»	Ollenburg and Buckley (2007: 445)
	«Είναι οι δραστηριότητες και οι υπηρεσίες ενός αγροκτήματος που προσφέρονται σε εμπορικούς πελάτες για τη συμμετοχή, παρατήρηση ή εκπαίδευση»	Ollenburg (2006: 52)
	«Είναι μέρος του αγροτικού τουρισμού, η τοποθεσία του καταλύματος σε μια φάρμα μερικής ή πλήρους απασχόλησης είναι το κριτήριο διάκρισης»	Oppermann (1996: 88)
	«Χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο για να περιγράψει μια σειρά δραστηριοτήτων όπου ο αγρότης διαχειρίζεται τη γη στην οποία πραγματοποιούνται και έχει πολύ λίγα κοινά στοιχεία με το αγρόκτημα»	Roberts and Hall (2001: 150)
Τουρισμός βασισμένος στο αγρόκτημα (Farm-based tourism)	«Θεωρείται το φαινόμενο του να προσελκύονται άτομα σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις»	Evans and Ilbery (1989: 257)
	«Μια εναλλακτική μορφή αγροτικής επιχείρησης»	Ilbery, Bowler, Clark, Crockett, and Shaw (1998: 355)
Αγροκτήματα διακοπών (Vacation Farms)	«Ενσωματώνει το περιβάλλον της φάρμας και το εμπορικό στοιχείο του τουρισμού»	Weaver and Fennell (1997: 357)

Πίνακας 2: Συγκεντρωτικός πίνακας των ορισμών της έννοιας του αγροτουρισμού στη βιβλιογραφία

Πηγή: Phillip S., Hunter C., Blacstock K., 2009, A typology for defining agritourism, *Tourism Management*, 31, 754-758

Από την άλλη πλευρά υπάρχει και το θεσμικό πλαίσιο που αναφέρεται στα μέτρα που έχει λάβει η πολιτεία, τους νόμους, προκειμένου να ενθαρρύνει τον κόσμο να ασχοληθεί με τις αγροτουριστικές δραστηριότητες. Η ανοδική αύξηση του αγροτουρισμού τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας έκανε επιτακτική την ανάγκη να ληφθούν μέτρα προκειμένου να εξασφαλιστεί η εύρυθμη λειτουργία. Σύμφωνα λοιπόν με το Νόμο υπ' αριθ. 4276/2014 «Απλούστευση διαδικασιών λειτουργίας τουριστικών επιχειρήσεων και τουριστικών υποδομών, ειδικές μορφές τουρισμού και άλλες διατάξεις» και συγκεκριμένα στο άρθρο 28 έχουμε τον ακόλουθο ορισμό: *«Αγροτουρισμός» είναι η ειδική μορφή τουρισμού υπαίθρου η οποία αφορά την παροχή υπηρεσιών υποδοχής και φιλοξενίας ή και εστίασης σε χώρους λειτουργικά ενοποιημένους με αγροτικές εγκαταστάσεις, οι οποίες προσφέρονται συνδυαστικά με δραστηριότητες που σχετίζονται με την αγροτική παραγωγή, όπως και με την προστασία και ανάδειξη του φυσικού και ανθρωπογενούς αγροτικού τοπίου. Η δραστηριότητα του αγροτουρισμού συνδυάζεται υποχρεωτικά με την παραγωγή αγροτικών προϊόντων»* (e-nomothesia, 2022).

4.4 Μορφές Αγροτουρισμού

Ο αγροτουρισμός μπορεί να έχει πολλές μορφές και με βάση την προσέγγιση που έχουμε λάβει υπόψη μας βασίζεται σε τρεις τομείς: ,

1. **Στην ύπαρξη ενός αγροκτήματος σε λειτουργία:** Σε ένα αγροκτήματα «εν λειτουργία» πραγματοποιούνται δραστηριότητες που σχετίζονται με τη γεωργία. Στην προκειμένη περίπτωση ο όρος «γεωργία» συμπεριλαμβάνει όλες τις δραστηριότητες που σχετίζονται με την καλλιέργεια του εδάφους και την εκτροφή ζώων, με στόχο την παραγωγή αγαθών τόσο για κατανάλωση όσο και για πώληση ως τρόφιμα ή άλλα προϊόντα. Ο ορισμός αυτός είναι εξαιρετικά χρήσιμος καθώς υπάρχει διαχωρισμός ανάμεσα στις δραστηριότητες που πραγματοποιούνται στα αγροκτήματα και είναι γεωργικές όπως είναι η συγκομιδή και εκείνες που δεν είναι όπως η επεξεργασία τροφίμων, η ιππασία, κλπ.. Επίσης, η γεωργία αναγνωρίζεται ως σωματική δραστηριότητα παρά οικονομική (Phillip ,S. Hunter, C. Blacstock, K. 2009).

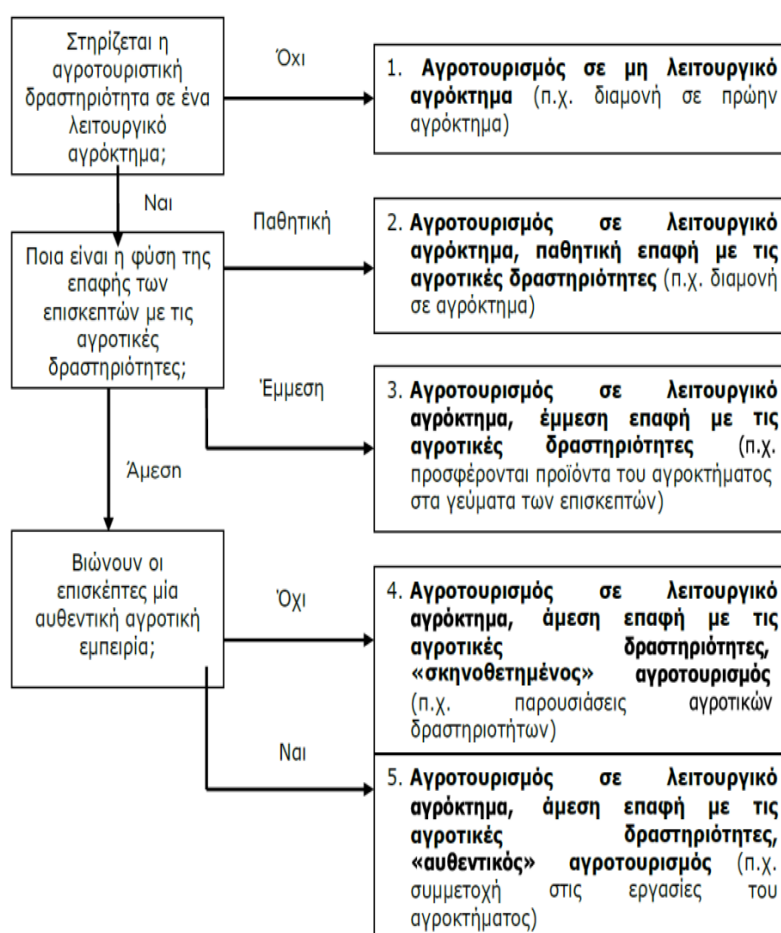
2. **Στην επαφή με διάφορες αγροτικές δραστηριότητες:** Ο αγροτουρισμός που βασίζεται σε ένα αγρόκτημα υποδηλώνει ότι υπάρχει επαφή μεταξύ τουρισμού και

γεωργίας καθώς υπάρχει ένα κοινό φυσικό περιβάλλον. Ωστόσο, ο βαθμός ενασχόλησης των τουριστών με τις αγροτικές δραστηριότητες που πραγματοποιούνται σε ένα αγρόκτημα μπορεί να διαφέρει. Η διάκριση που γίνεται ανάλογα με την επαφή που υπάρχει με τις αγροτικές δραστηριότητες είναι η εξής:

- i) Η άμεση επαφή υποδηλώνει ότι υπάρχει άμεση σχέση μεταξύ αγροτικής δραστηριότητας και τουριστικής εμπειρίας. Μιλάμε για κάτι από όπως είναι η συγκομιδή μιας καλλιέργειας, το άρμεγμα αγελάδας,
- ii) Η έμμεση επαφή σημαίνει ότι η σύνδεση μεταξύ γεωργικής δραστηριότητας και τουριστικής εμπειρίας δεν είναι άμεση και μπορεί να γίνει μέσω της γεωργικής παραγωγής όπως είναι η επεξεργασία τροφίμων, η πώληση προϊόντων.
- iii) Η παθητική επαφή σημαίνει ότι δεν υπάρχει καμία σύνδεση μεταξύ τουρισμού και γεωργίας και ότι οι δύο κλάδοι λειτουργούν ανεξάρτητα ο ένας από τον άλλο. Το μοναδικό κοινό σημείο που έχουν είναι ότι οι δραστηριότητες και των δύο (π.χ. υπαίθριες) πραγματοποιούνται στον ίδιο χώρο, το αγρόκτημα (Phillip, S. Hunter, C. Blacstock, K. 2009).

3. **Στην αυθεντικότητα της γεωργικής εμπειρίας των τουριστών:** η αυθεντικότητα της γεωργικής εμπειρίας σύμφωνα με τον MacCannell (1973) σχετίζεται με τις έννοιες για τις περιοχές «εμπρός» και «πίσω». Ουσιαστικά κάνει έναν παραλληλισμό και θεωρεί ότι οι μπροστά περιοχές είναι η σκηνή στην οποία υπάρχουν ηθοποιοί ή μουσικοί και παίζουν για το κοινό τους και οι πίσω περιοχές είναι οι χώροι προετοιμασίας, τα παρασκήνια στα οποία δεν έχει πρόσβαση το ευρύ κοινό. Εξαρτάται δηλαδή αφενός από το βαθμό που εμπλέκονται οι τουρίστες στις γεωργικές δραστηριότητες και αφετέρου από το στάδιο της παραγωγικής διαδικασίας που λαμβάνουν μέρος (π.χ. στάδιο προετοιμασίας αγροτικών προϊόντων, στάδιο διαμόρφωσης, τελικό στάδιο παραγωγής, διάθεση των προϊόντων στην αγορά). Με βάση λοιπόν τα παραπάνω, ο τουρίστας έχει τη δυνατότητα να βιώσει μια αυθεντική, πραγματική εμπειρία πηγαίνοντας στις «πίσω» περιοχές, στη σκηνή. Αυτό σημαίνει ότι οι τουρίστες πρέπει να εμπλέκονται στις προπαρασκευαστικές δραστηριότητες. Ο MacCannell (1973) υποστηρίζει ότι η αυθεντική εμπειρία μπορεί να οργανωθεί με ποικίλους τρόπους όπως μέσω εκδρομών σε αγροκτήματα ή μέσω της πιστής αναπαραγωγής των συνθηκών λειτουργίας (π.χ. πρότυπο αγρόκτημα). Αναφορικά με τη γνησιότητα της εμπειρίας πιθανότατα να είναι πολύ διαφορετική στον αγρότη από ότι στον τουρίστα και αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι έχουν διαφορετική αντίληψη για

τη γεωργία αλλά και τι περιλαμβάνει αυτός ο όρος. Απαραίτητη προϋπόθεση για να βιώσουν οι τουρίστες μια αυθεντική αγροτική εμπειρία είναι οι αγροτικές δραστηριότητες που προβλέπονται για το αγρόκτημα να πραγματοποιούνται κανονικά, ανεξάρτητα από το αν αυτοί θα συμμετέχουν ή όχι. Στην εικόνα 4 απεικονίζεται η τυπολογία για τον καθορισμό του αγροτουρισμού με βάση τους τρεις προαναφερθέντες παράγοντες. Επίσης, με βάση τους Phillip, Hunter και Blackstock (2009), αυτή η τυπολογία καλύπτει όλο το φάσμα των αγροτουριστικών προϊόντων και ορισμών που υπάρχουν στη βιβλιογραφία. Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι η τυπολογία δεν είναι ιεραρχική συνεπώς ο πρώτος τύπος δεν είναι ανώτερος από όλους τους υπόλοιπους (Phillip, S. Hunter, C. Blacstock, K. 2009).

Εικόνα 5: Τυπολογία Αγροτουρισμού

Πηγή: Phillip, S. Hunter, C. Blacstock, K. 2009, Παπαδόπουλος, Σ. 2021

4.5 Προϋποθέσεις ανάπτυξης του αγροτουρισμού

Σύμφωνα με τον Τσάρτα (1996) η τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής επηρεάζεται άμεσα από την τουριστική πολιτική που ακολουθείται, από τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος καθώς επίσης και από την οικονομική και κοινωνική δομή. Οι παράγοντες που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στα διαφορετικά στάδια ανάπτυξης μιας τουριστικής περιοχής είναι πολλοί. Συγκεκριμένα, αναφερόμαστε στα φυσικά χαρακτηριστικά, στα διαθέσιμα κεφάλαια που είναι εφικτό να δαπανηθούν και στην ποιότητα των υποδομών. Στον τουρισμό, όπως και σε όλους τους οικονομικούς κλάδους, η ανάπτυξη και η εξέλιξη ακολουθεί και αυτή το νόμο της προσφοράς και της ζήτησης (Τσαρτας, Π. 1996).

Ο αγροτικός τουρισμός συνδυάζει την αγροτική επιχείρηση με τις τουριστικές δραστηριότητες και αυτός ο συνδυασμός αυξάνει τις πιθανότητες μια αγροτική επιχείρηση να επιτύχει. Οι παράγοντες οι οποίοι συντελούν στην ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού και σχετίζονται με τις αγροτικές επιχειρήσεις είναι οι ακόλουθοι:

- Η δυνατότητα πρόσβασης σε αυτοκινητόδρομους καθώς επίσης και το πόσο κοντά είναι σε μια περιοχή με φυσική ομορφιά σε ένα αστικό κέντρο
- Ο σχεδιασμός του αγροκτήματος δηλαδή οι εγκαταστάσεις πρέπει να εξυπηρετούν τους επισκέπτες και να διευκολύνουν τη ζωή τους στο αγρόκτημα
- Η στρατηγική μάρκετινγκ και διαφήμισης που χρησιμοποιεί η αγροτική επιχείρηση προκειμένου να προσεγγίσει πελάτες
- Το μέγεθος της αγροτικής επιχείρησης καθώς είθισται η ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού να συνδέεται με μεγαλύτερα αγροκτήματα
- Οι οικονομικοί πόροι που μπορούν να διαθέσουν οι αγρότες καθώς φαίνεται ότι οι αγρότες με υψηλά εισοδήματα έχουν περισσότερες πιθανότητες να επιτύχουν σε σύγκριση με τους υπόλοιπους

Επίσης, περιλαμβάνουν παράγοντες που αφορούν τους «εν δυνάμει» επισκέπτες. Συγκεκριμένα:

- Πολλοί τουρίστες προσπαθούν να ξεφύγουν από το συνηθισμένο τουριστικό μοντέλο και στρέφονται στην εξοχή προκειμένου να ζήσουν μοναδικές εμπειρίες
- Στις μέρες μας αυξάνεται όλο και περισσότερο το ενδιαφέρον για την υγεία, τη φύση και τις ψυχαγωγικές δραστηριότητες

- Είναι έντονο το ενδιαφέρον των ανθρώπων να δουν που παράγονται και πως τα τρόφιμα που καταλήγουν στο τραπέζι τους
 - Κυριαρχεί η αντίληψη ότι στην ελληνική επικράτεια και ειδικότερα ο αγροτικός πληθυσμός είναι ζεστός, εγκάρδιος, φιλόξενος και γενναιόδωρος

Ο Pevetz (1990 στον Bubendorf, 1993) θεωρεί ότι για να μπορέσει μια περιοχή να αναπτυχθεί αγροτουριστικά θα πρέπει υπάρξουν οι παρακάτω προϋποθέσεις οι οποίες κάποιες αφορούν το φυσικό χώρο και κάποιες άλλες τις διάφορες κοινωνικές ομάδες. Οι σημαντικότερες προϋποθέσεις σύμφωνα με τον Bubendorf (1993) αναφέρονται παρακάτω και μπορούν να ταξινομηθούν στις ακόλουθες κατηγορίες:

1. Η **τοποθεσία** η οποία περιλαμβάνει τους φυσικούς πόρους αλλά και τις κατάλληλες τουριστικές εγκαταστάσεις, τα καταλύματα, και τις υποδομές όπως είναι οι δρόμοι, το τηλεφωνικό δίκτυο, τα εστιατόρια, τα εμπορικά καταστήματα. Πρόκειται δηλαδή για ένα μέρος ελκυστικό σε τουρίστες που θα διακρίνεται είτε για τη φυσική του ομορφιά είτε για την πολιτιστική του κληρονομιά. Επίσης, μιλάμε για ένα μέρος έφορο στο οποίο να μπορεί να αναπτυχθεί η γεωργία χαμηλής ή μεσαίας έντασης καθώς επίσης και η μικτή γεωκτηνοτροφική δραστηριότητα. Η ανάπτυξη της οικογενειακής γεωργίας ή συνδυασμού γεωργίας και κτηνοτροφίας δίνει πλεονεκτική θέση στην αγροτική κατοικία η οποία για να μπορέσει να χρησιμοποιηθεί για αγροτουριστικούς σκοπούς χωρίς να χρειαστεί να γίνουν επενδύσεις θα πρέπει να συνδυάζει άνετους οικιακούς χώρους. Επιπρόσθετα, θα πρέπει είτε να διαθέτει πρόσθετο χώρο για τους φιλοξενούμενους είτε να υπάρχει η δυνατότητα κατασκευής επενδύοντας ένα μικρό ποσό.

2. Το **ανθρώπινο κεφάλαιο** το οποίο αναφέρεται στο προσωπικό της επιχείρησης και στην προκειμένη περίπτωση είναι τα μέλη της οικογένειας της οικογενειακής επιχείρησης. Στο ανθρώπινο κεφάλαιο περιλαμβάνεται ακόμη και η φιλοξενία από την αγροτική οικογένεια, η φροντίδα δηλαδή που παρέχεται στον επισκέπτη. Στα πλαίσια λοιπόν της καλής επικοινωνίας και συνεννόησης είναι ιδιαίτερα σημαντικό τα άτομα που ασχολούνται με τον αγροτουρισμό να γνωρίζουν ορισμένες βασικές ξένες γλώσσες.

3. Η **οργάνωση και η διαχείριση του αγροτικού τουρισμού** η οποία περιλαμβάνει την επαγγελματική καθοδήγηση και την παροχή συμβουλών τόσο σε επίπεδο απασχόλησης όσο και σε επίπεδο μάρκετινγκ. Επίσης, είναι αναγκαία η ύπαρξη μιας

ολοκληρωμένης στρατηγικής ανάπτυξης στην οποία θα συμμετέχουν όλοι οι ενδιαφερόμενοι της περιοχής αλλά και η ύπαρξη μιας τοπικής κοινότητας η οποία θα ενδιαφέρεται πραγματικά για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην περιοχή.

Ασφαλώς, σε μια περιοχή είναι αδύνατο να πληρούνται όλες οι παραπάνω προϋποθέσεις. Παρόλα αυτά, όσες περισσότερες πληρούνται, τόσο πιο αναπτυγμένη αγροτουριστικά είναι η συγκεκριμένη περιοχή.

4.6 Επιπτώσεις αγροτουρισμού

4.6.1 Θετικές επιπτώσεις του αγροτουρισμού. Ο αγροτουρισμός συμβάλλει σημαντικά στην κοινωνική και οικονομική αναβάθμιση των αγροτικών περιοχών και κατ' επέκταση της υπαίθρου και συνδέεται με την ανάδειξη και την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Οι θετικές επιπτώσεις σχετίζονται με έννοιες όπως τα έσοδα, την απασχόληση, την αξιοποίηση των εγκαταστάσεων (καταλυμάτων), την αναψυχή, την εκπαίδευση του αγροτικού αλλά και του αστικού πληθυσμού. Οι επιδράσεις του αγροτουρισμού διακρίνονται στις παρακάτω κατηγορίες:

- i) τις αναμενόμενες επιδράσεις (από την ανάπτυξη του αγροτουρισμού)
- ii) τις πιθανολογούμενες επιδράσεις (από την ανάπτυξη του αγροτουρισμού)
- iii) τις πραγματικές επιδράσεις (από την ανάπτυξη του αγροτουρισμού) (Gaworecki, 2006) (Sznajder, M. Przezbórska, L. & Scrimgeour, F. 2009)

Στη βιβλιογραφία οι επιδράσεις του αγροτουρισμού κατηγοριοποιούνται ως εξής:

α) Κοινωνικό-ψυχολογικές

Οι κοινωνικό-ψυχολογικές επιδράσεις σχετίζονται με το σεβασμό προς την αγροτική τάξη, την ένωση δύο πολιτισμών, του αγροτικού και του αστικού, αλλά και τη δυνατότητα που έχουν οι άνθρωποι να γνωρίσουν και να βιώσουν τον πατροπαράδοτο τρόπο ζωής της αγροτικής κοινωνίας. Οι επιδράσεις της κατηγορίας αυτής περιλαμβάνει:

1. Την απόκτηση νέων εμπειριών, επιχειρηματικών ικανοτήτων και ικανοτήτων γενικότερα, την εκμάθηση τουλάχιστον μιας ξένης γλώσσας, την ενθάρρυνση νέων πρωτοβουλιών και ευκαιριών για γυναίκες αγρότισσες, τη διεύρυνση και εμπάθυνση

της γνώσης και την ενθάρρυνση για τη δια βίου μάθηση σε θέματα που σχετίζονται με την ιστορία και τα αξιοθέατα μιας περιοχής.

2. Τη διεύρυνση του κύκλου γνωριμιών και την ανταλλαγή απόψεων και εμπειριών μεταξύ αγροτών και επισκεπτών. Η γνωριμία λοιπόν με καινούριους ανθρώπους πολύ διαφορετικών μεταξύ τους σε νοοτροπία, κουλτούρα, ηλικία, γένος, μορφωτικό επίπεδο, κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο συντελεί στην κατανόηση και αποδοχή διαφορετικών στάσεων και συμπεριφορών. Από την πλευρά των αγροτών, διευρύνονται οι γνώσεις για τον κόσμο και τους ανθρώπους ενώ από την πλευρά των επισκεπτών ενθαρρύνεται η ανάπτυξη ενδιαφερόντων.

3. Την πιθανή αναβίωση αγροτικών παραδόσεων και εθίμων στα χωριά και την αξιοποίηση χώρων όπως πολιτιστικά κέντρα και αθλητικές εγκαταστάσεις που μέχρι πρότινος δεν χρησιμοποιούνταν ευρέως. Βασικός σκοπός είναι να γνωρίσει ο επισκέπτης τις αγροτικές περιοχές και να βιώσει την καθημερινή ζωή των κατοίκων. Δηλαδή να γνωρίσει τις αγροτικές ασχολίες, την παραδοσιακή κουζίνα, τα τοπικά προϊόντα και γενικότερα την καθημερινότητα των ντόπιων. Αυτό συντελεί στην ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας αλλά και στη διατήρηση της λαογραφίας. Με την αναβίωση ξεχασμένων τοπικών εθίμων και τεχνών και την οργάνωση παραδοσιακών εκδηλώσεων συντηρεί τη μνήμη των ανθρώπων, θυμούνται οι παλιοί και μαθαίνουν οι νέοι (Αποστολόπουλος, Κ. & Σδράλη, Δ. 2009). Επίσης, ο αγροτουρισμός συντελεί στο να επιβιώσουν επαγγέλματα που με την πάροδο του χρόνου έχουν αρχίσει να εκλείπουν όπως η κεραμική, η αργυροχρυσοχοΐα, η ξυλογλυπτική, η υφαντική κ.α. (Αποστολόπουλος, Κ. Θεοδωροπούλου, Ε. Τσακατούρα, Α. 2000)

4. Εκπαιδευτικές επιδράσεις στις οποίες υπάρχει σύνδεση της γνώσης με τον κόσμο (με τη φύση, την πολιτιστική κληρονομία) και οι διαφορετικές ομάδες ανθρώπων έχουν διαφορετικές συμπεριφορές (ο επισκέπτης με τον οικοδεσπότη). Επιπρόσθετα, μέσω του αγροτουρισμού δίνεται η δυνατότητα στους τουρίστες να αισθανθούν δημιουργικοί συμμετέχοντας σε γεωργικές εργασίες ή να μάθουν μια λαϊκή τέχνη ενώ οι κλιματολογικές συνθήκες της επαρχίας και ο υγιεινός τρόπος ζωής που προάγεται, υγιεινή διατροφή και σωματική άσκηση βοηθάει στη βελτίωση της υγείας και της ευημερίας τους.

β) Οικονομικές

Οι οικονομικές επιδράσεις σχετίζονται με την ανάπτυξη μέσα σε ένα αγρόκτημα των γεωργικών ή/και κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων καθώς και την ενίσχυση του εισοδήματος των νοικοκυριών αλλά και των τοπικών ή περιφερειακών κοινοτήτων. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται:

1. Η αναβάθμιση των εγκαταστάσεων διαμονής και η επέκταση των κλινών, η διατήρηση της τωρινής παραγωγής και η βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών. Όλα αυτά που μόλις αναφέραμε συντελούν στην ευκολότερη πώληση των γεωργικών προϊόντων ενώ αναπτύσσονται πρόσθετες αγορές τόσο για τα τρόφιμα όσο και για τα είδη που κατασκευάζουν οι τοπικές υπηρεσίες όπως χειροποίητα προϊόντα, χειροτεχνίες κλπ.
2. Η ενίσχυση της απασχόλησης και η μείωση του ποσοστού ανεργίας έχει σαν αποτέλεσμα να δώσει κίνητρα στους κατοίκους των χωριών και να τους ενθαρρύνει να αναπτύξουν προσόντα και δεξιότητες. Πολύ ελπιδοφόρο είναι και το γεγονός ότι δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας στην ελληνική επικράτεια και ενισχύονται κοινωνικές ομάδες οι οποίες αντιμετωπίζουν περισσότερες δυσκολίες στη διαδικασία εύρεσης εργασίας όπως είναι οι νέοι και οι γυναίκες.
3. Η απόκτηση συμπληρωματικού εισοδήματος ενισχύει το οικογενειακό εισόδημα και κάνει τους αγρότες να έχουν λιγότερη εξάρτηση από τη γεωργία. Η διαφοροποίηση λοιπόν της τοπικής οικονομίας έχει σαν αποτέλεσμα να μην την επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό ο πληθωρισμός. Οι αγρότες ξεκινούν να ασχολούνται παράλληλα και με τις τουριστικές δραστηριότητες, να αξιοποιούν τουριστικά καταλύματα που τυχόν διαθέτουν, και ταυτόχρονα να προωθούν και τα προϊόντα που παράγουν. Δηλαδή τροφοδοτούν τους επισκέπτες των καταλυμάτων με παραδοσιακά αγροτικά προϊόντα και προϊόντα λαϊκής τέχνης. Με την αύξηση του εισοδήματος των αγροτών οι συνθήκες διαβίωσής του αγροτικού πληθυσμού βελτιώνονται και σε βάθος χρόνου πραγματοποιούνται επενδύσεις όπως είναι τα κατασκευαστικά έργα (Ιακωβίδου, Ο. και Παρταλίδου, Μ. 2002).
4. Οι επιχειρήσεις, οι κοινότητες, οι τοπικοί φορείς αποκτούν επιπρόσθετο εισόδημα.
5. Η ανάκαμψη της οικονομίας και η λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης.

6. Προωθείται η κοινωνικό-οικονομική ανάπτυξη σε αγροτικές περιοχές που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση. Συγκεκριμένα, ανάλογα με την αγροτική περιοχή δημιουργούνται οι κατάλληλες συνθήκες και ευκαιρίες για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων που θα αρμόζουν στις ιδιαιτερότητες της συγκεκριμένης περιοχής.

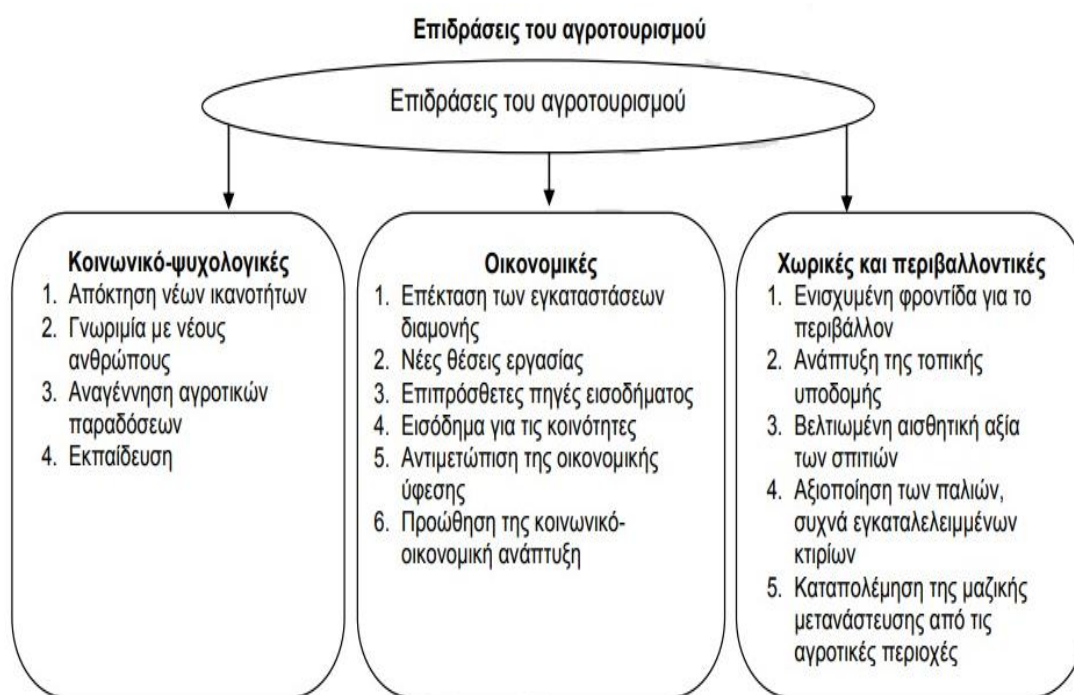
γ) Χωρικές και περιβαλλοντικές

Τα αποτελέσματα της ανάπτυξης του αγροτουρισμού αποτυπώνονται μέσα από τις χωρικές και περιβαλλοντικές επιδράσεις. Σχετικά με τις περιβαλλοντικές επιδράσεις έχουμε:

1. Την προστασία και το σεβασμό για το φυσικό περιβάλλον και τη δημιουργία χώρων για τους φιλοξενούμενους και τους επισκέπτες ζεστούς, φιλόξενους και προπάντων φιλικούς προς το περιβάλλον. Ο αγροτουρισμός θεωρείται ήπια μορφή τουριστικής ανάπτυξης με ελάχιστη περιβαλλοντική επιβάρυνση καθώς οι αγροτουριστικές μονάδες είναι συνήθως μικρής κλίμακας. Αποτέλεσμα αυτού είναι η περιοχή να αναπτύσσετε οικονομικά χωρίς να αλλοιώνεται ο χαρακτήρας της υπαίθρου, ενώ παράλληλα αναδεικνύεται η ομορφιά και η ιδιαιτερότητα της κάθε περιοχής (Ιακωβίδου, 2000, Sznajder, M., Przezbórska, L, & Scrimgeour, F. 2009)
2. Την ανάπτυξη των υποδομών όπως είναι τα έργα ύδρευσης, αποχέτευσης, δημιουργία μονάδων επεξεργασίας λυμάτων, ύπαρξη δημόσιας συγκοινωνίας, ύπαρξη καλά διατηρημένου οδικού δικτύου, εγκαταστάσεις αναψυχής. Όλα τα παραπάνω βελτιώνουν το βιοτικό επίπεδο των ανθρώπων και κάνουν ευκολότερη τη ζωή στην υπαίθρο.
3. Τη βελτίωση της αισθητικής καθώς δίνεται γενικότερα έμφαση στην καλαισθησία, π.χ. των χωριών, των δημοσίων χώρων, των σπιτιών, των δρόμων.
4. Την αναπαλαίωση και αξιοποίηση παλιών, σε κάποιες περιπτώσεις εγκαταλελειμμένων κτιρίων, όπως είναι ακίνητα κτίρια, σοφίτες, αγροτικά κτίρια, εστιατόρια, ανεμόμυλοι, κάστρα, παλάτια κλπ., με στόχο τη διατήρηση και προβολή της αρχιτεκτονικής και της πολιτιστικής κληρονομιάς (Αποστολόπουλος, Κ. & Σδράλη, Δ. 2009).
5. Την αποφυγή της ερήμωσης της υπαίθρου. Μέσω του αγροτουρισμού ενισχύεται η απασχόληση και κατά συνέπεια δεν αναγκάζονται οι άνθρωποι, κυρίως οι νέοι και οι μορφωμένοι, να μετοικήσουν, να εγκαταλείψουν τις αγροτικές περιοχές και να

μεταναστεύσουν μαζικά (Αποστολόπουλος, Κ. Θεοδοροπούλου, Ε. Τσακατούρα, Α. 2000).

Συνοψίζοντας καταλήγουμε ότι ο αγροτουρισμός όταν είναι σωστά σχεδιασμένος και οργανωμένος μπορεί να συμβάλει στην ανάδειξη της πολιτιστικής ταυτότητας μιας περιοχής. Αναφορικά με τις επιδράσεις του αγροτουρισμού είναι δύσκολο να προσδιορίσουμε ποια είναι η σημαντικότερη από όλες και ποια όχι. Εντούτοις όμως πολλές μελέτες έχουν δείξει ότι δίνεται ιδιαίτερα έμφαση στην οικονομική επίδραση που σχετίζεται με την προσαύξηση του οικογενειακού εισοδήματος. Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι ο αγροτουρισμός μπορεί να λάβει χώρα όλες τις εποχές του χρόνου περιορίζοντας έτσι το πρόβλημα που μαστίζει τον τουρισμό και είναι η εποχικότητα.

Πηγή: Sznajder, M., Przezborska, L., & Scrimgeour, F. (2009) Agritourism.

Εικόνα 6: Οι επιδράσεις του αγροτουρισμού

4.6.2 Αρνητικές επιπτώσεις του αγροτουρισμού. Αναμφισβήτητα ο αγροτουρισμός συμβάλει θετικά στην οικονομική ανάπτυξη μιας περιοχής. Παρόλα αυτά η ανεξέλεγκτη ανάπτυξη μπορεί να επιφέρει αρνητικές, μη αναστρέψιμες επιπτώσεις σε οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο. Συγκεκριμένα:

1. Υποβάθμιση φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος: Αυτό συμβαίνει όταν ο αγροτουρισμός αναπτύσσεται χωρίς σχεδιασμό και οργάνωση με αποτέλεσμα να αναπτύσσεται εις βάρος της φέρουσας ικανότητας, παρατηρείται δηλαδή το φαινόμενο του υπερτουρισμού. Στην προκειμένη περίπτωση ο αριθμός των επισκεπτών που δέχεται ένας τουριστικός προορισμός είναι πολύ μεγαλύτερος από αυτόν που μπορεί να εξυπηρετήσει με αποτέλεσμα οι φυσικοί πόροι να επηρεαστούν αρνητικά και να σημειωθεί για παράδειγμα μείωση των αποθεμάτων νερού. Άλλες αρνητικές συνέπειες είναι η καταστροφή του οικοσυστήματος και η αύξηση της μόλυνσης του περιβάλλοντος η οποία είναι εμφανής με την αύξηση των απορριμμάτων και το επίπεδο θορύβου (53Αποστολόπουλος, Κ. & Σδράλη, Δ. 2009).

2. Η ανάπτυξη του αγροτουρισμού σε κάποιες περιπτώσεις έχει οδηγήσει τους αγρότες να στραφούν αποκλειστικά σε αυτό, με αποτέλεσμα να εγκαταλείψουν την κύρια ενασχόλησή τους που είναι η γεωργία. Αυτό σε βάθος χρόνου επιδρά αρνητικά καθώς οι αγροτικές εργασίες που λάμβαναν χώρα σε καθημερινή βάση παραμελούνται και με τον καιρό ίσως και να εγκαταλείπονται. Επιπρόσθετα, οι αγρότες οι οποίοι αποφασίζουν να δραστηριοποιηθούν στο κομμάτι του αγροτουρισμού εστιάζουν κατά κύριο λόγο στις υπηρεσίες διαμονής και εστίασης ενώ το κομμάτι που αφορά τις υπηρεσίες για τη συμμετοχή των επισκεπτών στις αγροτικές δραστηριότητες, την εκπαίδευσή τους σε περιβαλλοντικά θέματα και την ανάπτυξη δραστηριοτήτων στις οποίες προβάλλονται στοιχεία της περιοχής τους όπως πολιτιστικά, λαογραφικά, θρησκευτικά και γαστρονομικά έρχονται σε δεύτερη μοίρα. Οι θέσεις εργασίας λοιπόν που δημιουργούνται χαρακτηρίζονται από εποχικότητα με αποτέλεσμα το πρόβλημα της ανεργίας να συνεχίζει να υφίσταται (Αποστολόπουλος, Κ. Θεοδωροπούλου, Ε. Τσακατούρα, Α. 2000).

3. Η μερική απασχόληση στον αγροτουρισμό αποτελεί ένα παροδικό μέτρο αντιμετώπισης της ανεργίας μιας περιοχής χωρίς να λύνει ουσιαστικά το πρόβλημα. Αν και δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας, σε πολλές περιπτώσεις είναι εποχικές και υφίσταται μόνο την περίοδο που λειτουργεί η αγροτουριστική μονάδα. Συνεπώς τα

άτομα που δουλεύουν ημιαπασχόληση δυσκολεύονται να βγάλουν τα προς το ζην και να εξασφαλίσουν μια αξιοπρεπή και ποιοτική διαβίωση. Επιπλέον, είναι πρακτικά δύσκολο να δουλέψει η αγροτουριστική μονάδα όλο το χρόνο καθώς οι αγροτικές δραστηριότητες που συμμετέχουν οι τουρίστες, για παράδειγμα ο τρύγος, το μάζεμα της ελιάς κ.ά. πραγματοποιείται συγκεκριμένες χρονικές περιόδους και επηρεάζεται από εξωτερικούς παράγοντες όπως είναι το φυσικό περιβάλλον, οι άσχημες καιρικές συνθήκες με αποτέλεσμα να πλήττεται ακόμη περισσότερο το οικογενειακό εισόδημα των αγροτών (Αποστολόπουλος, Κ. & Σδράλη, Δ. 2009).

4. Στις αγροτουριστικά αναπτυγμένες περιοχές παρατηρείται το φαινόμενο της αύξησης των τιμών. Η περιοχή αναβαθμίζεται με την άφιξη των τουριστών και λόγω της αυξημένης ζήτησης αυξάνονται γενικότερα οι τιμές των προϊόντων είτε είναι τοπικά είτε όχι. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα τόσο οι μόνιμοι κάτοικοι όσο και οι τουρίστες να αναγκάζονται να διαθέσουν υψηλότερο εισόδημα σε σχέση με πριν (Αποστολόπουλος, Κ. & Σδράλη, Δ. 2009).

5. Στις περιοχές που έχουν αναπτυχθεί τουριστικά αρκετά συχνά παρατηρείται οι ντόπιοι να είναι πολύ συγκρατημένοι ίσως και προκατειλημμένοι απέναντι στους τουρίστες. Αυτό συμβαίνει γιατί κυριαρχεί το αίσθημα του φόβου απέναντι σε καθετί ξένο, η ανασφάλεια, η καχυποψία και οι μόνιμοι κάτοικοι αντιμετωπίζουν τους τουρίστες σαν εισβολείς. Ας μην ξεχνάμε ότι οι τουρίστες κουβαλάνε μαζί τους έναν πολιτισμό, μια κουλτούρα, μια κοσμοθεωρία ενδεχομένως πολύ διαφορετική από αυτή των ντόπιων καθώς και μια διαφορετική γλώσσα. Όλα αυτά κάνουν τους τουρίστες πολύ ξεχωριστούς και σε κάποιες περιπτώσεις οι αποκλίνουσες ιδέες και αντιλήψεις μπορεί να οδηγήσει σε αντιπαράθεση ή ακόμα και σε κλίμα εχθρικότητας (Αποστολόπουλος, Κ. & Σδράλη, Δ. 2009).

Κεφάλαιο 5: Επενδύσεις στον αγροτικό τουρισμό

5.1 Η ανάγκη για ενίσχυση του αγροτικού τουρισμού

Ο αγροτικός τουρισμός μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη και αναβάθμιση μιας αγροτικής περιοχής με την προϋπόθεση ότι οι μικρής κλίμακας αγροτικές επιχειρήσεις θα προσαρμοστούν στον αυξανόμενο ανταγωνισμό και στις τιμές των αγροτικών προϊόντων που βαίνουν συνεχώς μειούμενες. Ο αγροτικός τουρισμός μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στην οικονομική άνθιση και την αναζωογόνηση των μειονεκτικών περιοχών αλλά και των αγροτικών περιοχών της χώρας γενικότερα και να δώσει λύση στα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι κάτοικοι των οποίων το κύριο εισόδημά τους προέρχεται από τον πρωτογενή τομέα (Συμεωνίδου Π. 2009).

Τις τελευταίες δεκαετίες θεσμοθετήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση ένα πλαίσιο υποστήριξης της επιχειρηματικότητας στις αγροτικές περιοχές ενώ υπήρξε μέριμνα για την οικονομική ενίσχυση των αγροτικών επιχειρήσεων από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς. Η οικονομική ενίσχυση πραγματοποιήθηκε μέσα από επιδοτήσεις, οικονομική βοήθεια, προγράμματα κατάρτισης του ανθρώπινου δυναμικού και πρόσβασης στις νέες τεχνολογίες, προγράμματα υποστήριξης σε θέματα που αφορούν την προώθηση και εμπορία προϊόντων και υπηρεσιών. Σε πολλές χώρες ο αγροτικός τουρισμός ενισχύθηκε ουσιαστικά από το δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα και μέσα από επιχειρηματικά σχέδια, όπως είναι η Κοινοτική Πρωτοβουλία Leader. Στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκαν επενδύσεις στον αγροτικό τουρισμό από ιδιώτες οι οποίες στην πλειοψηφία τους εντάχθηκαν σε κάποιο πρόγραμμα και δεν πραγματοποιήθηκαν από ίδιους πόρους (Συμεωνίδου Π. 2009).

5.2 Χρηματοδοτικά προγράμματα αγροτικού τουρισμού στην Ελλάδα

Η ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού στην Ελλάδα ξεκινάει στα μέσα της δεκαετίας του '80 χωρίς να υπάρχει μια οργανωμένη αναπτυξιακή πολιτική αλλά με την αξιοποίηση εθνικών και κοινοτικών προγραμμάτων. Η προσπάθεια αυτή έγινε προκειμένου να διαφοροποιηθούν οι δραστηριότητες της αγροτικής εκμετάλλευσης και να δώσει κίνητρα στον αγροτικό πληθυσμό να παραμείνει στην ύπαιθρο. Όμως η ανυπαρξία πολιτικής είχε σαν αποτέλεσμα την ανεπάρκεια σε υποδομές εκπαίδευση και πληροφόρηση. Τα προγράμματα που εφαρμόστηκαν προκειμένου να αναπτυχθεί ο

αγροτικός τουρισμός είναι τα ακόλουθα: i) οι κανονισμοί 797/85, 1760/87, 2328/91, 950/97, 1257/99, ii) η Κοινοτική Πρωτοβουλία Leader η οποία περιλαμβάνει τη Leader I, Leader II και Leader +, iii) το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Αγροτική Ανάπτυξη – Ανασυγκρότηση της Υπαιθρου 2000-2006» (ΕΠΑΑΥ), iv) Ολοκληρωμένα Προγράμματα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου (Ο.Π.Α.Α.Χ.) 2000-2006, v) Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Αγροτικής Ανάπτυξης 2007-2013 (Ε.Σ.Σ.Α.Α.), vi) ΠΑΑ 2014-2020 : Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας, vii) CLLD/LEADER, viii) Interreg , ix) ΕΠΑΝ I, II, ΕΠΑνΕΚ (Συμεωνίδου Π. 2009, Ιακωβίδου, Ο. και Παρταλίδου, Μ. 2002).

5.2.1 Οι Κανονισμοί 797/85, 1760/87, 2328/91, 950/97, 1257/99. Ο Κανονισμός 797/85 τέθηκε σε εφαρμογή το 1985 και αφορά τους νέους αγρότες. Κύριος στόχος ήταν, μέσα από οικονομικά κίνητρα και διευκολύνσεις, να ενθαρρύνει τους νέους ανθρώπους να εγκατασταθούν μόνιμα στην ύπαιθρο και να ασχοληθούν με τις βιώσιμες καλλιέργειες (Συμεωνίδου Π. 2009). Στον κανονισμό αυτό γίνεται αναφορά στην έννοια του «σχεδίου βελτίωσης της εκμετάλλευσης» το οποίο στοχεύει και στην αύξηση του εισοδήματος του κατόχου της εκμετάλλευσης. Ο Κανονισμός 797/85 με την πάροδο των χρόνων αντικαταστάθηκε από μια σειρά άλλων κανονισμών. Συγκεκριμένα από τον Κανονισμό 1760/87, έπειτα από τον 2328/91, ακολούθησε ο Κανονισμός 950/97 και τέλος έχουμε τον Κανονισμό 1257/99. Οι παραπάνω κανονισμοί οι οποίοι τέθηκαν σε εφαρμογή και τροποποιήθηκαν σε διάστημα 14 ετών φανερώνει αφενός ότι υπάρχει έντονο ενδιαφέρον για αυτές τις επενδύσεις και αφετέρου πως αλλάζουν οι αντιλήψεις για τους δικαιούχους τους (Κίζος Α, 2022).

5.2.2 Η Κοινοτική Πρωτοβουλία Leader (Liaisons Entre Actions pour la Developpement des Economies Rurales: Δεσμοί μεταξύ των Δράσεων για την Ανάπτυξη της Αγροτικής Οικονομίας). Το 1991 τέθηκε σε εφαρμογή στην Ελλάδα και την Ευρώπη η Κοινοτική Πρωτοβουλία Leader η οποία είναι η Κοινή Γεωργική Πολιτική για την αγροτική ανάπτυξη. Η προσέγγιση αυτή είναι ουσιαστικά η πολιτική που θα ακολουθηθεί ώστε να υπάρξει ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών. Τα αποτελέσματα του Leader I ήταν πολύ ενθαρρυντικά με αποτέλεσμα να υπάρξει ένας πιο ολοκληρωμένος σχεδιασμός, το Leader II. Στην πορεία ακολούθησε και τρίτη εφαρμογή, το Leader + η οποία ήταν της ίδιας φιλοσοφίας με τις προηγούμενες και είχε

και αυτή στόχο να ενδυναμώσει τους δεσμούς συνεργασίας ανάμεσα στους τοπικούς φορείς και τις κοινωνικές ομάδες (Συμεωνίδου Π. 2009).

- **Leader I:** Το πρόγραμμα αυτό εφαρμόστηκε στην Ελλάδα τη χρονική περίοδο 1992-1995 και ο στόχος ήταν να βοηθήσουν τις απομακρυσμένες ή αγροτικές περιοχές των οποίων ο πληθυσμός κυμαίνεται από 5.000 έως 10.000 κατοίκους να ενεργοποιήσουν τους τοπικούς τους πόρους. Αποτελεί μια καινοτόμο αγροτική πολιτική καθώς λαμβάνονται υπόψη οι διαφορετικές ανάγκες σε τοπικό επίπεδο. Η πρωτοβουλία έχει απώτερο σκοπό να δώσει κίνητρα ώστε να συγκρατήσει τον αγροτικό πληθυσμό στις περιφέρειες, να δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας, να ενισχύσει το αγροτικό εισόδημα και να προστατεύσει το φυσικό περιβάλλον. Το πρόγραμμα αυτό βρήκε εφαρμογή στην Ευρωπαϊκή Ένωση, συνολικά σε 217 περιοχές, αλλά και στην Ελλάδα, σε 25 αγροτικές περιοχές (νησιωτικές και ορεινές) και χρηματοδοτήθηκε από τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και από ιδιώτες που έλαβαν μέρος στα προγράμματα. Η επιτυχία του προγράμματος Leader I είχε σαν αποτέλεσμα να υπάρξει και συνέχεια, η ολοκληρωμένη πρωτοβουλία Leader II (Αποστολόπουλος, Κ. Θεοδωροπούλου, Ε. Τσακατούρα, Α. 2000, Αποστολόπουλος, Κ. & Σδράλη, Δ. 2009).

- **Leader II:** Η Κοινοτική Πρωτοβουλία Leader II, τέθηκε σε εφαρμογή την περίοδο 1994-1999 και δρα συμπληρωματικά της Leader I. Στόχος του προγράμματος ήταν η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, η δημιουργία και ο εκσυγχρονισμός των μονάδων του αγροτικού τουρισμού, η ενίσχυση των αγροτικών επιχειρήσεων και η προώθηση δράσεων σχετικές με την προστασία των φυσικών πόρων και την επαγγελματική κατάρτιση. Σημαντικό χαρακτηριστικό του προγράμματος αυτού είναι ότι εξακολουθεί να υποστηρίζει τα σχέδια των τοπικών φορέων. Παρόλα αυτά υπήρξαν αρκετά προβλήματα κατά την υλοποίηση του προγράμματος και γι' αυτό ακριβώς το λόγο το πρόγραμμα δεν ήταν αποτελεσματικό (Αποστολόπουλος, Κ. & Σδράλη, Δ. 2009).

- **Leader +:** Η πρωτοβουλία αυτή γεννήθηκε κυρίως από την ανάγκη να δοθεί λύση στα προβλήματα των αγροτικών περιοχών και είναι της ίδιας φιλοσοφίας και λογικής με τις δύο προηγούμενες πρωτοβουλίες (Leader I και II). Υλοποιήθηκε το χρονικό διάστημα 2000-2006 και αποσκοπούσε στην ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών για μεγάλο χρονικό διάστημα. Συγκεκριμένα παρατηρήθηκε η δικτύωση επιχειρήσεων ομοειδών ή μη, η κοινή προβολή, η προώθηση, η υποστήριξη συλλογικών

δραστηριοτήτων έτσι ώστε να επιτευχθεί η βιωσιμότητα των δράσεων. Τα αποτελέσματα του προγράμματος ήταν πολύ αξιόλογα και η πρωτοβουλία στέφθηκε με μεγάλη επιτυχία καθώς μειώθηκε η ανεργία με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας ενώ δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στη γυναικεία αλλά και τη νεανική επιχειρηματικότητα (Αποστολόπουλος, Κ. & Σδράλη, Δ. 2009).

5.2.3 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα "Αγροτική Ανάπτυξη - Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου 2000- 2006" (ΕΠΑΑΥ). Το εθνικό επιχειρησιακό πρόγραμμα "Αγροτική Ανάπτυξη - Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου 2000-2006" (ΕΠΑΑΥ) κινείται σε τρεις άξονες: πρώτος στόχος είναι η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής γεωργίας έτσι ώστε να μπορέσει να συναγωνιστεί τα διεθνή πρότυπα. Δεύτερος είναι η ανάπτυξη της υπαίθρου με γνώμονα τη βιωσιμότητα, με αποτέλεσμα να γίνει πόλος έλξης, να γίνει πιο ανταγωνιστική σε σχέση με άλλες και να επανέλθει η οικονομική και η κοινωνική ισορροπία. Τρίτος στόχος είναι η διαφύλαξη του φυσικού περιβάλλοντος καθώς και των φυσικών πόρων. (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2022)

Οι παραπάνω στόχοι εφαρμόστηκαν μέσα από δράσεις οι οποίες κατηγοριοποιούνται σε επτά (7) συνολικά Άξονες Προτεραιότητας. Η ποιότητα και η προστασία του περιβάλλοντος είναι οι δύο πολιτικές που στην ουσία καθόρισαν την κύρια στρατηγική του προγράμματος.

5.2.4 Ολοκληρωμένα Προγράμματα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου (Ο.Π.Α.Α.Χ.) 2000-2006. Τα Ολοκληρωμένα Προγράμματα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου (Ο.Π.Α.Α.Χ.) συμπεριλαμβάνονται στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα "Αγροτική Ανάπτυξη - Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου 2000-2006". Στόχος των προγραμμάτων αυτών είναι η ανασυγκρότηση της υπαίθρου με γνώμονα τη βιωσιμότητα. (Συμεωνίδου, Π. 2009).

5.2.5 Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Αγροτικής Ανάπτυξης 2007-2013 (Ε.Σ.Σ.Α.Α.). Μέσα από το πρόγραμμα αυτό καθορίζονται οι στόχοι της Ελλάδας για τη χρονική περίοδο 2007-2013 με βάση τον Ευρωπαϊκό Κανονισμό για την αγροτική ανάπτυξη και χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ). Οι βασικοί άξονες του προγράμματος είναι τρεις. Συγκεκριμένα έχουμε:

1. Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας στον τομέα της γεωργίας και της δασοκομίας
2. Προστασία του περιβάλλοντος και διαφύλαξη των φυσικών πόρων αλλά και του κλίματος. Η προστασία του περιβάλλοντος αναφέρεται στη βιοποικιλότητα, στο έδαφος και τους υδάτινους πόρους και τη διαφύλαξή τους από τη ρύπανση. Έμφαση επίσης πρέπει να δοθεί στην προστασία των δασών, των αγροτικών περιοχών και στη μείωση των επιπτώσεων των κλιματικών αλλαγών.

3. Καλύτερευση της ζωής και των συνθηκών διαβίωσης των κατοίκων των αγροτικών περιοχών (ορεινών και μειονεκτικών) και διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας. Αυτό είναι εφικτό να επιτευχθεί προωθώντας δραστηριότητες που δεν σχετίζονται με τη γεωργία, ενισχύοντας τη δημιουργία επιχειρήσεων μικρής κλίμακας και παρέχοντας κίνητρα στους ντόπιους να παραμείνουν στην ύπαιθρο. (Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας).

Τέλος υπάρχει και ένας βοηθητικός, τέταρτος άξονας (Leader) ο οποίος ουσιαστικά επικουρεί στην εκτέλεση του σχεδίου καθώς βασίζεται στην εμπειρία που αποκομίστηκε από τις προηγούμενες κοινοτικές πρωτοβουλίες Leader (Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, 2022).

5.2.6 ΠΑΑ 2014-2020 : Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας .

Το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης καλύπτει όλη την ελληνική επικράτεια και έχει στόχο την ανάπτυξη αλλά και να αυξήσει τη βιώσιμη ανταγωνιστικότητα του αγροτικού χώρου. Το πρόγραμμα κινείται στους παρακάτω άξονες:

α) Μετάδοση των γνώσεων και των καινοτομιών στον τομέα της γεωργίας, της δασοπονίας και τις αγροτικές περιοχές

β) Προώθηση της αειφορίας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και των δασών, ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας σε όλες τις περιφέρειες της Ελλάδας και προώθηση καινοτόμων τεχνολογιών

γ) Οργάνωση του αγροδιατροφικού συστήματος που ξεκινάει από την καλή διαβίωση των ζώων, τη διαχείριση κινδύνων σχετικούς με τη γεωργία, της επεξεργασίας αλλά και εμπορία γεωργικών προϊόντων

δ) Προστασία και σωστή διαχείριση των φυσικών πόρων, της βιοποικιλότητας και στροφή των πολιτών προς μια οικονομία χαμηλών ρύπων

ε) Καταπολέμηση της φτώχειας και οικονομική ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2022)

5.2.7 CLLD/LEADER. Η CLLD (Community Led- Local Development) δηλαδή η Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων που αποσκοπεί στην Τοπική Ανάπτυξη βασίζεται στην πρωτοβουλία LEADER και πρόκειται για μια μέθοδο που σχεδιάζει και υλοποιεί τοπικές ολοκληρωμένες αναπτυξιακές στρατηγικές. Στην πρωτοβουλία αυτή λαμβάνουν μέρος σε τοπικό επίπεδο οι εταίροι, η κοινωνία των πολιτών, οι τοπικοί οικονομικοί και κοινωνικοί φορείς. Μέσω της πρωτοβουλίας αυτής επιδιώκεται η αποτελεσματική αντιμετώπιση των οικονομικών, κοινωνικών, περιβαλλοντικών και δημογραφικών προκλήσεων που έρχονται αντιμέτωπες οι αγροτικές περιοχές. Η μέθοδος αυτή θεωρείται σημαντική σε περίοδο κρίσης διότι φαίνεται ότι οι τοπικές κοινότητες οδεύουν προς μια οικονομική, βιώσιμη και «χωρίς αποκλεισμούς» ανάπτυξη η οποία είναι σύμφωνη με τη στρατηγική «Ευρώπη 2020». Επίσης, μπορούν να δώσουν καινοτόμες λύσεις έτσι ώστε να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά τόσο τα κοινωνικά όσο και τα οικονομικά προβλήματα των αγροτικών περιοχών αλλά και να προωθήσουν την κοινωνική συνοχή (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2022).

Η προσέγγιση CLLD/LEADER δίνει τη δυνατότητα να σχεδιαστούν και να υλοποιηθούν στρατηγικές στις οποίες λαμβάνονται υπόψη οι αναπτυξιακές πολιτικές της χώρας αλλά και της περιφέρειας στις οποίες πραγματοποιούνται παρεμβάσεις και υποστηρίζεται η επιχειρηματικότητα και η απασχόληση (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2022).

5.2.8 INTERREG. Η Ευρωπαϊκή Εδαφική Συνεργασία (ETC) ή αλλιώς Interreg είναι ένα πρόγραμμα το οποίο στοχεύει στην ανάπτυξη της Κοινότητας οικονομικά, κοινωνικά και εδαφικά. Το πρόγραμμα Interreg έχει τρία σκέλη συνεργασίας: τη διασυνοριακή (Interreg A), τη διακρατική (Interreg B) και τη διαπεριφερειακή (Interreg C). Από το 1990 έως σήμερα υπάρχουν πέντε προγραμματικές περιόδους του Interreg (Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, 2022).

5.2.9 ΕΠΑΝ Ι, ΙΙ, ΕΠΑνΕΚ. Το ΕΠΑΝ Ι (2000-2006) είναι το επιχειρησιακό πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα» του Υπουργείου Ανάπτυξης και υπάγεται στα προγράμματα του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης. Στόχος του προγράμματος είναι η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας με την παροχή υψηλής ποιότητας προϊόντων και υπηρεσιών, την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας αλλά και σύγκλιση της Ελλάδας οικονομικά και κοινωνικά με τις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (portal.tee.gr, 2022).

Το ΕΠΑΝ ΙΙ (2007-2013) είναι το επιχειρησιακό πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα – Επιχειρηματικότητα» του Υπουργείου Ανάπτυξης και είναι πρόγραμμα ΕΣΠΑ. Στόχος του προγράμματος είναι η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας τόσο των επιχειρήσεων όσο και του παραγωγικού συστήματος της χώρας δίνοντας έμφαση στην καινοτομία (Εθνικό Κέντρο Έρευνας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης, 2022).

Το ΕΠΑνΕΚ (2014-2020) είναι το επιχειρησιακό πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία» και είναι πρόγραμμα ΕΣΠΑ. Το πρόγραμμα αυτό ενισχύει τις αγροτουριστικές επιχειρήσεις και δίνει έμφαση σε τομείς όπως ο τουρισμός, η ενέργεια, το περιβάλλον, η εφοδιαστική αλυσίδα, η τεχνολογία και η πληροφορική, η επικοινωνία, η υγεία, οι βιομηχανίες φαρμάκων κ.ά. (ΕΣΠΑ 2014-2020, 2022).

Τέλος, το πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα 2021 - 2027» είναι ένα πρόγραμμα το οποίο στηρίζει την ανταγωνιστικότητα και την εξωστρέφεια των επιχειρήσεων μέσω της καινοτομίας και καθοδηγείται από την οικονομία της γνώσης. Το πρόγραμμα αυτό εναρμονίζεται πλήρως με τις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με τον πράσινο μετασχηματισμό της ελληνικής οικονομίας. Η στρατηγική αυτή στοχεύει στην

ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, της ανταγωνιστικότητας και της καινοτομίας, βοηθάει στο να αποκτήσουν οι επιχειρήσεις ευκολότερη πρόσβαση σε χρηματοδότηση και στο πλαίσιο του αναπτυξιακού μετασχηματισμού ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού (Ειδική Γραμματεία Διαχείρισης Προγραμμάτων ΕΤΠΑ & ΤΑ, 2022).

Κεφάλαιο 6.: Εμπειρική προσέγγιση

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει εμπειρική προσέγγιση του θέματος. Θα παρουσιάσουμε τους στόχους, τη χρησιμότητα και τη μεθοδολογία της έρευνας και τέλος με βάση τα αποτελέσματα θα διατυπωθούν προτάσεις πολιτικής για περαιτέρω τουριστική ανάπτυξη.

Στη χώρα μας ο τουρισμός αποτελεί τον βασικό πυλώνα οικονομικής ανάπτυξης με σημαντική συνεισφορά στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, την απασχόληση και τις επενδύσεις. Θα αναλύσουμε λοιπόν αυτά τα οικονομικά μεγέθη και θα επιλεγεί η καλύτερη στρατηγική. Ο στόχος είναι ο ελληνικός τουρισμός να γνωρίσει ακόμη μεγαλύτερη άνθιση και τυχόν προβλήματα που εμφανίζονται να επιλυθούν. Η ανάλυση αυτή είναι ιδιαίτερα χρήσιμη γιατί με βάση τα στοιχεία που έχουμε στη διάθεσή μας μπορούμε να παρατηρήσουμε τις μεταβολές που συμβαίνουν στα οικονομικά μεγέθη σε διάφορες χρονικές περιόδους και να εξάγουμε πολύτιμα συμπεράσματα.

Όσον αφορά τη μεθοδολογία, θα γίνει ανάλυση των μεγεθών του εισερχόμενου και του εγχώριου τουρισμού, και θα αναφερθούμε στα έμμεσα οφέλη. Επίσης, θα αναλύσουμε οικονομικά μεγέθη όπως το ΑΕΠ, τα έσοδα από τον τουρισμό, την απασχόληση, τις επενδύσεις, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, τη συμβολή του τουρισμού στις οικονομίες των περιφερειών της χώρας.

6.1 Οικονομικά μεγέθη που σχετίζονται με τον τουρισμό

Η συλλογή των δεδομένων ήταν το πρώτο και βασικό βήμα που έγινε για την εκπόνηση της παρούσας εμπειρικής προσέγγισης. Τα στατιστικά στοιχεία που συλλέχθηκαν εξήχθησαν από τη βάση δεδομένων του Ινστιτούτου του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΙΝΣΕΤΕ) αλλά και από τις μελέτες που εκπόνησαν ο επιστημονικός διευθυντής του ΙΝΣΕΤΕ Δρ. Άκης Ίκκος, ISHC και ο αναλυτής κ. Σεραφείμ Κουτσός με θέμα «Η συμβολή του Τουρισμού στην ελληνική οικονομία τα έτη 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019 και 2020». Τα στατιστικά στοιχεία προέρχονται από το Οικονομικό Δελτίο της Τράπεζας της Ελλάδος και συγκεκριμένα από την Έρευνα Συνόρων και από την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού ΕΛΣΤΑΤ, ενώ η επεξεργασία των δεδομένων γίνεται από την INSETE Intelligence.

Το δεύτερο βήμα που έγινε ήταν η επεξεργασία των δεδομένων μέσω του προγράμματος excel και εν συνεχεία η παρουσίαση των δεδομένων.

Το τρίτο και τελευταίο βήμα ήταν η ανάλυση των δεδομένων και η εξαγωγή πολύτιμων συμπερασμάτων που αποτυπώνεται παρακάτω μέσω πινάκων και γραφημάτων.

6.1.1 Βασικά μεγέθη του εισερχόμενου τουρισμού

Αρχικά θα αναφερθούμε και θα αναλύσουμε σε γενικότερο πλαίσιο μεγέθη του εισερχόμενου τουρισμού όπως αφίξεις και έσοδα από τουρισμό, αφίξεις τουριστών ανάλογα με το μεταφορικό μέσο που επέλεξαν να ταξιδέψουν χωρίς να διευκρινίζεται η χώρα προέλευσης, για το χρονικό διάστημα 2015-2020. Στη συνέχεια θα ακολουθήσει μια αναλυτικότερη προσέγγιση στην οποία θα αναλύονται τα βασικά μεγέθη του εισερχόμενου τουρισμού λαμβάνοντας υπόψη τη χώρα προέλευσης του τουρίστα. Συγκεκριμένα θα εξετάσουμε τις αφίξεις, τις διανυκτερεύσεις και τις εισπράξεις των τουριστών (μη μόνιμων κατοίκων Ελλάδας) ανά χώρα προέλευσης, τη Μέση κατά Κεφαλήν Δαπάνη, τη Μέση Δαπάνη ανά Διανυκτέρευση και τη Μέση Διάρκεια Παραμονής ανά χώρα προέλευσης για τα έτη 2010-2020. Τα στοιχεία αντλήθηκαν από την Έρευνα Συνόρων της Τραπέζης της Ελλάδος.

6.1.1.1. Αφίξεις και έσοδα εισερχόμενων τουριστών χωρίς να διευκρινίζεται η χώρα προέλευσης. Το 2020 ήταν μια δύσκολη χρονιά για τον παγκόσμιο τουρισμό αλλά και για την οικονομία γενικότερα. Ο εισερχόμενος τουρισμός στην Ελλάδα κατέγραψε τα χαμηλότερα νούμερα τόσο σε αφίξεις όσο και σε έσοδα. Συγκεκριμένα, η Ελλάδα το 2020 δέχτηκε 7,4 εκατ. τουρίστες, δηλαδή άτομα που η μόνιμη κατοικία τους είναι σε άλλη χώρα, και εισέπραξε περίπου €4,1 δις. εν αντιθέσει με το 2019 που υποδέχτηκε 32 εκατ. τουρίστες και είχε έσοδα περίπου €18 δις. Η απότομη πτώση των μεγεθών δεν σχετίζεται με την εποχικότητα των αφίξεων αλλά με τους ταξιδιωτικούς περιορισμούς και τα μέτρα που επιβλήθηκαν λόγω της πανδημίας. Σύμφωνα με τους πίνακες 3 και 4 υπολογίζεται ότι κατά τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου (Απρίλιο με Σεπτέμβριο) σημειώθηκαν το 58,6% των ετήσιων αφίξεων και το 69,9% των ετήσιων εσόδων αντίστοιχα. Τα νούμερα αυτά είναι πολύ χαμηλά σε σχέση με την τουριστική περίοδο του 2019 που καταγράφηκαν 79,8% των ετήσιων αφίξεων και έσοδα το 84,8% των ετήσιων εσόδων. Το 2018 είχαμε την τουριστική περίοδο το 80,2% των ετήσιων

αφίξεων και 84,5% των ετήσιων εσόδων.

Εισερχόμενος τουρισμός						
Αφίξεις						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ιαν	606.133	559.058	520.436	603.474	659.982	789.951
Φεβ	509.187	433.185	444.404	484.123	503.540	627.318
Μαρ	613.091	628.723	627.577	708.169	772.507	410.837
Απρ	934.234	901.581	1.009.699	1.106.808	982.084	37.566
Μαι	1.870.169	1.952.667	1.982.124	2.449.690	2.386.667	55.567
Ιουν	3.032.876	2.970.997	3.356.286	4.103.702	4.102.207	256.225
Ιουλ	4.408.556	4.664.388	5.141.621	5.539.244	5.673.262	828.185
Αυγ	4.993.468	5.084.156	5.813.441	6.093.067	6.761.996	1.806.946
Σεπτ	3.649.702	4.149.739	4.639.734	4.868.857	5.111.116	1.334.766
Οκτ	1.852.678	2.174.081	2.355.849	2.722.457	2.773.322	954.797
Νοε	641.460	716.782	740.535	786.222	929.502	175.754
Δεκ	487.900	563.986	562.475	656.978	692.184	96.565
Σύνολο	23.599.454	24.799.343	27.194.181	30.122.791	31.348.369	7.374.477

Πίνακας 3: Αφίξεις εισερχόμενων τουριστών για τα έτη 2015 έως και 2020

Πηγή: Έρευνα Συνόρων Τραπεζής Ελλάδος, Επεξεργασία: INSETE Intelligence

Στο Διάγραμμα 1 απεικονίζεται η απότομη πτώση των αφίξεων τουριστών το έτος 2020.

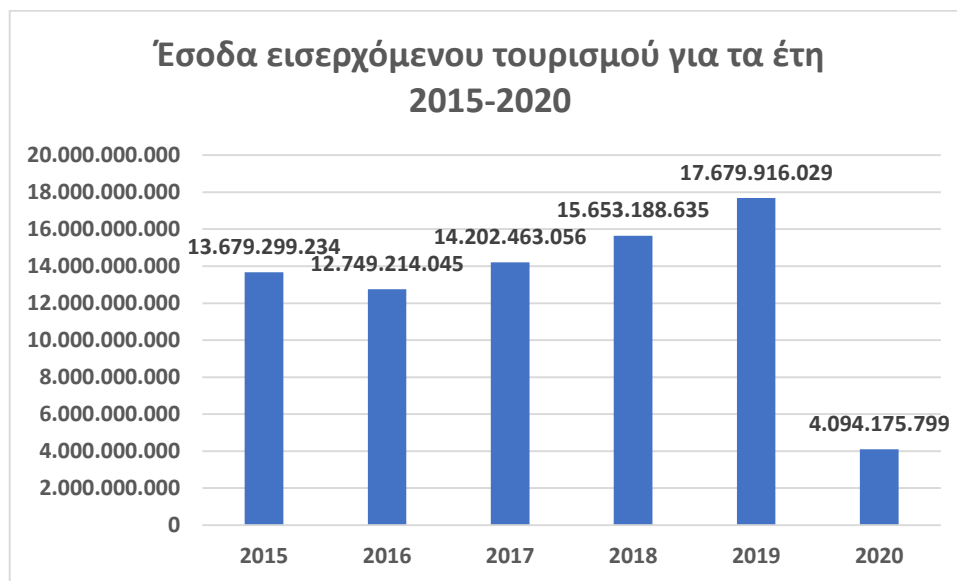

Διάγραμμα 1: Αφίξεις εισερχόμενων τουριστών για τα έτη 2015 έως και 2020

Έσοδα (€)						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ιαν.	166.975.000	167.000.000	156.745.651	150.650.416	229.752.000	286.077.141
Φεβ	141.508.000	147.617.000	134.172.234	160.954.473	197.331.418	239.584.005
Μαρ	197.766.000	210.881.000	190.154.000	235.680.000	307.843.018	88.946.822
Απρ	453.169.270	409.432.000	455.766.000	473.757.000	503.696.795	7.278.797
Μαι	1.179.656.000	1.019.791.000	1.043.583.000	1.415.563.000	1.514.268.455	13.088.895
Ιουν	1.897.005.000	1.722.682.000	1.949.940.488	2.189.017.418	2.491.517.691	64.336.251
Ιούλ	2.894.185.000	2.697.905.000	2.881.923.334	3.209.314.249	3.633.414.929	577.015.781
Αυγ	3.367.217.000	2.952.098.000	3.489.968.000	3.534.654.000	4.026.811.000	1.373.175.565
Σεπ	2.123.788.000	2.069.227.000	2.364.914.000	2.399.188.237	2.820.395.752	825.483.500
Οκτ	834.666.500	969.703.000	1.128.513.849	1.320.854.342	1.381.918.999	524.970.022
Νοε	241.044.000	204.398.000	218.929.000	294.125.000	286.652.977	60.700.000
Δεκ	182.319.464	178.480.045	187.853.500	269.430.500	286.312.995	33.517.000
Σύνολο	13.679.299.234	12.749.214.045	14.202.463.056	15.653.188.635	17.679.916.029	4.094.175.799

Πίνακας 4: Αφίξεις εισερχόμενων τουριστών για τα έτη 2015 έως και 2020

Πηγή: Έρευνα Συνόρων Τραπέζης Ελλάδος, Επεξεργασία: INSETTE Intelligence

Διάγραμμα 2: Έσοδα εισερχόμενου τουρισμού για τα έτη 2015-2020

Στον πίνακα 5 καταγράφονται οι αφίξεις των τουριστών για τα έτη 2015-2020 ανάλογα με το μεταφορικό μέσο που χρησιμοποιούν για να ταξιδέψουν στη χώρα μας. Συγκεκριμένα παρατηρούμε ότι το 2020 το ποσοστό των τουριστών που ταξιδεύουν με αεροπλάνο αυξάνεται από 66% που ήταν το 2019 σε 75%. Ακολουθούν οι οδικές μεταφορές με 21% από 31% το 2019 και τέλος οι θαλάσσιες με 4% από 3% που ήταν την προηγούμενη χρονιά. Από τα δεδομένα του πίνακα φαίνεται επίσης ότι οι τουρίστες που επισκέπτονται την Ελλάδα δεν επιλέγουν για το ταξίδι τους ως μέσο μεταφοράς το τρένο, για αυτό και το ποσοστό είναι μηδενικό.

Εισερχόμενος τουρισμός												
	2015		2016		2017		2018		2019		2020	
Μεταφορικά μέσα	Αφίξεις	%	Αφίξεις	%	Αφίξεις	%	Αφίξεις	%	Αφίξεις	%	Αφίξεις	%
Αεροπορικώς	14.981.102	63%	16.329.401	66%	17.946.012	66%	20.386.670	68%	20.712.856	66%	5.550.468	75%
Οδικώς	7.980.854	34%	7.605.754	31%	8.267.454	30%	8.796.571	29%	9.588.263	31%	1.554.817	21%
Σιδηρ/μικώς	5.339	0%	9.903	0%	11.227	0%	8.500	0%	6.765	0%	590	0%
Δια θαλάσσης	632.161	3%	854.292	3%	969.488	4%	931.050	3%	1.040.495	3%	268.602	4%

Πίνακας 5: Αφίξεις εισερχόμενων τουριστών ανάλογα με το είδος του μεταφορικού μέσου που επέλεξαν για τα έτη 2015 έως και 2020

Πηγή: Έρευνα Συνόρων Τραπέζης Ελλάδος, Επεξεργασία: INSETE Intelligence

Εγχώριος τουρισμός						
Ταξίδια με 1 τουλάχιστον διανυκτέρευση						
	2016	2017	2018	2019	2020	% Δ 2020- 2019
Ταξίδια	4.590.484	5.296.499	5.523.673	4.941.550	4.331.856	-12,30%
Δαπάνη (€)	1.286.735.621	1.398.365.311	1.714.551.188	1.598.636.515	1.408.617.976	-11,90%
Διανυκτερεύσεις	46.438.123	53.577.582	59.630.035	53.650.631	52.729.191	-1,70%
ΜΚΔ (σε €)	280	264	310	324	325	0,50%
ΜΔΔ (σε €)	28	26	29	30	27	-10,30%
ΜΔΠ (σε διανυκτερεύσεις)	10,1	10,1	10,8	10,9	12,2	12,10%

Πίνακας 6: Αφίξεις εισερχόμενων τουριστών ανάλογα με το είδος του μεταφορικού μέσου που επέλεξαν για τα έτη 2015 έως και 2020

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, ΤτΕ, Επεξεργασία: INSETE Intelligence

6.1.1.2 Αφίξεις μη κατοίκων από το εξωτερικό ανά χώρα προέλευσης. Η χώρα προέλευσης παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στον εισερχόμενο τουρισμό και οι τουρίστες κατηγοριοποιούνται ανάλογα με αυτή. Και είναι λογικό καθώς ο κάθε λαός έχει διαφορετική κουλτούρα και νοοτροπία οπότε ανάλογα με τη χώρα ή σε κάποιες περιπτώσεις με τις χώρες προέλευσης (όπως για παράδειγμα οι Βόρειες χώρες) μπορούμε να διακρίνουμε κοινά χαρακτηριστικά. Βασικός σκοπός είναι οι τουρίστες που επισκέπτονται τη χώρα μας να μείνουν ευχαριστημένοι έτσι ώστε οι εμπειρίες που θα αποκομίσουν να αποτυπωθούν στο μυαλό και την καρδιά τους έτσι ώστε αφενός να θέλουν να επισκεφθούν τη χώρα μας ξανά και αφετέρου να την προτείνουν και σε άλλους.

Στον πίνακα 7 απεικονίζονται οι αφίξεις των τουριστών από το εξωτερικό (μη μόνιμων κατοίκων Ελλάδας) ανά χώρα προέλευσης για τα έτη 2010-2020.

Χώρα προέλευσης	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Αυστρία	338	310	236	236	285	327	359	396	521	583	161
Βέλγιο	340	433	327	345	409	483	467	527	587	588	136
Γαλλία	868	1.149	977	1.152	1.463	1.522	1.314	1.420	1.524	1.542	469
Γερμανία	2.039	2.240	2.109	2.268	2.459	2.810	3.139	3.706	4.381	4.026	1.526
Ισπανία	155	155	156	92	136	94	203	164	226	283	75
Ιταλία	844	938	848	964	1.118	1.355	1.387	1.441	1.667	1.553	373
Κύπρος	575	440	425	399	448	470	652	632	698	801	291
Ολλανδία	528	561	478	581	657	639	771	947	1.015	818	257
Λοιπές χώρες Ευρωζώνης	460	395	347	342	480	489	644	631	818	878	159
Δανία	241	245	205	202	240	238	242	279	385	308	88
Ρουμανία	258	224	230	279	543	540	1.026	1.149	1.389	1.378	205
Σουηδία	281	334	320	369	338	352	413	493	509	412	48
Τσεχία	295	309	289	287	348	437	280	339	368	402	103
Λοιπές χώρες ΕΕ εκτός Ευρωζώνης	1.188	1.235	935	1.164	2.234	2.822	3.426	3.457	4.368	4.982	998
Αλβανία	242	411	469	505	488	491	722	829	987	944	266
Αυστραλία	108	116	118	129	183	183	169	324	322	339	29
Ελβετία	274	361	300	347	377	391	438	449	521	540	176
Ην. Βασίλειο	1.802	1.758	1.921	1.846	2.090	2.397	2.895	3.002	2.943	3.499	1.069
ΗΠΑ	498	485	374	467	592	750	779	865	1.097	1.179	107
Καναδάς	113	142	103	187	146	182	153	198	346	321	33
Ρωσία	451	739	875	1.353	1.250	513	595	589	520	583	26
Λοιπές χώρες	3.107	3.446	3.476	4.406	5.748	6.144	4.726	5.358	4.932	5.389	781
Σύνολο**	15.006	16.427	15.518	17.919	22.033	23.630	24.799	27.195	30.124	31.348	7.374

Πίνακας 7: Αφίξεις μη κατοίκων από το εξωτερικό ανά χώρα προέλευσης (σε χιλ.)

Πηγή: Έρευνα Συνόρων Τραπέζης Ελλάδος, Επεξεργασία: INSETE Intelligence

** Τα στοιχεία για την κρουαζιέρα δεν περιλαμβάνονται.

Στο διάγραμμα 3 απεικονίζονται οι συνολικές αφίξεις μη κατοίκων από το εξωτερικό ανά χώρα προέλευσης. Παρατηρούμε λοιπόν ότι από 2010 μέχρι το 2019, με εξαίρεση το 2012 που παρατηρείται μια μικρή κάμψη, ο αριθμός των τουριστών που επισκέπτονται τη χώρα μας αυξάνεται. Το 2020 λόγω της έξαρσης της πανδημίας του Covid-19 και των αυστηρών μέτρων του lockdown που επιβλήθηκαν η οικονομία και κατά συνέπεια και ο τουρισμός επλήγη στο μέγιστο βαθμό με αποτέλεσμα την κατακόρυφη πτώση του αριθμού των τουριστών που επισκέφθηκαν τη χώρα μας.

Διάγραμμα 3: Αφίξεις μη κατοίκων από το εξωτερικό ανά χώρα προέλευσης (σε χιλ.)

6.1.1.3 Διανυκτερεύσεις μη κατοίκων από το εξωτερικό ανά χώρα προέλευσης

Στον πίνακα 8 καταγράφονται οι διανυκτερεύσεις τουριστών του εξωτερικού (μη κάτοικοι Ελλάδας) ανά χώρα προέλευσης. Με βάση τα στοιχεία του πίνακα τόσο το 2019 όσο και το 2020 παραδοσιακά πρώτοι είναι οι Γερμανοί τουρίστες και ακολουθούν οι Άγγλοι (Ηνωμένο Βασίλειο) και οι Γάλλοι. Για την περίοδο 2019-2020 προκύπτει ότι οι διανυκτερεύσεις και για τις τρεις χώρες μειώθηκαν. Συγκεκριμένα, στη Γερμανία μειώθηκαν κατά -53,95% (από 37.313 χιλ. το 2019 σε 17.181 χιλ. το 2020) στο Ηνωμένο Βασίλειο κατά -65,58% (από 30.349 χιλ. το 2019 σε 10.447 χιλ. το 2020) και στη Γαλλία κατά -64,62% (από 12.946 χιλ. το 2019 σε 4.580 χιλ. το 2020).

Χώρα προέλευσης	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Αυστρία	3.520	3.336	2.366	2.422	2.874	3.152	3.267	3.506	4.547	5.132	1.445
Βέλγιο	3.165	4.023	3.245	3.312	3.748	4.597	4.306	4.704	5.309	5.136	1.484
Γαλλία	9.185	11.501	9.676	11.420	14.501	14.411	11.573	12.268	13.747	12.946	4.580
Γερμανία	24.414	28.742	26.991	28.950	30.302	31.366	32.989	37.637	42.596	37.313	17.181
Ισπανία	1.198	1.312	1.194	942	1.080	766	1.869	1.447	1.890	2.435	673
Ιταλία	8.105	9.176	7.921	9.055	10.248	11.966	11.598	12.042	13.944	12.609	3.453
Κύπρος	8.376	5.750	5.401	4.969	4.973	4.998	6.379	6.682	5.473	7.230	3.184
Ολλανδία	5.741	5.878	5.170	6.479	6.853	6.727	7.430	8.517	9.111	7.573	2.608
Λοιπές χώρες Ευρωζώνης	4.468	4.004	3.226	3.140	4.221	4.238	5.241	5.248	6.660	7.199	1.522
Δανία	2.152	2.065	1.888	1.802	2.018	2.126	1.984	2.559	3.155	2.561	780
Ρουμανία	2.040	1.979	1.768	2.070	3.890	4.133	6.835	7.571	8.506	8.873	1.249
Σουηδία	2.627	3.151	2.808	3.475	3.153	3.195	3.472	4.340	4.095	3.675	614
Τσεχία	2.922	3.084	2.767	2.692	2.922	3.555	2.328	2.791	2.839	3.238	822
Λοιπές χώρες ΕΕ εκτός Ευρωζώνης	7.002	6.745	4.819	6.321	12.025	13.840	14.815	13.263	16.630	16.843	3.984
Αλβανία	775	1.719	2.078	2.259	1.841	1.915	2.978	3.235	3.429	3.311	1.460
Αυστραλία	1.342	1.476	1.251	1.656	2.319	2.047	2.093	4.148	4.300	4.582	428
Ελβετία	3.051	3.698	3.127	3.585	3.602	3.876	3.865	3.961	4.697	4.851	1.745
Ην. Βασίλειο	18.667	17.587	19.840	18.607	20.448	23.773	26.583	26.552	25.716	30.349	10.447
ΗΠΑ	6.266	5.801	4.666	5.684	6.816	8.560	8.178	9.549	11.669	12.457	1.396
Καναδάς	1.428	1.695	1.519	2.726	2.002	2.376	1.881	2.454	4.853	4.048	791
Ρωσία	4.811	7.885	9.501	14.320	13.119	5.466	6.049	5.885	5.164	6.087	239
Λοιπές χώρες	18.921	20.371	19.696	24.364	31.832	27.945	24.689	31.496	28.681	34.015	3.968
Σύνολο *	140.176	150.978	140.919	160.251	184.789	185.027	190.402	209.855	227.012	232.464	64.053

Πίνακας 8: Διανυκτερεύσεις μη κατοίκων από το εξωτερικό ανά χώρα προέλευσης

Πηγή: Έρευνα Συνόρων Τραπέζης Ελλάδος, Επεξεργασία: INSETE Intelligence

*Τα στοιχεία για την Κροαζιέρα δεν περιλαμβάνονται

Διάγραμμα 4: Διανυκτερεύσεις μη κατοίκων στην Ελλάδα ανά χώρα προέλευσης

6.1.1.4 Δαπάνες μη κατοίκων στην Ελλάδα ανά χώρα προέλευσης (σε εκ. €)

Στον πίνακα 9 καταγράφεται η συνολική τουριστική δαπάνη σε εκατομμύρια € με βάση τη χώρα προέλευσης για τα έτη 2010-2020. Παρατηρούμε ότι η συνολική τουριστική δαπάνη το 2018 ανήλθε σε €15,7 δις ενώ το 2019 σε €17,7 δις. Το 2020 λόγω της έξαρσης της πανδημίας και των ταξιδιωτικών περιορισμών η συνολική τουριστική δαπάνη έπεσε κατακόρυφα σχεδόν στο ¼ από αυτή του 2019. Τέλος, με βάση τα στοιχεία του πίνακα φαίνεται ότι τη χρονική περίοδο 2010-2019 η συνολική τουριστική δαπάνη σχεδόν διπλασιάστηκε.

Χώρα προέλευσης	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Αυστρία	276	255	194	212	245	300	251	257	364	462	112
Βέλγιο	247	316	260	283	312	373	318	341	399	453	92
Γαλλία	641	840	764	905	1.129	1.194	889	994	954	1.090	367
Γερμανία	1.624	1.838	1.654	1.900	1.995	2.245	2.128	2.553	2.962	2.959	1.134
Ισπανία	100	135	111	70	78	66	129	88	123	203	45
Ιταλία	541	627	543	600	704	833	722	753	939	1.009	218
Κύπρος	483	330	277	247	255	249	310	334	361	465	169
Ολλανδία	345	385	315	410	435	439	481	640	615	534	169
Λοιπές χώρες Ευρωζώνης	296	249	221	233	299	309	352	336	385	558	98
Δανία	138	144	131	116	147	142	133	147	213	191	58
Ρουμανία	108	71	96	121	188	179	391	374	450	483	80
Σουηδία	151	188	191	227	201	221	221	272	279	258	28
Τσεχία	160	165	149	153	157	202	123	132	162	186	48
Λοιπές χώρες ΕΕ εκτός Ευρωζώνης	354	353	244	347	547	632	704	586	866	880	239
Αλβανία	78	122	147	167	143	147	170	190	236	212	90
Αυστραλία	147	165	156	177	239	237	182	395	362	371	20
Ελβετία	265	349	297	333	338	375	336	341	399	462	148
Ηνωμένο Βασίλειο	1.244	1.205	1.419	1.355	1.553	2.019	1.944	2.065	1.937	2.564	756
ΗΠΑ	599	532	426	569	655	943	728	814	1.040	1.189	86
Καναδάς	134	172	132	259	164	223	141	179	365	343	40
Ρωσία	496	743	944	1.339	1.157	421	436	418	341	433	14
Λοιπές χώρες	1.183	1.319	1.354	1.684	2.066	1.930	1.658	1.993	1.901	2.375	297
Σύνολο **	9.611	10.505	10.025	11.707	13.005	13.679	12.749	14.202	15.653	17.680	4.310

Πίνακας 9: Δαπάνες μη κατοίκων στην Ελλάδα ανά χώρα προέλευσης (σε εκ. €)

Πηγή: Έρευνα Συνόρων Τραπέζης Ελλάδος, Επεξεργασία: INSETE Intelligence

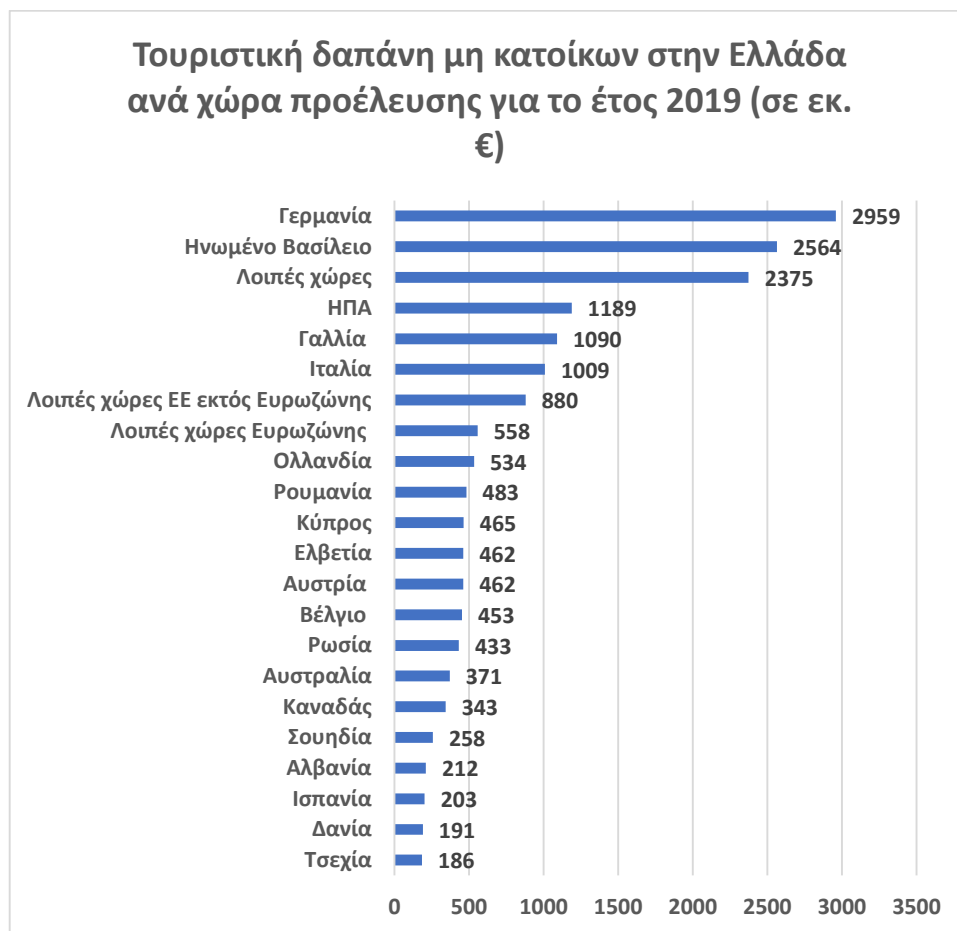
**Τα στοιχεία για την Κρουαζιέρα δεν περιλαμβάνονται

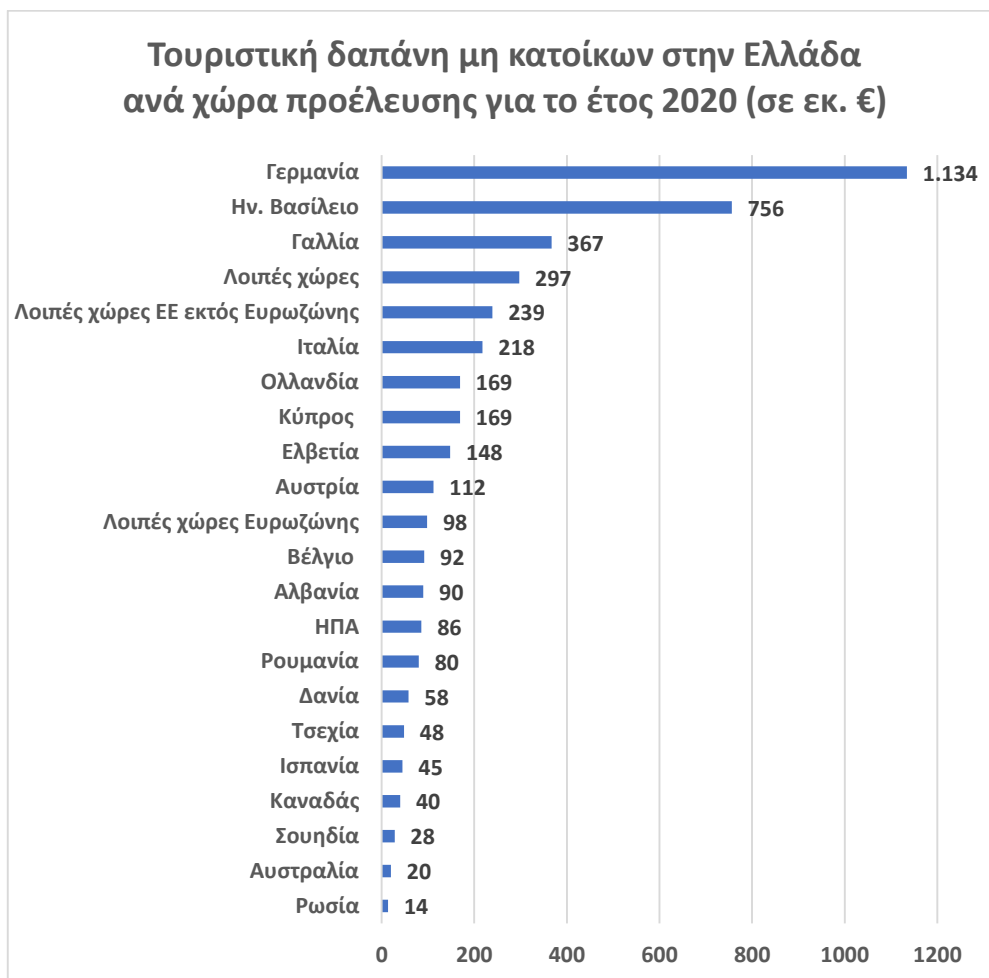
Διάγραμμα 5: Συνολική τουριστική δαπάνη μη κατοίκων στην Ελλάδα λαμβάνοντας υπόψη τη χώρα προέλευσης

Στο διάγραμμα 6 απεικονίζεται η τουριστική δαπάνη των επισκεπτών, μη μόνιμων κατοίκων Ελλάδας, ανά χώρα προέλευσης για το έτος 2019. Η ταξινόμηση των χωρών είναι σε φθίνουσα σειρά. Με βάση λοιπόν την κατάταξη, οι δύο πρώτες χώρες στην κατάταξη με την υψηλότερη τουριστική δαπάνη είναι η Γερμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο. όπως είναι και στις διανυκτερεύσεις μη κατοίκων από το εξωτερικό ανά χώρα προέλευσης.

Στο διάγραμμα 7 απεικονίζεται η τουριστική δαπάνη των επισκεπτών, μη μόνιμων κατοίκων Ελλάδας ανά χώρα προέλευσης για το έτος 2020. Η ταξινόμηση των χωρών είναι σε φθίνουσα σειρά. Και σε αυτή την περίπτωση η χώρα με την υψηλότερη τουριστική δαπάνη είναι η Γερμανία και ακολουθεί το Ηνωμένο Βασίλειο και η Γαλλία.

Διάγραμμα 6: Τουριστική δαπάνη μη κατοίκων στην Ελλάδα ανά χώρα προέλευσης για το έτος 2019 (σε εκ. €)

Διάγραμμα 7: Τουριστική δαπάνη μη κατοίκων στην Ελλάδα ανά χώρα προέλευσης για το έτος 2020 (σε εκ. €)

6.1.1.5 Μέση κατά κεφαλή δαπάνη ανά χώρα προέλευσης (σε €)

Στον πίνακα 10 απεικονίζεται η μέση κατά κεφαλή δαπάνη ανά χώρα προέλευσης. Αυτό σημαίνει πόσα χρήματα ξοδεύει κατά μέσο όρο ένα άτομο ανάλογα με τη χώρα προέλευσής του όταν έρχεται για διακοπές στη χώρα μας.

Χώρα προέλευσης	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Αυστρία	817	823	823	898	861	919	700	649	698	792	699
Βέλγιο	728	731	795	822	762	773	680	648	681	771	678
Γαλλία	738	731	782	786	772	785	677	700	626	707	784
Γερμανία	796	820	784	838	811	799	678	689	676	735	743
Ισπανία	645	872	714	756	570	710	636	535	545	718	603
Ιταλία	642	668	640	623	630	614	521	523	563	649	583
Κύπρος	841	751	653	618	570	530	476	528	517	581	581
Ολλανδία	653	687	658	706	661	687	624	676	606	653	659
Λοιπές Χώρες Ευρωζώνης	643	629	637	681	622	632	547	533	471	636	614
Δανία	572	588	637	575	610	598	549	525	554	620	658
Ρουμανία	417	319	416	435	346	331	381	326	324	350	391
Σουηδία	538	564	596	615	594	628	536	551	547	626	575
Τσεχία	543	535	514	532	452	462	439	390	440	464	467
Λοιπές Χώρες ΕΕ εκτός Ευρωζώνης	298	285	261	298	245	224	206	170	198	177	239
Αλβανία	323	297	314	331	293	299	236	229	240	225	338
Αυστραλία	1.357	1.420	1.327	1.370	1.305	1.295	1.076	1.218	1.124	1.095	715
Ελβετία	966	967	991	961	896	958	768	760	767	856	841
Ηνωμένο Βασίλειο	690	686	739	734	743	842	672	688	658	733	707
ΗΠΑ	1.202	1.099	1.139	1.219	1.107	1.257	935	941	948	1.008	808
Καναδάς	1.185	1.207	1.281	1.388	1.125	1.222	925	903	1.054	1.068	1.228
Ρωσία	1.099	1.005	1.079	989	925	822	732	710	655	744	557
Λοιπές Χώρες	381	383	390	382	359	316	351	372	385	441	380
Σύνολο **	640	639	646	653	590	580	514	522	520	564	584

Πίνακας 10: Μέση κατά κεφαλή δαπάνη ανά χώρα προέλευσης (σε €)

Πηγή: Έρευνα Συνόρων Τραπεζής Ελλάδος, Επεξεργασία: INSETE Intelligence

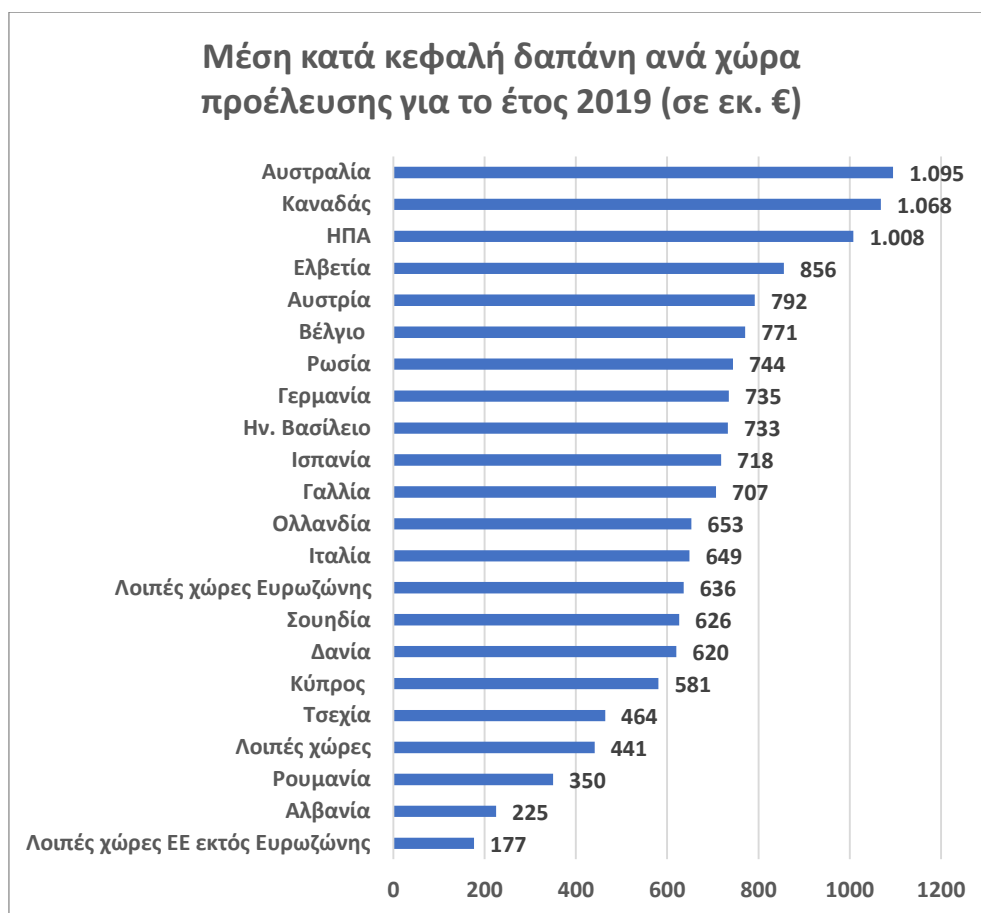
**Τα στοιχεία για την Κρουαζιέρα δεν περιλαμβάνονται

Στο διάγραμμα 8 απεικονίζεται η μέση κατά κεφαλή δαπάνη (ΜΚΔ) ανά χώρα προέλευσης για κάθε έτος συνολικά, τη χρονική περίοδο 2010-2020. Παρατηρούμε λοιπόν ότι υπάρχει μια πτώση στο δείκτη αυτό (ΜΚΔ) του εισερχόμενου τουρισμού στην Ελλάδα τη δεκαετία που εξετάζουμε 2010-2020. Σύμφωνα με τη μελέτη του ΙΝΣΕΤΕ με τίτλο «Η Μέση κατά Κεφαλή Δαπάνη των εισερχόμενων τουριστών στην Ελλάδα, 2011-2020», του Δρ. Άρη Ίκκου και του κ. Σεραφείμ Κουτσού το Φεβρουάριο του 2022, αυτό είναι αποτέλεσμα της παγκόσμιας τάσης που υπάρχει για μείωση της Μέσης Διάρκειας Παραμονής των τουριστών έως και την υποβάθμισή της. Η ΜΚΔ μειώνεται αισθητά μέχρι και το 2016, στην πορεία βλέπουμε ότι την περίοδο 2016-2018 σταθεροποιείται και τέλος παρατηρείται σημαντική αύξηση τη διετία 2019-2020. Η ΜΚΔ του συνόλου των ταξιδιωτών που επισκέφθηκαν την Ελλάδα το 2020 ανήλθε στα €584 και συγκρίνοντάς το με το 2019 που ήταν €564 φαίνεται ότι η ΜΚΔ αυξήθηκε κατά +3,6% ή κατά +€20.

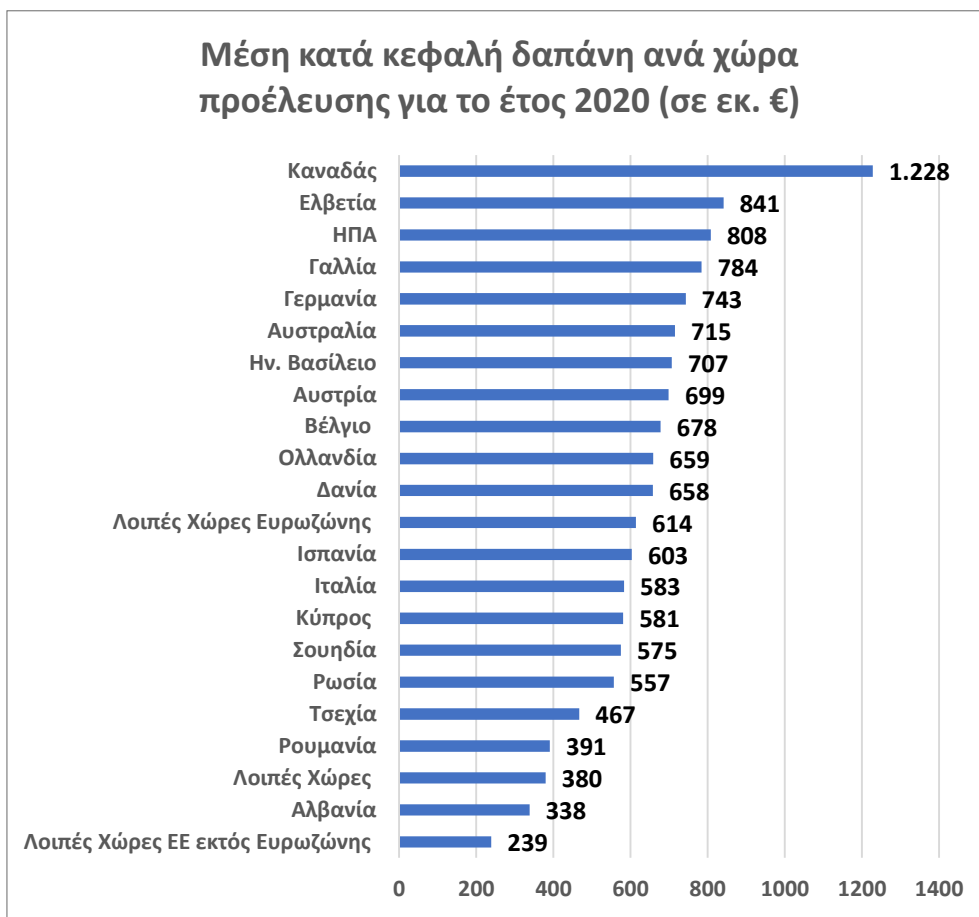
Διάγραμμα 8: Μέση κατά κεφαλή δαπάνη του συνόλου των ταξιδιωτών που επισκέφθηκαν την Ελλάδα για τα έτη 2010-2020 (σε €)

Στο διάγραμμα 9 παρατηρούμε ότι για το έτος 2019 τα περισσότερα κατά κεφαλήν χρήματα δαπανούνται κατά σειρά από την Αυστραλία, τον Καναδά, τις ΗΠΑ, την Ελβετία, την Αυστρία δηλαδή από πιο αναπτυγμένες χώρες. Συγκεκριμένα, οι Αυστραλοί δαπανούν κατά μέσο όρο €1095 σε κάθε επίσκεψη, οι Καναδοί €1068, οι Αμερικάνοι €1008, οι Ελβετοί €856 και οι Αυστριακοί €792.

Διάγραμμα 9: Μέση κατά κεφαλή δαπάνη ανά χώρα προέλευσης για το έτος 2019 (σε €)

Στο διάγραμμα 10 παρατηρούμε ότι για το έτος 2020 τα περισσότερα κατά κεφαλήν χρήματα δαπανούνται κατά σειρά από τον Καναδά, την Ελβετία, τις ΗΠΑ, τη Γαλλία, δηλαδή από πιο αναπτυγμένες χώρες. Συγκεκριμένα, οι Καναδοί δαπανούν κατά μέσο όρο €1228 σε κάθε επίσκεψη, οι Ελβετοί €841, οι Αμερικάνοι €808, και οι Γάλλοι €784. Οι χώρες που είναι λιγότερο αναπτυγμένες όπως Τσεχία, Ρουμανία, Αλβανία είναι τελευταίες στην κατάταξη και δαπανούν κατά μέσο όρο σε κάθε τους επίσκεψη €467, €391 και €338 αντίστοιχα.

Διάγραμμα 10: Μέση κατά κεφαλή δαπάνη ανά χώρα προέλευσης για το έτος 2020 (σε €)

6.1.1.6 Μέση δαπάνη ανά διανυκτέρευση ανά χώρα προέλευσης (σε €)

Στον πίνακα 11 αποτυπώνεται κατά μέσο όρο η δαπάνη των ταξιδιωτών με βάση τη χώρα προέλευσης για κάθε διανυκτέρευση που κάνουν στη χώρα μας για το χρονικό διάστημα 2010-2020.

Χώρες προέλευσης	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Αυστρία	78,5	76,6	82,2	87,7	85,4	95,3	76,9	73,3	79,9	89,9	77,8
Βέλγιο	78,2	78,6	80,1	85,5	83,2	81,2	73,8	72,6	75,2	88,3	62,2
Γαλλία	69,8	73,0	78,9	79,3	77,9	82,9	76,8	81,0	69,4	84,2	80,2
Γερμανία	66,5	64,0	61,3	65,6	65,8	71,6	64,5	67,8	69,5	79,3	66,0
Ισπανία	83,5	102,8	93,1	73,8	71,9	86,8	69,2	60,6	65,1	83,4	66,9
Ιταλία	66,8	68,3	68,6	66,3	68,7	69,6	62,3	62,6	67,3	80,0	63,0
Κύπρος	57,7	57,4	51,4	49,6	51,3	49,9	48,7	50,0	66,0	64,3	53,1
Ολλανδία	60,1	65,5	60,9	63,3	63,4	65,2	64,7	75,1	67,5	70,5	64,8
Λουπές Χώρες ΕΕ	66,2	62,1	68,4	74,3	70,8	72,9	67,2	64,1	57,8	77,5	64,3
Δανία	64,0	69,8	69,2	64,6	72,7	66,9	66,9	57,3	67,6	74,5	74,3
Ρουμανία	52,8	36,1	54,1	58,6	48,3	43,3	57,2	49,4	52,9	54,4	64,1
Σουηδία	57,5	59,8	67,8	65,3	63,7	69,1	63,7	62,6	68,0	70,3	45,1
Τσεχία	54,9	53,6	53,7	56,7	53,7	56,7	52,9	47,4	57,0	57,6	58,5
Λουπές Χώρες ΕΕ εκτός Ευρωζώνης	50,5	52,3	50,6	54,9	45,5	45,7	47,6	44,2	52,1	52,3	60,0
Αλβανία	100,9	71,1	70,9	73,9	77,8	76,7	57,2	58,7	68,9	64,1	61,7
Αυστραλία	109,3	111,5	125,0	106,8	103,0	115,9	86,9	95,2	84,3	80,9	47,8
Ελβετία	86,9	94,5	94,9	92,9	93,8	96,7	87,0	86,2	85,1	95,3	84,7
Ηνωμένο Βασίλειο	66,7	68,5	71,5	72,8	75,9	84,9	73,1	77,8	75,3	84,5	72,4
ΗΠΑ	95,6	91,8	91,3	100,0	96,1	110,2	89,0	85,2	89,1	95,4	61,7
Καναδάς	94,0	101,3	86,6	95,1	81,9	93,7	75,2	72,9	75,1	84,7	51,0
Ρωσία	103,1	94,2	99,3	93,5	88,2	77,1	72,1	71,0	66,0	71,2	59,9
Λουπές Χώρες	62,5	64,7	68,8	69,1	64,9	69,1	67,2	63,3	66,3	69,8	74,9
Σύνολο **	68,6	69,6	71,1	73,1	70,4	73,9	67,0	67,7	69,0	76,1	67,3

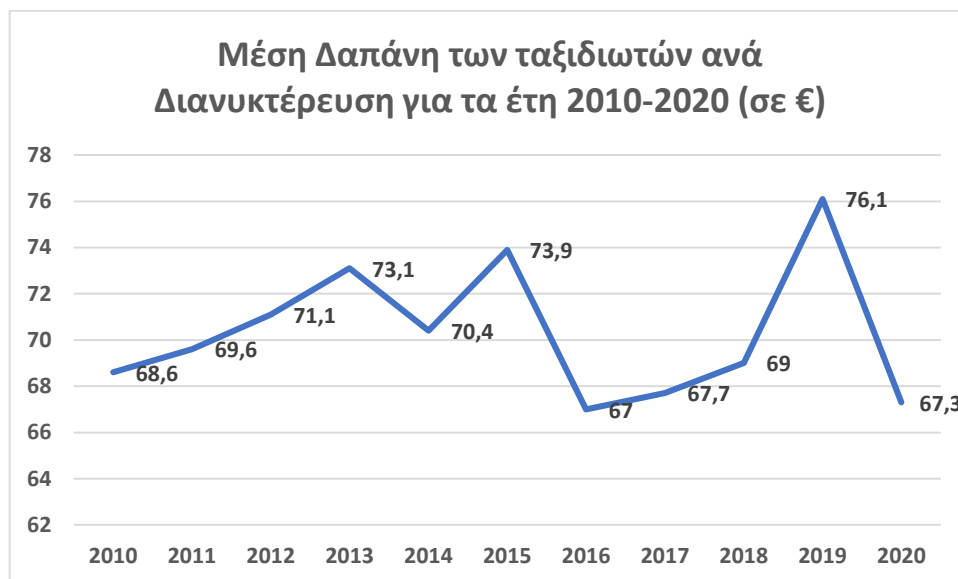
Πίνακας 11: Μέση δαπάνη ανά διανυκτέρευση ανά χώρα προέλευσης (σε €)

Πηγή: Έρευνα Συνόρων Τραπεζής Ελλάδος, Επεξεργασία: INSETE Intelligence

**Τα στοιχεία για την Κρουαζιέρα δεν περιλαμβάνονται

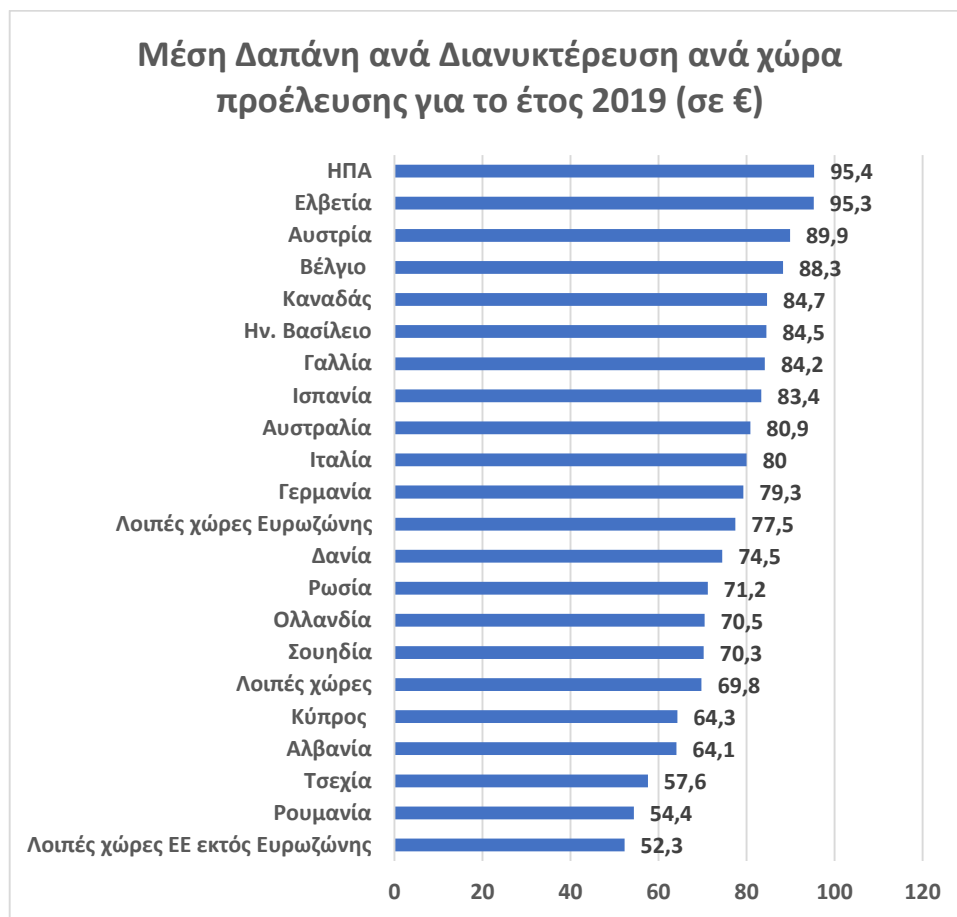
Στο Διάγραμμα 11 απεικονίζεται η μέση δαπάνη των ταξιδιωτών ανά διανυκτέρευση (ΜΔΔ) για τα έτη 2010-2020. Παρατηρούμε ότι το 2019 η ΜΔΔ

σημείωσε αύξηση κατά 9,3% και από €69,6 που ήταν το 2011 ανήλθε σε €76,1. Το 2020 η ΜΔΔ σημείωσε μείωση κατά 3,3% και από €69,6 που ήταν το 2011 έφτασε στα €67,3.

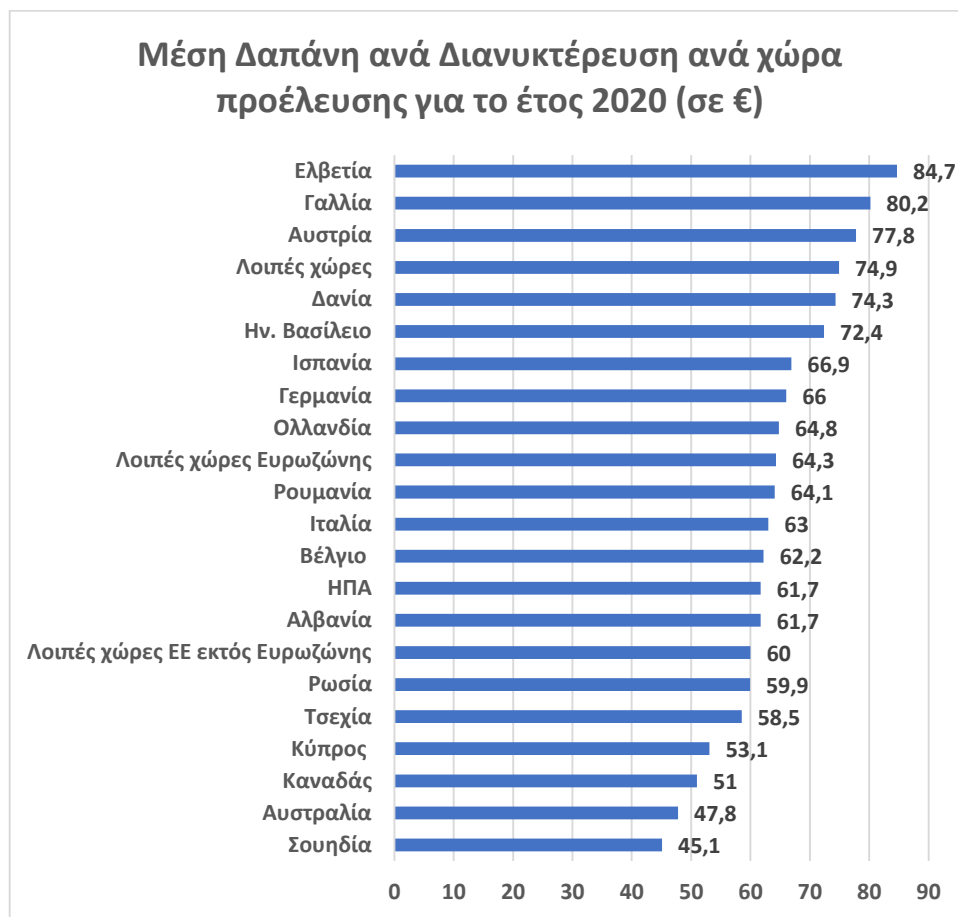
Διάγραμμα 11: Μέση δαπάνη των ταξιδιωτών ανά διανυκτέρευση για τα έτη 2010-2020 (σε €)

Στο Διάγραμμα 12 απεικονίζεται η μέση δαπάνη ανά διανυκτέρευση ανά χώρα προέλευσης για το έτος 2019. Η ταξινόμηση των χωρών γίνεται κατά φθίνουσα σειρά και οι πρώτες χώρες στην κατάταξη είναι οι ΗΠΑ, η Ελβετία και η Αυστρία που είναι αναπτυγμένες χώρες. Συγκεκριμένα οι Αμερικάνοι μπορούν να διαθέσουν κατά μέσο όρο για διανυκτέρευση €95,4 ανά ημέρα, οι Ελβετοί €95,3 ανά ημέρα και οι Αυστριακοί €89,9 ανά ημέρα. Από την άλλη πλευρά, πιο φτωχές χώρες όπως η Αλβανία, η Τσεχία και η Ρουμανία που είναι λιγότερο αναπτυγμένες και βρίσκονται τελευταίες στην κατάταξη μπορούν να διαθέσουν κατά μέσο όρο για διανυκτέρευση €64,1 ανά ημέρα, €57,6 ανά ημέρα και €54,4 ανά ημέρα αντίστοιχα.

Διάγραμμα 12: Μέση δαπάνη ανά διανυκτέρευση ανά χώρα προέλευσης για το έτος 2019 (σε €)

Στο Διάγραμμα 13 απεικονίζεται η μέση δαπάνη ανά διανυκτέρευση ανά χώρα προέλευσης για το έτος 2020. Ομοίως και σε αυτό το διάγραμμα η ταξινόμηση των χωρών γίνεται κατά φθίνουσα σειρά και οι πρώτες χώρες στην κατάταξη είναι η Ελβετία, η Γαλλία και η Αυστρία που είναι αναπτυγμένες χώρες ενώ στις τελευταίες θέσεις βρίσκονται ο Καναδάς, η Αυστραλία και η Σουηδία που μπορεί να είναι αναπτυγμένες αλλά από ότι φαίνεται η πρόθεσή τους είναι να ξοδέψουν όσο το δυνατόν λιγότερο. Ενδεχομένως αυτό να οφείλεται αφενός στη γεωγραφική θέση των δύο πρώτων χωρών και αφετέρου στην εξάπλωση της πανδημίας του κορονοϊού. Εικάζουμε λοιπόν ότι λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών, χώρες οι οποίες είναι γεωγραφικά απομακρυσμένες από τη δική μας δεν προτίθενται να επισκεφθούν για πολλές μέρες τη χώρα μας και γενικότερα να κάνουν ένα τόσο μακρινό ταξίδι κάτω από αυτές τις συνθήκες.

Διάγραμμα 13: Μέση δαπάνη ανά διανυκτέρευση ανά χώρα προέλευσης για το έτος 2020 (σε €)

6.1.1.7 Μέση διάρκεια παραμονής ανά χώρα προέλευσης

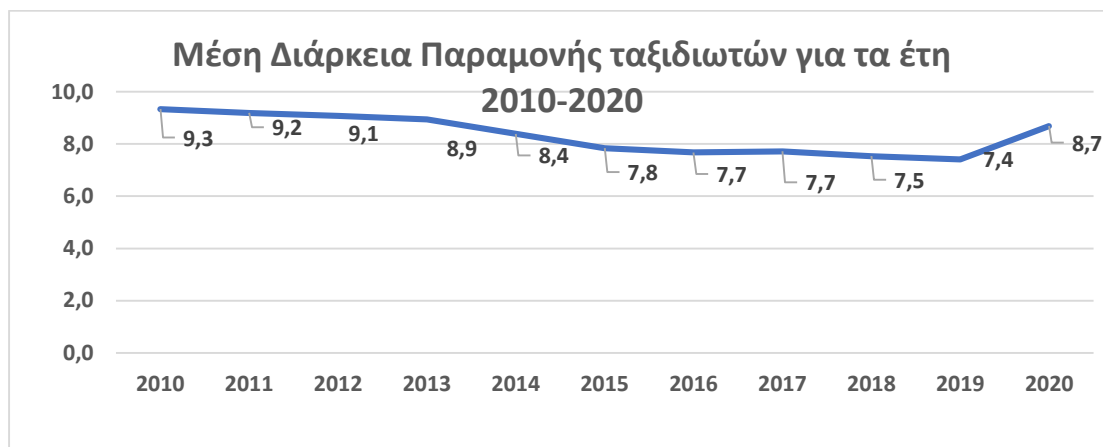
Στον πίνακα 12 αποτυπώνεται η εξέλιξη της Μέσης Διάρκειας Παραμονής (ΜΔΠ) των ταξιδιωτών στην Ελλάδα τη χρονική περίοδο 2010-2020. Η ΜΔΠ σημείωσε το 2019 μείωση κατά -20,4% και από 9,3 που ήταν το 2010 έφτασε το 7,4. Το 2020 η ΜΔΠ μειώθηκε κατά 6,4% και από €9,3 που ήταν το 2010 έπεσε στο €8,7. Η μείωση αυτή απεικονίζεται και στο Διάγραμμα 14.

Χώρα προέλευσης	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Αυστρία	10,4	10,7	10,0	10,2	10,1	9,6	9,1	8,9	8,7	8,8	9,0
Βέλγιο	9,3	9,3	9,9	9,6	9,2	9,5	9,2	8,9	9,1	8,7	10,9
Γαλλία	10,6	10,0	9,9	9,9	9,9	9,5	8,8	8,6	9,0	8,4	9,8
Γερμανία	12,0	12,8	12,8	12,8	12,3	11,2	10,5	10,2	9,7	9,3	11,3
Ισπανία	7,7	8,5	7,7	10,2	7,9	8,2	9,2	8,8	8,4	8,6	9,0
Ιταλία	9,6	9,8	9,3	9,4	9,2	8,8	8,4	8,4	8,4	8,1	9,3
Κύπρος	14,6	13,1	12,7	12,5	11,1	10,6	9,8	10,6	7,8	9,0	10,9
Ολλανδία	10,9	10,5	10,8	11,2	10,4	10,5	9,6	9,0	9,0	9,3	10,2
Λοιπές Χώρες Ευρωζώνης	9,7	10,1	9,3	9,2	8,8	8,7	8,1	8,3	8,1	8,2	9,6
Δανία	8,9	8,4	9,2	8,9	8,4	8,9	8,2	9,2	8,2	8,3	8,8
Ρουμανία	7,9	8,8	7,7	7,4	7,2	7,6	6,7	6,6	6,1	6,4	6,1
Σουηδία	9,3	9,4	8,8	9,4	9,3	9,1	8,4	8,8	8,0	8,9	12,7
Τσεχία	9,9	10,0	9,6	9,4	8,4	8,1	8,3	8,2	7,7	8,1	8,0
Λοιπές Χώρες ΕΕ εκτός Ευρωζώνης	5,9	5,5	5,2	5,4	5,4	4,9	4,3	3,8	3,8	3,4	4,0
Αλβανία	3,2	4,2	4,4	4,5	3,8	3,9	4,1	3,9	3,5	3,5	5,5
Αυστραλία	12,4	12,7	10,6	12,8	12,7	11,2	12,4	12,8	13,3	13,5	15,0
Ελβετία	11,1	10,2	10,4	10,3	9,6	9,9	8,8	8,8	9,0	9,0	9,9
Ηνωμένο Βασίλειο	10,4	10,0	10,3	10,1	9,8	9,9	9,2	8,8	8,7	8,7	9,8
ΗΠΑ	12,6	12,0	12,5	12,2	11,5	11,4	10,5	11,0	10,6	10,6	13,1
Καναδάς	12,6	11,9	14,8	14,6	13,7	13,0	12,3	12,4	14,0	12,6	24,1
Ρωσία	10,7	10,7	10,9	10,6	10,5	10,7	10,2	10,0	9,9	10,4	9,3
Λοιπές Χώρες	6,1	5,9	5,7	5,5	5,5	4,6	5,2	5,9	5,8	6,3	5,1
Σύνολο **	9,3	9,2	9,1	8,9	8,4	7,8	7,7	7,7	7,5	7,4	8,7

Πίνακας 12: Μέση διάρκεια παραμονής ανά χώρα προέλευσης (σε €)

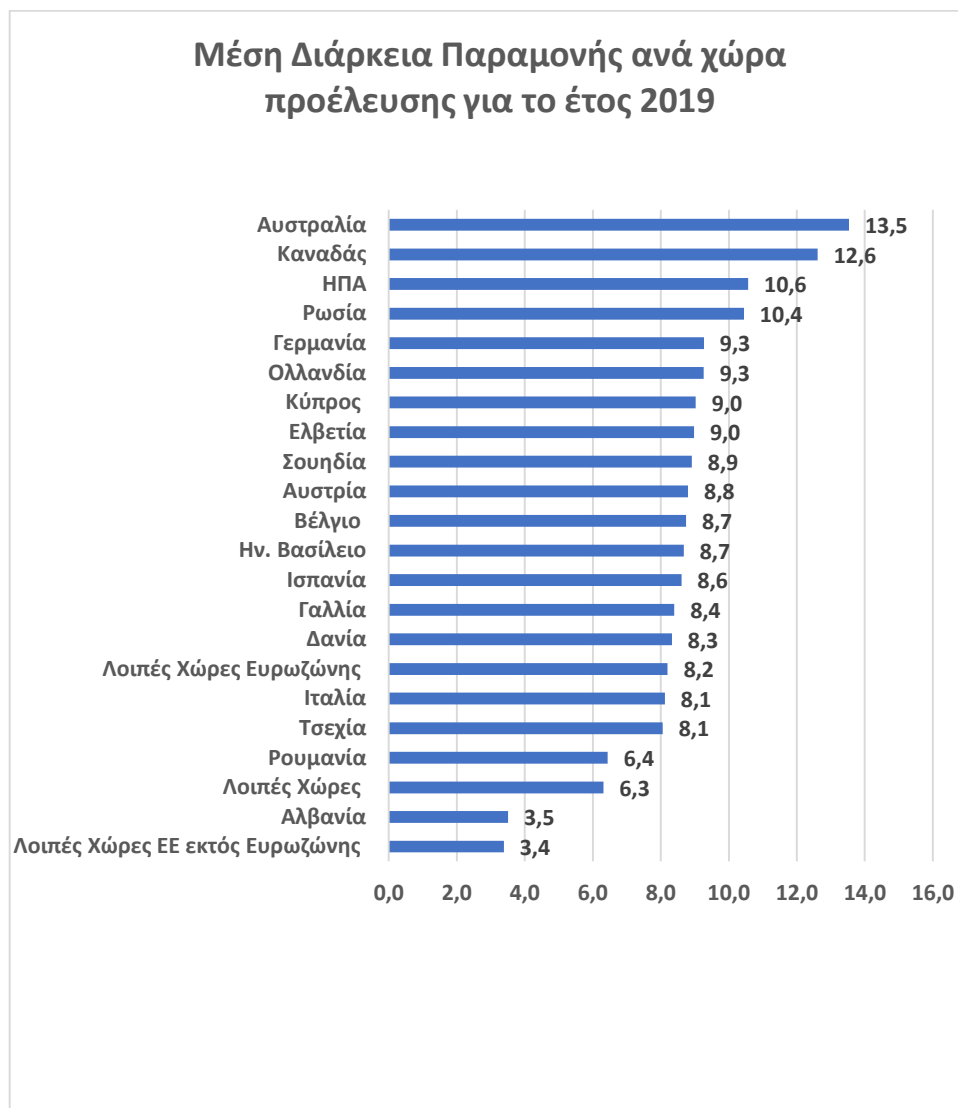
Πηγή: Έρευνα Συνόρων Τραπεζής Ελλάδος, Επεξεργασία: INSETE Intelligence

**Τα στοιχεία για την Κρουαζιέρα δεν περιλαμβάνονται

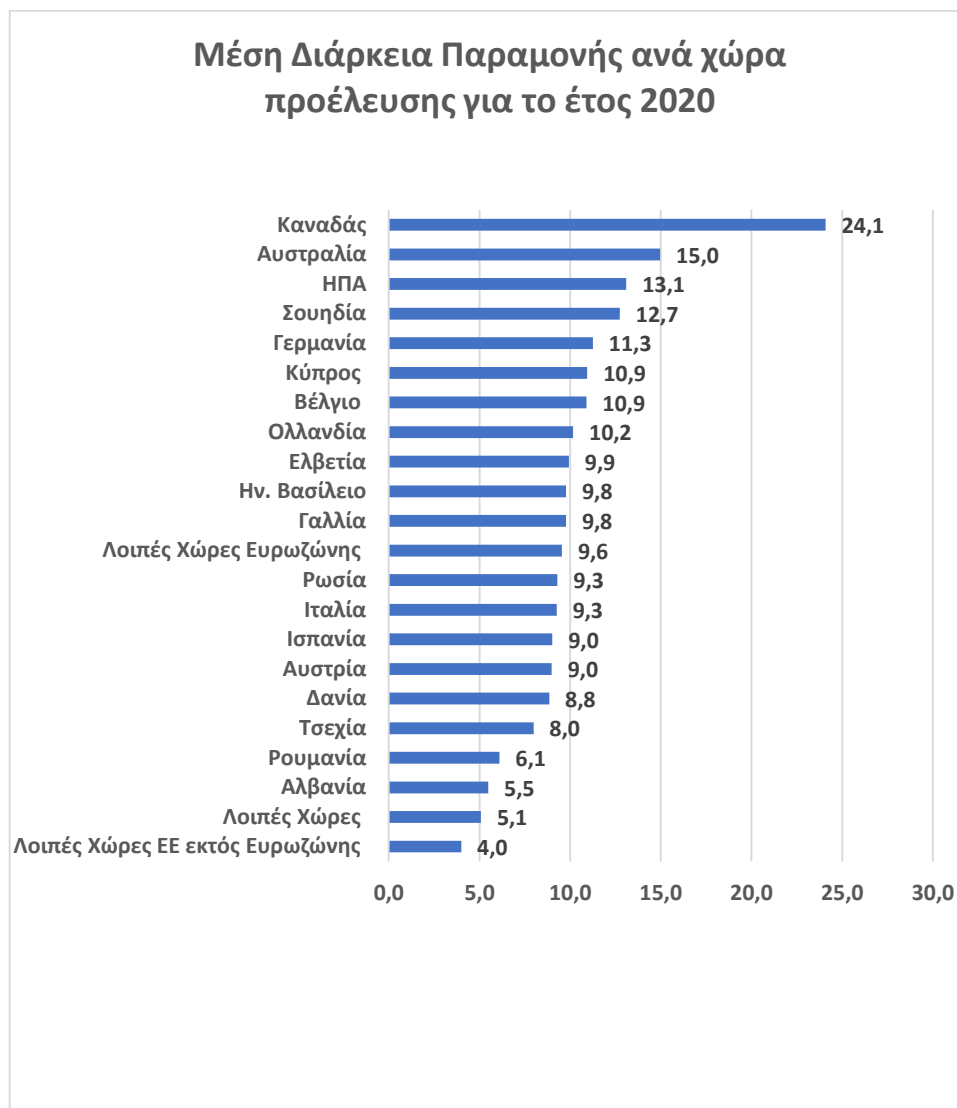
Διάγραμμα 14: Μέση διάρκεια παραμονής ταξιδιωτών για τα έτη 2010-2020

Στα Διαγράμματα 15 και 16 απεικονίζεται κατά μέσο όρο ο αριθμός των ημερών που παρέμειναν οι ταξιδιώτες με βάση τη χώρα προέλευσης στη χώρα μας για τα έτη 2019 και 2020 αντίστοιχα. Η κατάταξη των χωρών είναι με φθίνουσα σειρά. Στο Διάγραμμα 15 φαίνεται ότι οι χώρες που βρίσκονται πρώτες στην κατάταξη είναι η Αυστραλία, ο Καναδάς και οι ΗΠΑ. Οι χώρες αυτές είναι οικονομικά αναπτυγμένες οπότε οι ταξιδιώτες έχουν τη δυνατότητα να δαπανήσουν περισσότερα χρήματα σε διακοπές αλλά και η γεωγραφική τους θέση είναι τέτοια που δεν ευνοεί τις ολιγόημερες διακοπές. Έτσι, ταξιδιώτες από την Αυστραλία παραμένουν στη χώρα μας 13,5 ημέρες, από τον Καναδά 12,6 ημέρες και από τις ΗΠΑ 10,6 ημέρες.

Διάγραμμα 15: Μέση διάρκεια παραμονής ανά χώρα προέλευσης για το έτος 2019

Στο Διάγραμμα 16 φαίνεται ότι οι χώρες που βρίσκονται πρώτες στην κατάταξη για το έτος 2020 είναι ίδιες με αυτές του Διαγράμματος 15 για το 2019 αλλά με άλλη σειρά. Συγκεκριμένα, ταξιδιώτες από τον Καναδά παραμένουν στη χώρα μας 24,1 ημέρες, από την Αυστραλία 15 ημέρες και από τις ΗΠΑ 13,1 ημέρες.

Διάγραμμα 16: Μέση διάρκεια παραμονής ανά χώρα προέλευσης για το έτος 2020

6.1.2 Εγχώριος τουρισμός. Με βάση την «Έρευνα Διακοπών» της ΕΛΣΤΑΤ, η εγχώρια τουριστική δαπάνη που αφορά ταξίδια με μια τουλάχιστον διανυκτέρευση ανήλθε το 2019 σε € 1.599 εκατ. ενώ το 2020 λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών μειώθηκε κατά 11,9% και έφτασε €1.409 εκατ..

Ο Πίνακας 7 αφορά τον εγχώριο τουρισμό και συγκεκριμένα τα ταξίδια με 1 τουλάχιστον διανυκτέρευση. Για τη χρονική περίοδο 2019-2020 παρατηρείται μείωση του αριθμού των ταξιδιών κατά -12,3%, δηλαδή από 4,9 εκατ. που ήταν το 2019 υπήρξε πτώση στα 4,3 εκατ. το 2020.

Διάγραμμα 17: Αριθμός ταξιδιών, αφορά τον εισερχόμενο τουρισμό και ταξίδια με 1 τουλάχιστον διανυκτέρευση

Επίσης, μειώθηκε και η συνολική δαπάνη κατά -11,9% και από €1,6 δισ. που ήταν το 2019 έπεσε στα €1,4 δισ. το 2020.

Διάγραμμα 18: Δαπάνη (€) για ταξίδια με 1 τουλάχιστον διανυκτέρευση

Αναφορικά με τις διανυκτερεύσεις των τουριστών και τη Μέση Δαπάνη ανά διανυκτέρευση (ΜΔΔ) υπήρξε μείωση κατά -1,7% και -10,3% και ενώ το 2019 ήταν 53,7 εκατ. και 30€ το 2020 μειώθηκε στα 52,7 εκατ. και 27€ αντίστοιχα. Τέλος, η Μέση κατά Κεφαλή δαπάνη (ΜΚΔ) και η Μέση Διάρκεια Παραμονής αυξήθηκαν κατά +0,5% και +12,1% αντίστοιχα και από €324 και 10,9 διανυκτερεύσεις το 2019 διαμορφώθηκαν σε €325 και 12,2 διανυκτερεύσεις το 2020.

Διάγραμμα 19: Διανυκτερεύσεις, αφορά εγχώριο τουρισμό και ταξίδια με 1 τουλάχιστον διανυκτέρευση

6.1.3 Τα έμμεσα οφέλη του τουρισμού . Σύμφωνα με τον IOBE (2012) όταν τα τουριστικά έσοδα αυξάνονται κατά €1 δημιουργείται μια επιπρόσθετη οικονομική δραστηριότητα €1,2. Συνολικά δηλαδή το ΑΕΠ που δημιουργείται είναι 2,2 ΑΕΠ και το 2,2 είναι ο πολλαπλασιαστής της τουριστικής δραστηριότητας.

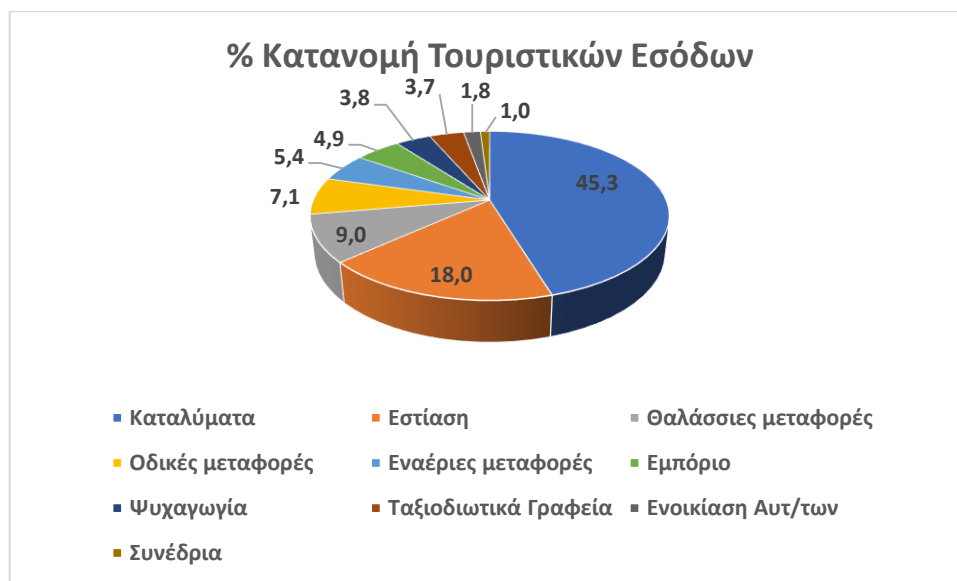
Στον πίνακα 13 που ακολουθεί παρουσιάζεται η ποσοστιαία συμβολή των επιμέρους κλάδων της ελληνικής οικονομίας στην τουριστική δραστηριότητα σύμφωνα με την μελέτη του IOBE για το έτος 2012 και οι πολλαπλασιαστές κάθε κλάδου με βάση την μελέτη του ΚΕΠΕ για το έτος 2014. Με βάση τα στοιχεία του πίνακα, ο πολλαπλασιαστής του τουρισμού που προκύπτει από το σταθμισμένο μέσο όρο είναι €2,65. Αυτό σημαίνει ότι €1 αύξηση στα τουριστικά έσοδα δημιουργείται πρόσθετη οικονομική δραστηριότητα €1,65 και υπάρχει συνολικά μια αύξηση στο ΑΕΠ κατά €2,65. Κατά συνέπεια, ο πολλαπλασιαστής είναι μεταξύ 2,2 και 2,65.

	% Κατανομή Τουριστικών Εσόδων	Πολλαπλασιαστής
Καταλύματα	45,3	2,50
Εστίαση	18,0	2,50
Θαλάσσιες μεταφορές	9,0	2,41
Οδικές μεταφορές	7,1	3,25
Εναέριες μεταφορές	5,4	2,98
Εμπόριο	4,9	3,69
Ψυχαγωγία	3,8	1,90
Ταξιδιωτικά Γραφεία	3,7	3,68
Ενοικίαση Αυτ/των	1,8	1,39
Συνέδρια	1,0	4,13
Σταθμισμένος Μέσος Όρος		2,65

Πίνακας 13: % κατανομή τουριστικών εσόδων

Πηγή: ΚΕΠΕ, IOBE, Επεξεργασία: INSETTE Intelligence

Η ποσοστιαία κατανομή του Πίνακα 13 απεικονίζεται γραφικά στο Διάγραμμα 20:

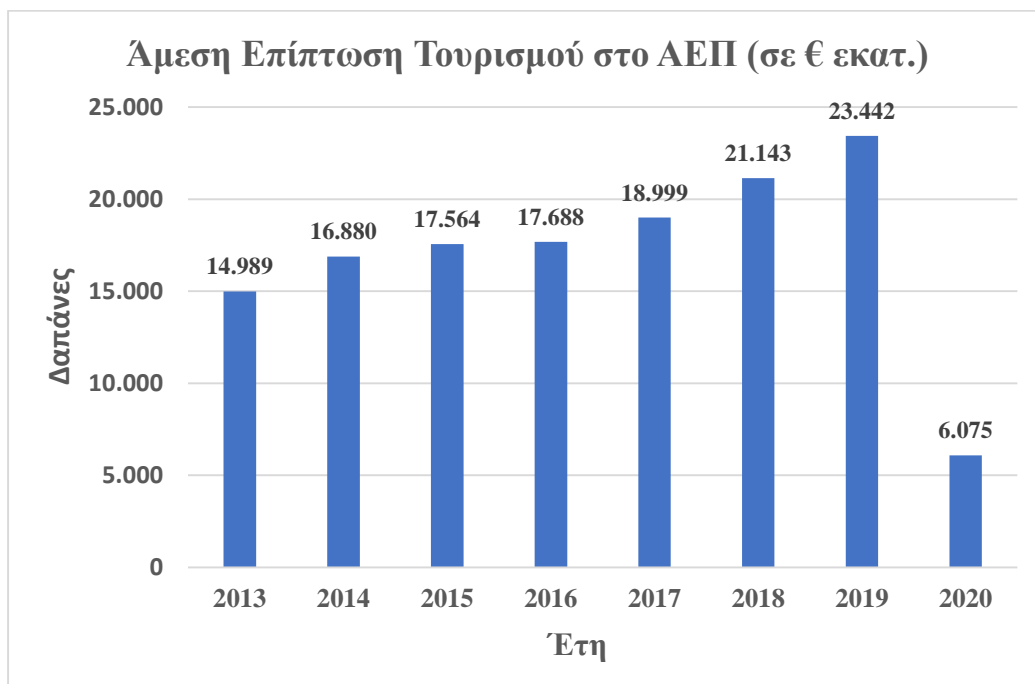

Διάγραμμα 20: % Κατανομή Τουριστικών Εσόδων

6.1.4 ΑΕΠ. Παρακάτω θα αναλυθεί η σημαντικότητα του τουρισμού στη διαμόρφωση του ΑΕΠ της Ελλάδας και στην απασχόληση. Αξίζει να σημειωθεί ότι την περίοδο της οικονομικής κρίσης η συμβολή του τουρισμού ήταν τεράστια καθώς η οικονομία εξήλθε από την ανεργία και την ύφεση και η χώρα οδηγήθηκε σε θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης. Επίσης, ο κλάδος του τουρισμού παρουσιάζει μεγάλο επενδυτικό ενδιαφέρον και η ύπαρξη μεγάλου αριθμού τουριστικών προορισμών ενισχύει την περιφερειακή ανάπτυξη.

Η συμβολή του τουρισμού στη διαμόρφωση του ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας είναι πολύ σημαντική. Σύμφωνα με τις ετήσιες μελέτες του ΙΝΣΕΤΕ με θέμα: «Η συμβολή του τουρισμού στην ελληνική οικονομία» και τα στοιχεία που εξήχθησαν από τη βάση δεδομένων του ΙΝΣΕΤΕ βλέπουμε την άμεση επίδραση του τουρισμού στο ΑΕΠ καθώς και πως διαμορφώθηκε το ΑΕΠ τη χρονική περίοδο από το 2013 μέχρι το 2020. Στον παρακάτω πίνακα, Πίνακας 1, αποτυπώνεται η συμβολή του τουρισμού στην ελληνική οικονομία. Συγκεκριμένα παρατηρούμε ότι:

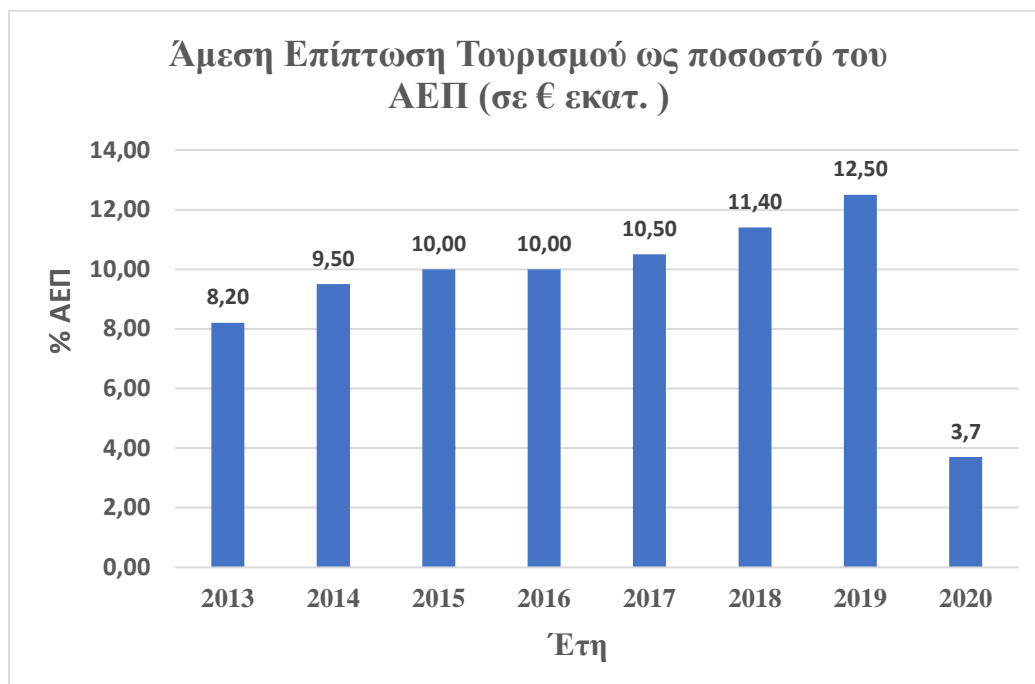
Στο Διάγραμμα 21 απεικονίζεται η άμεση επίπτωση του τουρισμού στην ελληνική οικονομία για τη χρονική περίοδο 2013-2020. Τη χρονική περίοδο 2013 με 2019 η ελληνική οικονομία καταγράφει ανοδική πορεία η οποία διακόπτεται τη χρονική περίοδο 2019 με 2020 καθώς παγκοσμίως ο κλάδος του τουρισμού δέχεται ισχυρό πλήγμα λόγω της έναρξης της πανδημίας του Covid-19. Το 2019 η άμεση επίπτωση του τουρισμού στην οικονομία της Ελλάδας εκτιμάται σε €23.442 εκατ. ενώ το 2020 σε €6.075 εκατ., μεγέθη που αντιστοιχούν με το 12% και το 3,7% του ΑΕΠ αντίστοιχα.

Διάγραμμα 21: Άμεση επίπτωση τουρισμού στο ΑΕΠ της Ελλάδος σε (€ εκ.) ανά έτος

Πηγή: Έρευνα Συνόρων Τραπέζης Ελλάδος, Επεξεργασία: INSETE Intelligence

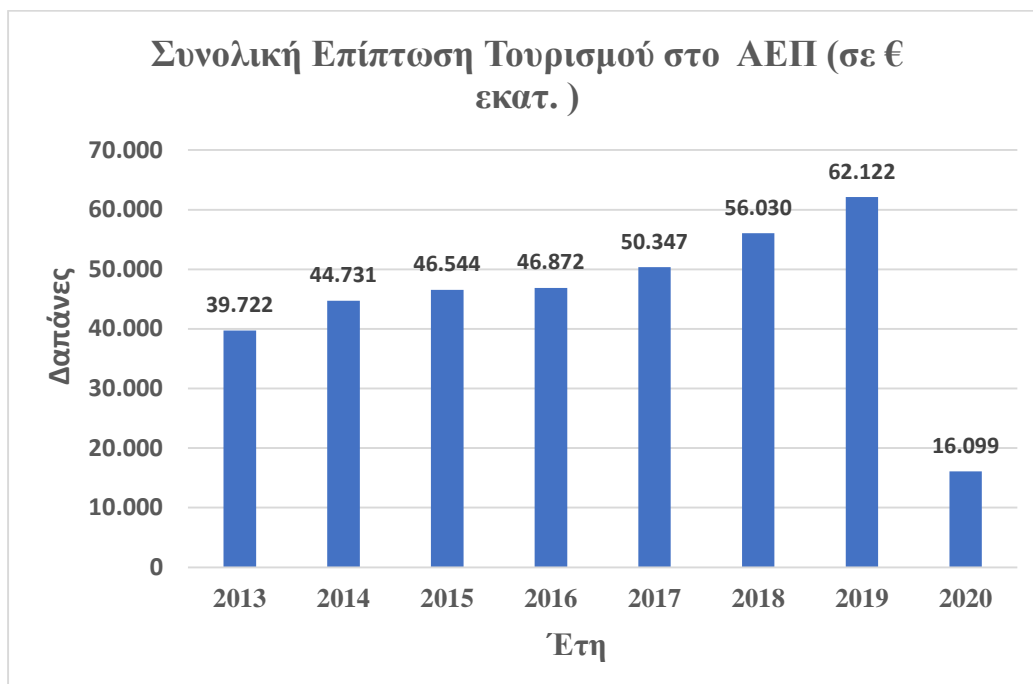
Ομοίως, στα Έμμεσα και Άμεσα Αποτελέσματα και στις δύο περιπτώσεις (πολλαπλασιαστής IOBE και πολλαπλασιαστής ΚΕΠΕ) τη χρονική περίοδο 2013 με 2019 παρατηρείται αυξητική τάση ενώ την περίοδο 2019-2020 σημειώνεται κατακόρυφη πτώση. Συνυπολογίζοντας την Άμεση Επίπτωση του Τουρισμού και τα πολλαπλασιαστικά οφέλη η συνολική συνεισφορά του τουρισμού για το έτος 2019 εκτιμάται μεταξύ €48.237 εκατ. και €58.104 εκατ. ενώ για το 2020 κυμαίνεται από €13.365 εκατ. έως €16.099 εκατ. μεγέθη τα οποία αντιστοιχούν μεταξύ 26,3% έως 31,7% του ΑΕΠ και μεταξύ 8,1% έως 9,7% του ΑΕΠ αντίστοιχα. Τα ποσοστά αυτά είναι η άμεση επίπτωση του τουρισμού ως ποσοστό του ΑΕΠ και απεικονίζεται στο Διάγραμμα 22.

Διάγραμμα 22: Άμεση επίπτωση τουρισμού ως ποσοστό του ΑΕΠ της Ελλάδος σε (€ εκ.) ανά έτος

Πηγή: Έρευνα Συνόρων Τραπέζης Ελλάδος, Επεξεργασία: INSETE Intelligence

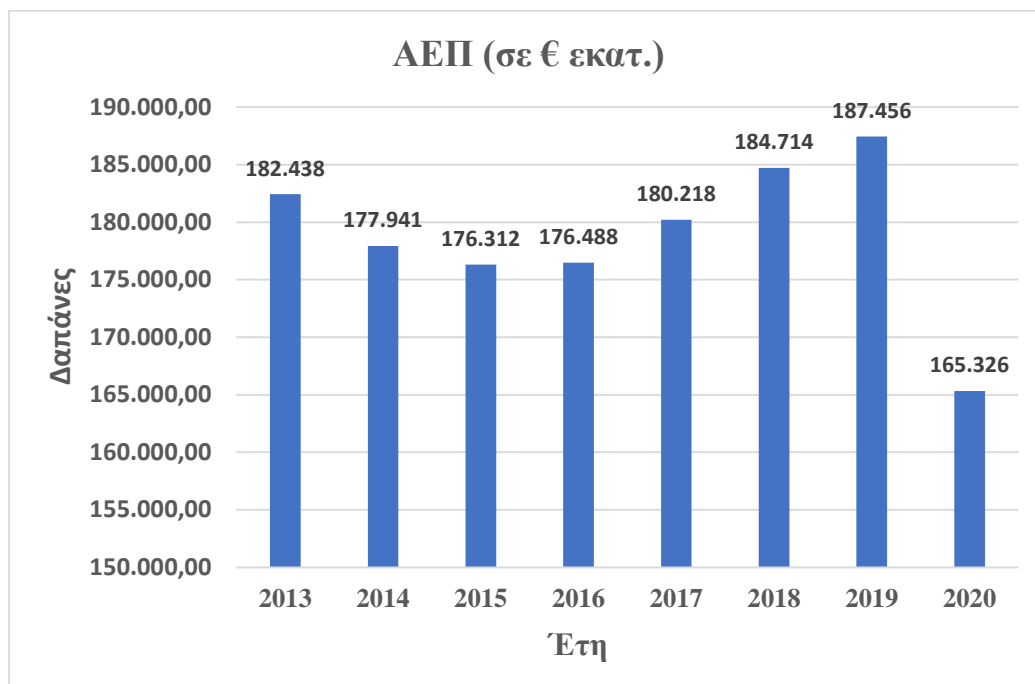
Στο διάγραμμα 23 αποτυπώνεται η συνολική επίπτωση (άμεσο και έμμεσο αποτέλεσμα) του τουρισμού στο ΑΕΠ. Όπως και στα Διαγράμματα 21 & 22 έτσι και σε αυτό παρατηρούμε ότι στην περίοδο 2013-2019 η αυξητική τάση που υπάρχει στον τουρισμό σημαίνει ότι ο τουρισμός βρίσκεται σε άνθιση και τη χρονική περίοδο 2019-2020 η κατακόρυφη πτώση οφείλεται στην κατάρρευση του παγκόσμιου τουρισμού λόγω της πανδημίας του Covid-19.

Διάγραμμα 23: Συνολική επίπτωση τουρισμού στο ΑΕΠ της Ελλάδος σε (€ εκ.) ανά έτος

Πηγή: Έρευνα Συνόρων Τραπέζης Ελλάδος, Επεξεργασία: INSETE Intelligence

Στο διάγραμμα 24, την περίοδο 2019-2020, παρατηρούμε ετήσια μείωση του ΑΕΠ κατά € -22.130 ή κατά -11,8% ενώ η δραστηριότητα του τουρισμού σε ετήσια βάση μειώθηκε κατά € -17.367 ή -74,1% άμεσα (άμεση επίπτωση τουρισμού) και € -38.208/ € -46.023 ή 74,1% έμμεσα και άμεσα (έμμεσο και άμεσο αποτέλεσμα). Η κατακόρυφη πτώση της τουριστικής δραστηριότητας οφείλεται στην πανδημία και τα μέτρα που ελήφθησαν για την αντιμετώπισή της. Συγκεκριμένα από τον εισερχόμενο τουρισμό έχουμε μείωση κατά -77% και από τον εγχώριο τουρισμό κατά -25,3%. Δηλαδή το 77% είναι το ποσοστό εισοδήματος που προέρχεται από το εξωτερικό. Αυτό σημαίνει ότι το 2020 παρόλη τη δυσκολία που υπήρξε λόγω της πανδημίας ο τουρισμός παρέμεινε μια εξαγωγική δραστηριότητα. Τέλος, σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ, το 2020 το ΑΕΠ της Ελλάδας διαμορφώθηκε σε τρέχουσες τιμές στα €165.326 εκατ, ενώ το 2019 ανήλθε στα €187.456 εκατ., υπήρξε δηλαδή μια μείωση κατά -11,8%.

Διάγραμμα 24: ΑΕΠ της Ελλάδος σε (€ εκ.) ανά έτος

Πηγή: Έρευνα Συνόρων Τραπέζης Ελλάδος, Επεξεργασία: INSETE Intelligence

Κατηγορία δαπάνης (€ εκ.)	Έτος							
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Δαπάνη Εισερχόμενων Τουριστών	11.707	13.005	13.679	12.749	14.202	15.653	17.784	4.094
Δαπάνη Τουριστών Κρουαζιέρας	445	388	447	457	428	433	457	9
Δαπάνη Εταιριών Κρουαζιέρας	216	191	165	169	118	120	127	2
Αερομεταφορές	1.077	1.177	1.257	1.326	1.468	1.715	1.914	512
Θαλάσσιες μεταφορές	148	151	136	133	90	98	96	49
Εγχώριος Τουρισμός	1.195	1.352	1.264	1.287	1.398	1.715	1.886	1.409
Επενδύσεις	200	615	615	1.567	1.294	1.411	1.178	*
Άμεση Επίπτωση Τουρισμού	14.989	16.880	17.564	17.688	18.999	21.143	23.442	6.075
ως % ΑΕΠ	8,20	9,50	10,00	10,00	10,50	11,40	12,50	3,7
πολλαπλασιαστής IOBE	2,20	2,20	2,20	2,20	2,20	2,20	2,20	2,2
Έμμεσο και Άμεσο Αποτέλεσμα	32.976	37.136	38.640	38.913	41.797	46.515	51.573	13.365
ως % ΑΕΠ	18,10	20,90	21,90	22,00	23,20	25,20	27,50	8,1

P

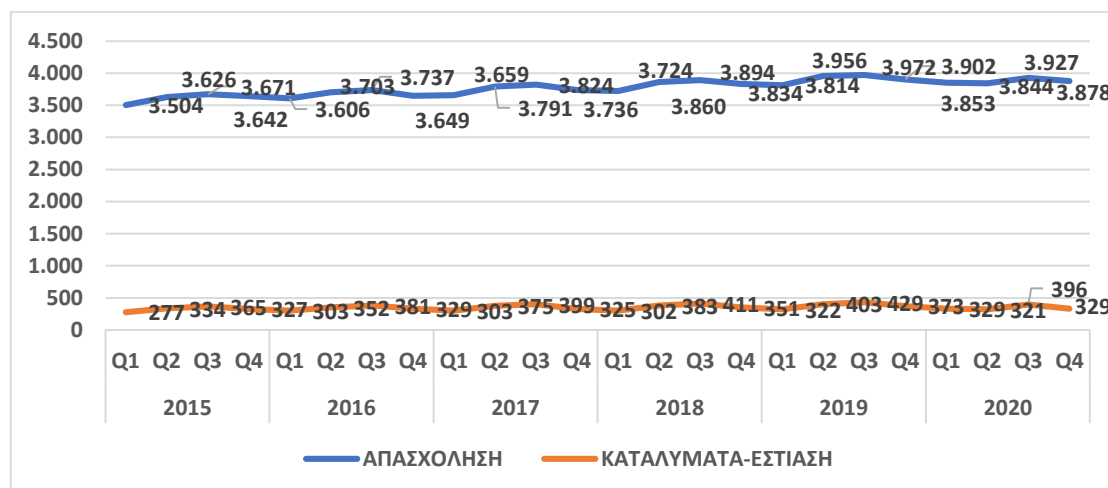
πολλαπλασιαστής ΚΕΠΕ	2,65	2,65	2,65	2,65	2,65	2,65	2,65	2,65
Έμμεσο και Άμεσο Αποτέλεσμα	39.722	44.731	46.544	46.872	50.347	56.030	62.122	16.099
ως % ΑΕΠ	21,80	25,10	26,40	26,60	27,90	30,30	33,10	9,7
ΑΕΠ	182.438	177.941	176.312	176.488	180.218	184.714	187.456	165.326

Πίνακας 14: Η συμβολή του τουρισμού στην ελληνική οικονομία.

Πηγή: Έρευνα Συνόρων Τραπεζής Ελλάδος, Επεξεργασία: INSETE Intelligence

* Για το 2020 δεν υπήρξαν επαρκή στοιχεία για τον υπολογισμό των επενδύσεων.

6.1.5 Απασχόληση. Ο τουρισμός έχει τεράστια συνεισφορά στην ελληνική οικονομία ενώ σημαντική είναι η συμβολή του στην απασχόληση και την καταπολέμηση της ανεργίας. Στον Πίνακα 15 καταγράφεται η πορεία της συνολικής απασχόλησης και της απασχόλησης στα τουριστικά επαγγέλματα υπηρεσιών καταλυμάτων και εστίασης για τη χρονική περίοδο 2015-2020 ενώ στα διαγράμματα 25 και 26 γίνεται η απεικόνιση. Φαίνεται λοιπόν ότι η συνολική απασχόληση τη χρονική περίοδο 2015-2019 διαγράφει ανοδική πορεία η οποία δυστυχώς διεκόπη το χρονικό διάστημα 2019-2020 λόγω της πανδημίας του κορονοϊού. Η απασχόληση στα τουριστικά επαγγέλματα που παρέχουν υπηρεσίες διαμονής (καταλύματα) και εστίασης αυξήθηκε το 1^ο τρίμηνο του 2020 κατά 2,1% ενώ τα υπόλοιπα τρίμηνα λόγω της πανδημίας σημειώθηκε μείωση, το 2^ο τρίμηνο κατά -20,4%, το 3^ο τρίμηνο κατά -7,7% και το 4^ο τρίμηνο κατά -11,9%. Η συνολική απασχόληση το 1^ο τρίμηνο του 2020 αυξήθηκε κατά 1% ενώ στα υπόλοιπα τρίμηνα μειώθηκε, το 2^ο τρίμηνο κατά -2,8%, το 3^ο τρίμηνο κατά -1,1% και το 4^ο τρίμηνο κατά -0,6%. Το 1^ο τρίμηνο του 2020 σημειώνεται αύξηση τόσο στη συνολική απασχόληση όσο και στην απασχόληση στα τουριστικά επαγγέλματα καθώς είναι η εποχή πριν την εμφάνιση της πανδημίας και είναι αυξημένη η τουριστική δραστηριότητα.

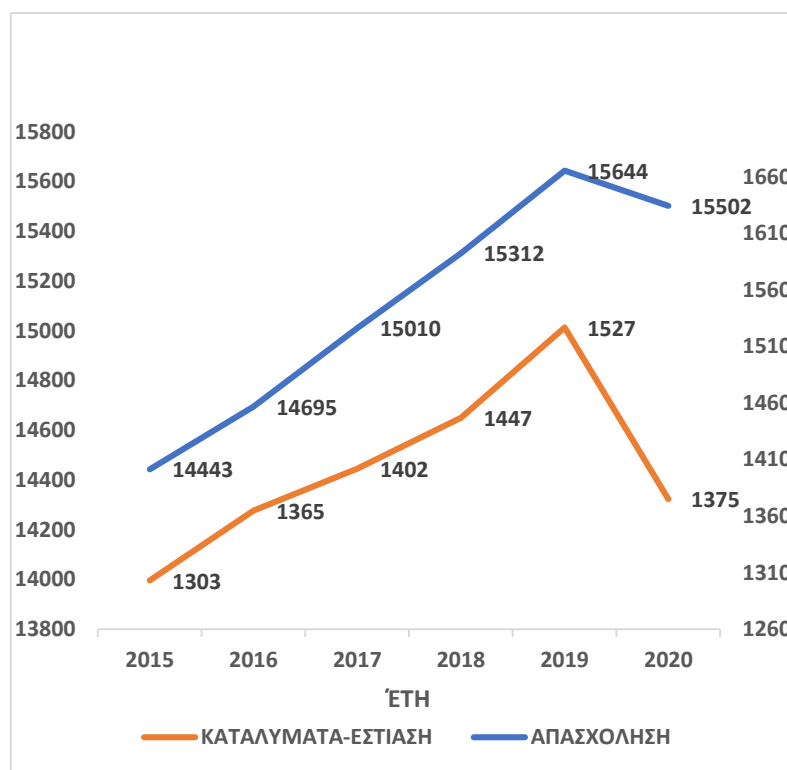
Διάγραμμα 25: Απασχόληση 2015-2020 ανά τρίμηνο

Εξέλιξη απασχόλησης για τα έτη 2015-2020 (σε χιλ.)					
Έτος	Τρίμηνο	Σύνολο	% μεταβολή	Καταλύματα - Εστίαση	% μεταβολή
2015	Q1	3.504		277	
	Q2	3.626		334	
	Q3	3.671		365	
	Q4	3.642		327	
	ΣΥΝΟΛΙΚΑ	14.443		1.303	
2016	Q1	3.606	2,9	303	9,6
	Q2	3.703	2,1	352	5,5
	Q3	3.737	1,8	381	4,4
	Q4	3.649	0,2	329	0,5
	ΣΥΝΟΛΙΚΑ	14.695		1.365	
2017	Q1	3.659	1,5	303	0,2
	Q2	3.791	2,4	375	6,6
	Q3	3.824	2,3	399	4,6
	Q4	3.736	2,4	325	-1
	ΣΥΝΟΛΙΚΑ	15.010		1.402	
2018	Q1	3.724	1,8	302	-0,5
	Q2	3.860	1,8	383	2,1
	Q3	3.894	1,8	411	3,1
	Q4	3.834	2,6	351	7,9
	ΣΥΝΟΛΙΚΑ	15.312		1.447	
2019	Q1	3.814	2,4	322	6,7
	Q2	3.956	2,5	403	5,3
	Q3	3.972	2	429	4,4
	Q4	3.902	1,8	373	6,2
	ΣΥΝΟΛΙΚΑ	15.644		1.527	
2020	Q1	3.853	1	329	2,1

Q2	3.844	-2,8	321	-20,4
Q3	3.927	-1,1	396	-7,7
Q4	3.878	-0,6	329	-11,9
ΣΥΝΟΛΙΚΑ	15.502		1.375	

Πίνακας 15: Εξέλιξη απασχόλησης για τα έτη 2015-2020

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού ΕΛΣΤΑΤ, Επεξεργασία: INSETE Intelligence

Διάγραμμα 26: Απασχόληση 2015-2020 σε ετήσια βάση,

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού ΕΛΣΤΑΤ, Επεξεργασία: INSETE Intelligence

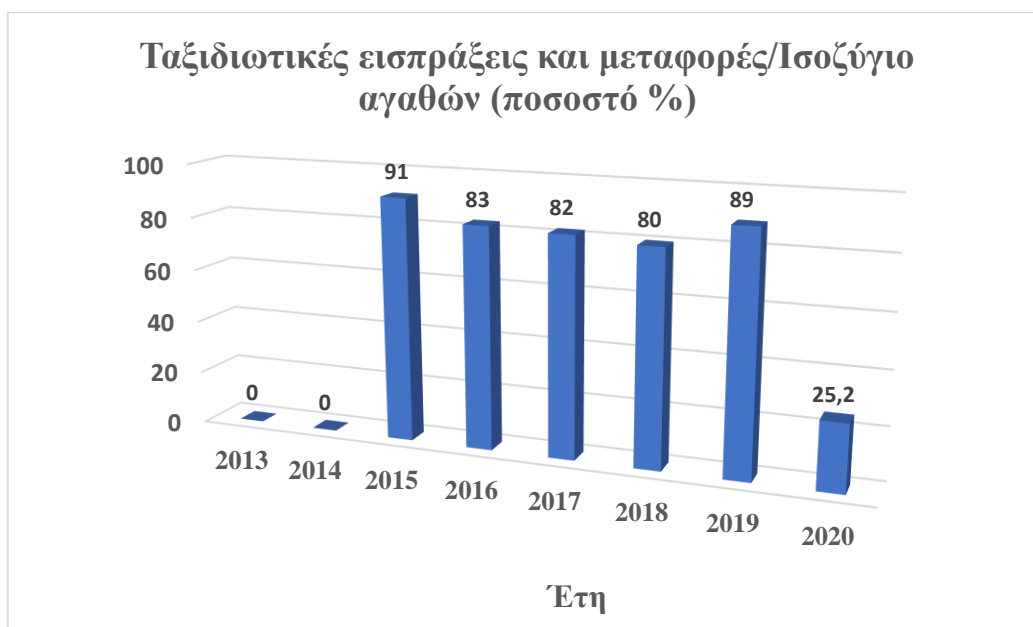
6.1.6 Ισοζύγιο Πληρωμών. Ο τουρισμός θεωρείται μια από τις σημαντικότερες πηγές εσόδων και ειδικότερα σε περίοδο οικονομικής κρίσης καθώς εξισορροπεί το Ισοζύγιο Πληρωμών. Στον Πίνακα 16 απεικονίζεται με αριθμούς η συμβολή του τουρισμού στο ισοζύγιο πληρωμών. Συγκεκριμένα τη χρονική περίοδο 2013 με 2019 τα έσοδα από τον τουρισμό αυξάνονται ενώ το 2020, λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών και των ταξιδιωτικών περιορισμών, η ζήτηση για ταξίδια μειώνεται. τα έσοδα λοιπόν από τον τουρισμό μειώνονται και κατά συνέπεια μειώνονται και τα έσοδα που εξισορροπούν το ισοζύγιο πληρωμών.

Το διάγραμμα 27 απεικονίζει κατά πόσο οι ταξιδιωτικές εισπράξεις μπόρεσαν να καλύψουν το έλλειμα του ισοζυγίου αγαθών. Συγκεκριμένα για το 2020 κάλυψαν το 22,1% ενώ το 2019 το 79,6%.

Διάγραμμα 27: Ταξιδιωτικές εισπράξεις (περ. κρουαζιέρα) ως % ελλείματος του Ισοζυγίου Πληρωμών

Λαμβάνοντας υπόψη και τις ταξιδιωτικές εισπράξεις και μεταφορές, δηλαδή τα έσοδα από τις αερομεταφορές και τις κρουαζιέρες, η συμβολή του τουρισμού στην κάλυψη του ελλείματος του ισοζυγίου αγαθών για το έτος 2020 φτάνει το 25,2% ενώ για το 2019 το 89%.

Διάγραμμα 28: Ταξιδιωτικές εισπράξεις και μεταφορές/Ισοζύγιο αγαθών (ποσοστό %)

Επιπρόσθετα, οι ταξιδιωτικές εισπράξεις για τα έτη 2019 και 2020 ανέρχονται σε 56% και 14,2% αντίστοιχα των συνολικών εισπράξεων από τις εξαγωγές των αγαθών της Ελλάδας.

Διάγραμμα 29: Ταξιδιωτικές εισπράξεις /Εξαγωγές αγαθών (ποσοστό %)

Αν στις ταξιδιωτικές εισπράξεις συμπεριλάβουμε και τα έσοδα από τις μεταφορές τότε οι συνολικές εισπράξεις από τις εξαγωγές των αγαθών για τα έτη 2019 και 2020 είναι 16,1% και 62,7% αντίστοιχα.

Διάγραμμα 30: Ταξιδιωτικές εισπράξεις και μεταφορές /Εξαγωγές αγαθών (ποσοστό %)

Αφαιρώντας από τις εξαγωγές των αγαθών τις εξαγωγές πλοίων και καυσίμων, το ποσοστό των εισπράξεων από τον τουρισμό για τα έτη 2019 και 2020 είναι ίσο με 18,1% και 78,1% αντίστοιχα των συνολικών εισπράξεων από τις εξαγωγές των αγαθών.

Διάγραμμα 31: Ταξιδιωτικές εισπράξεις/Εξαγωγές αγαθών πλην πλοίων και καυσίμων (ποσοστό %)

Τέλος, αν στις ταξιδιωτικές εισπράξεις συνυπολογίσουμε και τα έσοδα από τις μεταφορές, το ποσοστό των εισπράξεων από τις εξαγωγές της Ελλάδας πλην πλοίων

και καυσίμων είναι 20,6% για το 2020 έναντι του 87,4% για το 2019 από τις εξαγωγές των αγαθών της Ελλάδας.

Διάγραμμα 32: Ταξιδιωτικές εισπράξεις και μεταφορές/Εξαγωγές αγαθών πλην πλοίων και καυσίμων (ποσοστό %)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ισοζύγιο Αγαθών (εκατ. €)	- 17.229	- 22.252	-17.231	-17.960	-19.834	-22.489	-22.833	-18.528
Ταξιδιωτικές εισπράξεις (περ. κρουαζιέρα)	12.152	13.393	14.126	13.207	14.630	16.086	18.179	4.103
ως % ελλείματος Ισοζυγίου Αγαθών	71	60	82	74	74	72	79,6	22,1
Εκτίμηση Εσόδων από Μεταφορές	1.441	1.519	1.559	1.627	1.676	1.932	2.149	563
Ταξιδιωτικές Εισπράξεις και Μεταφορές/Ισοζύγιο αγαθών (ποσοστό %)	-	-	91	83	82	80	89	25,2
Εξαγωγές Αγαθών	22.535	26.788	24.787	24.613	28.040	32.373	32.434	28.904
Εξαγωγές Αγαθών πλην Πλοίων και Καυσίμων	14.151	17.112	17.898	18.331	20.051	22.225	23.263	22.649
Ταξιδιωτικές Εισπράξεις / Εξαγωγές Αγαθών (ποσοστό %)	54	50	57	54	52	50	56	14,2
Ταξιδιωτικές Εισπράξεις και μεταφορές/ Εξαγωγές Αγαθών (ποσοστό %)	-	-	63	60	58	56	62,7	16,1
Ταξιδιωτικές Εισπράξεις / Εξαγωγές Αγαθών πλην Πλοίων και Καυσίμων (ποσοστό %)	86	78	79	72	73	72	78,1	18,1
Ταξιδιωτικές Εισπράξεις και μεταφορές/ Εξαγωγές Αγαθών πλην Πλοίων και Καυσίμων (ποσοστό %)	-	-	88	81	81	81	87,4	20,6

Πίνακας 16: Η συμβολή του τουρισμού στο ισοζύγιο πληρωμών

Πηγή: Έρευνα Συνόρων Τραπέζης Ελλάδος, Επεξεργασία: INSETE Intelligence

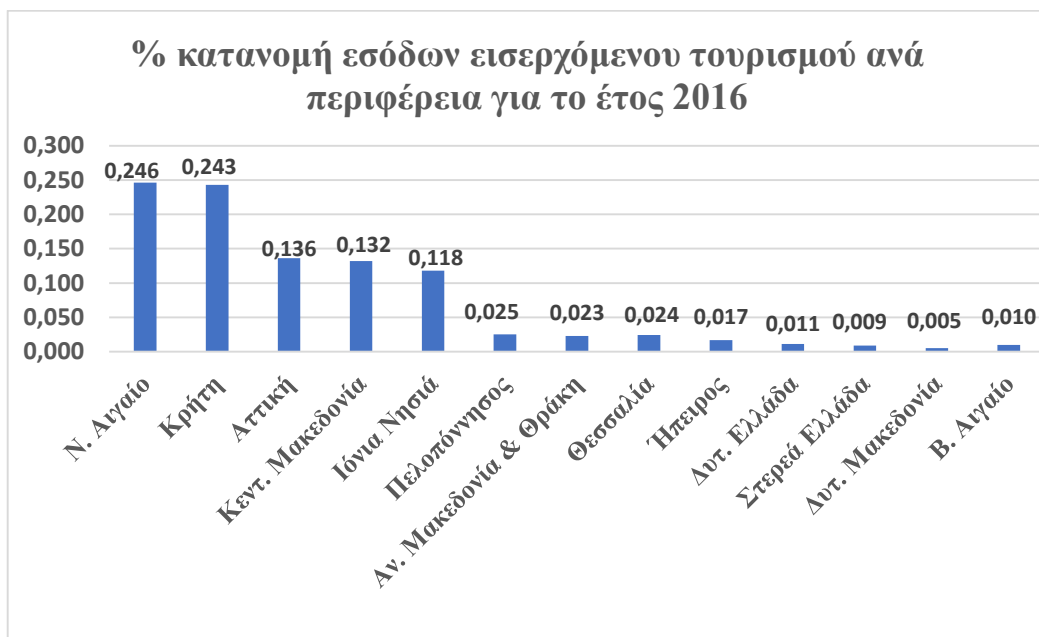
6.1.7 Η τουριστική ανάπτυξη ανά περιφέρεια. Στην ενότητα αυτή θα μελετήσουμε τη συμβολή του τουρισμού στις δεκατρείς (13) διοικητικές περιφέρειες της Ελλάδας. Τα δεδομένα ανά περιφέρεια συλλέχθηκαν από τις ετήσιες μελέτες του ΙΝΣΕΤΕ με θέμα: «Η συμβολή του τουρισμού στην ελληνική οικονομία τα έτη 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020». Σύμφωνα λοιπόν με τις μελέτες θα πρέπει να σημειωθεί ότι η συνολική τουριστική δαπάνη ανά περιφέρεια εκτιμάται με βάση την κατανομή των εισόδων του εισερχόμενου τουρισμού που υπάρχουν στην Έρευνα Συνόρων της Τράπεζας της Ελλάδας. Στον πίνακα 17 καταγράφονται με φθίνουσα σειρά οι κατανομές των εσόδων του εισερχόμενου τουρισμού ως ποσοστά επί τοις % στις δεκατρείς διοικητικές περιφέρειες της Ελλάδος για τα έτη 2016, 2017, 2018, 2019 και 2020. Με βάση λοιπόν τα δεδομένα του παρακάτω πίνακα οι περιφέρειες που είναι πρώτες στην κατάταξη σε έσοδα από εισερχόμενο τουρισμό είναι το Ν. Αιγαίο, η Κρήτη και η Αττική. Συγκεκριμένα τα ποσοστά για το 2019 είναι 29,3%, 20,4% και 14,7% ενώ για το 2020 τα ποσοστά είναι 29%, 20% και 18% αντίστοιχα.

Περιφέρεια	% κατανομή εσόδων εισερχόμενου τουρισμού				
	2016	2017	2018	2019	2020
Ν. Αιγαίο	0,246	0,257	0,282	0,293	0,290
Κρήτη	0,243	0,230	0,200	0,204	0,200
Αττική	0,136	0,147	0,146	0,147	0,180
Κεντ. Μακεδονία	0,132	0,130	0,145	0,127	0,100
Ιόνια Νησιά	0,118	0,125	0,108	0,108	0,100
Πελοπόννησος	0,025	0,022	0,027	0,024	0,030
Αν. Μακεδονία & Θράκη	0,023	0,020	0,021	0,025	0,020
Θεσσαλία	0,024	0,020	0,017	0,020	0,020
Ήπειρος	0,017	0,015	0,014	0,015	0,020
Δυτ. Ελλάδα	0,011	0,011	0,014	0,015	0,020
Στερεά Ελλάδα	0,009	0,008	0,012	0,010	0,010
Δυτ. Μακεδονία	0,005	0,003	0,004	0,004	0,010
Β. Αιγαίο	0,010	0,012	0,010	0,009	0,010

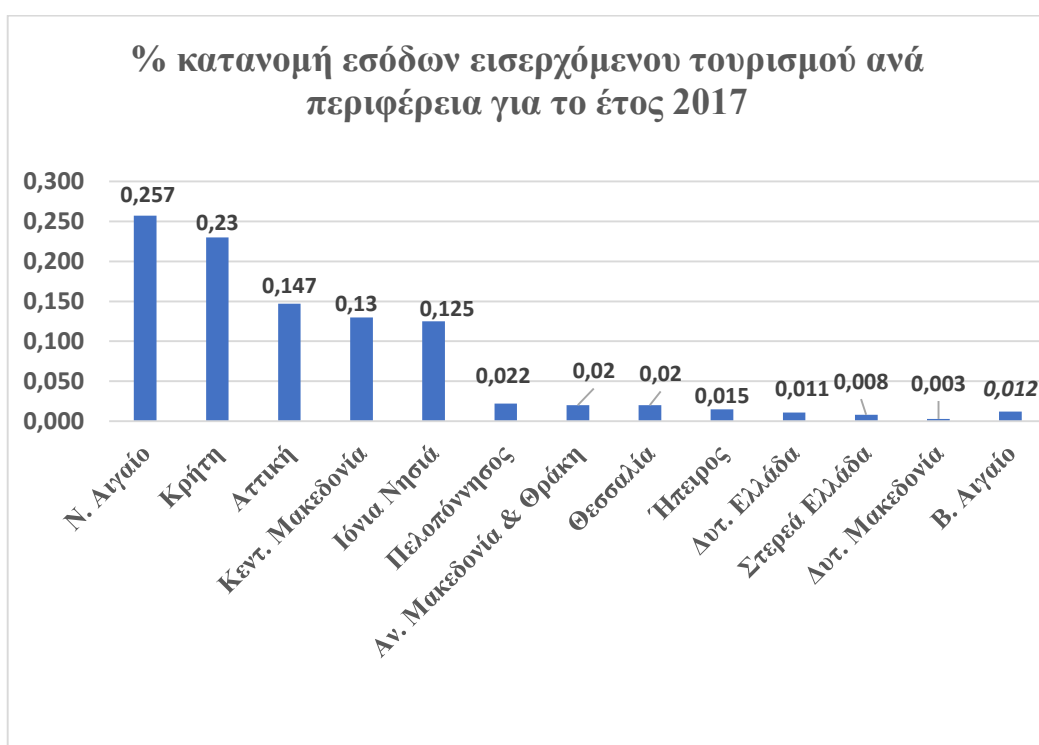
Πίνακας 17: % κατανομή εσόδων εισερχόμενου τουρισμού ανά περιφέρεια για τη χρονική περίοδο 2016-2020

Πηγή: Έρευνα Συνόρων Τραπέζης Ελλάδος, Επεξεργασία: INSETE Intelligence

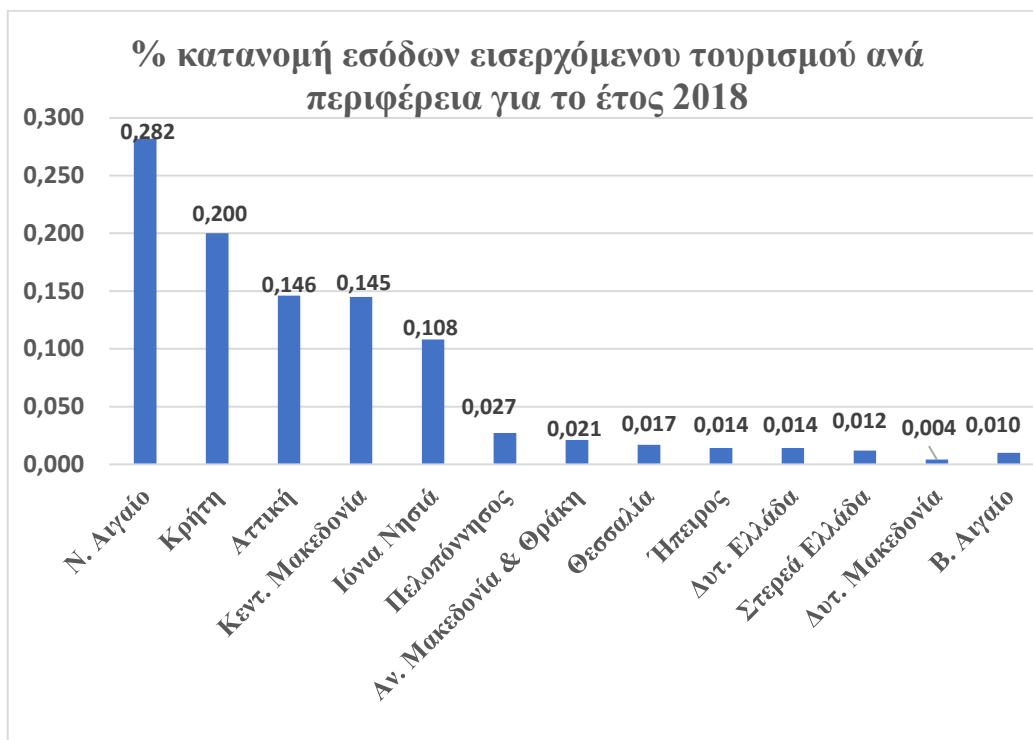
Στα διαγράμματα 33-37 παρακάτω απεικονίζονται οι % κατανομές των εσόδων ανά περιφέρεια για τα έτη 2016, 2017, 2018, 2019 και 2020.

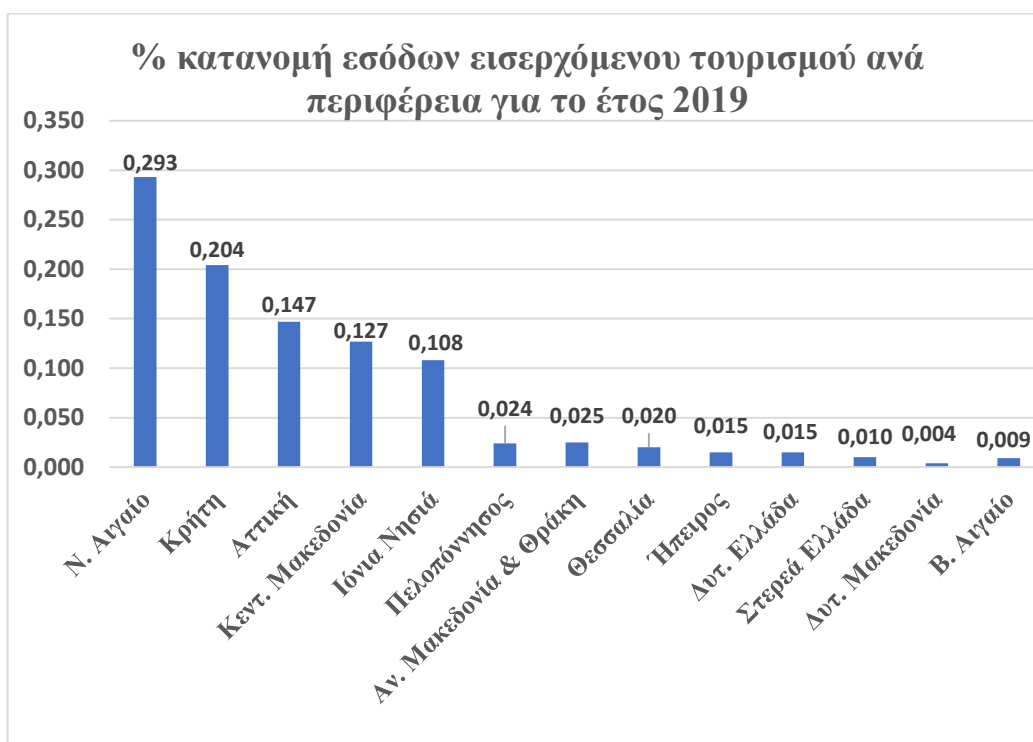
Διάγραμμα 33: % κατανομή εσόδων εισερχόμενου τουρισμού ανά περιφέρεια για το έτος 2016

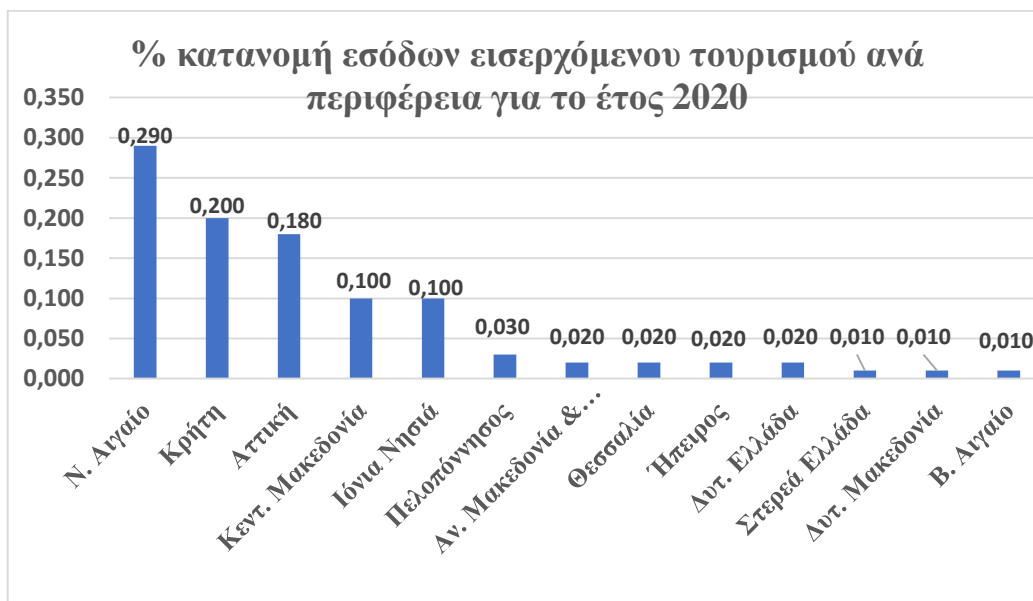
Διάγραμμα 34: % κατανομή εσόδων εισερχόμενου τουρισμού ανά περιφέρεια για το έτος 2017

Διάγραμμα 35: % κατανομή εσόδων εισερχόμενου τουρισμού ανά περιφέρεια για το έτος 2018

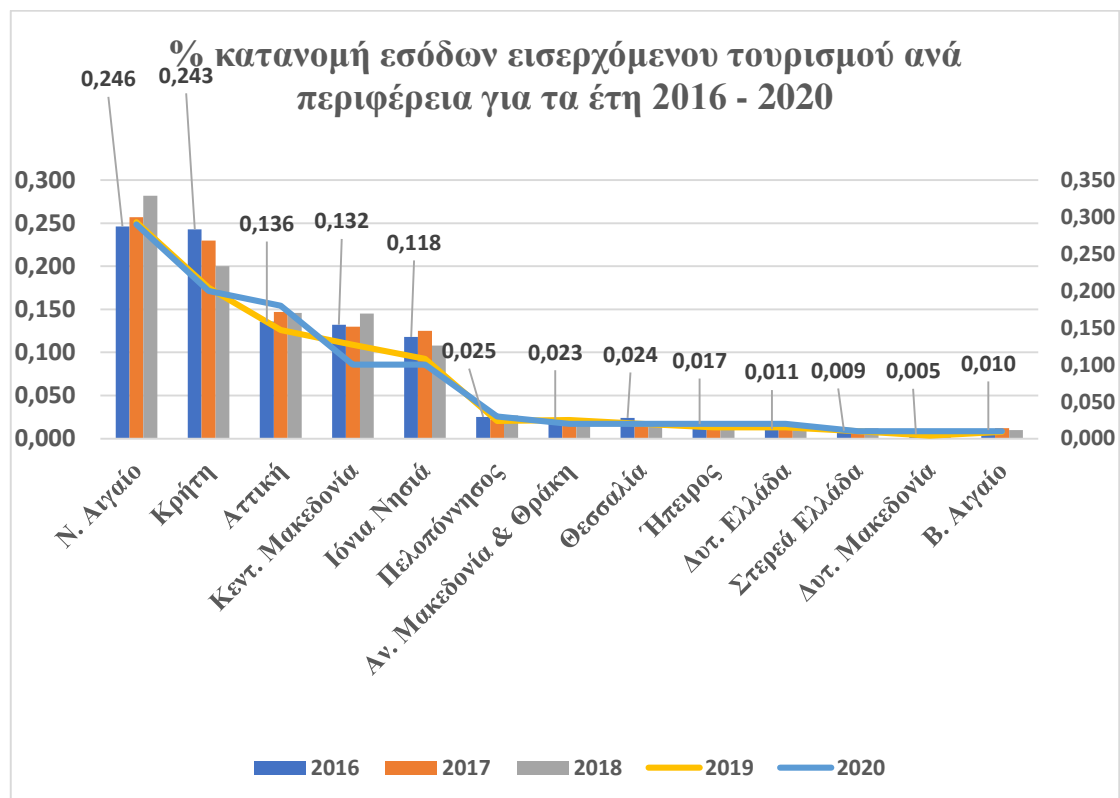

Διάγραμμα 36: % κατανομή εσόδων εισερχόμενου τουρισμού ανά περιφέρεια για το έτος 2019

Διάγραμμα 37: % κατανομή εσόδων εισερχόμενου τουρισμού ανά περιφέρεια για το έτος 2020

Το διάγραμμα 38 είναι συγκεντρωτικό και απεικονίζονται οι κατανομές εσόδων του εισερχόμενου τουρισμού ανά περιφέρεια σε ποσοστά % για τα έτη 2016-2020. Παρατηρούμε λοιπόν ότι για τη χρονική περίοδο 2016-2019 σε κάποιες περιφέρειες, όπως του Ν. Αιγαίου, της Αττικής, της Δυτικής Ελλάδας, υπάρχει μια αυξητική τάση ενώ σε κάποιες άλλες περιφέρειες υπάρχουν αυξομειώσεις στις τιμές ανά χρόνο. Το 2020 ήταν η χρονιά που λόγω της πανδημίας του κορονοϊού ο τουρισμός επλήγη σημαντικά και αποτυπώνεται στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 38: % κατανομή εσόδων εισερχόμενου τουρισμού ανά περιφέρεια για τα έτη 2016-2020

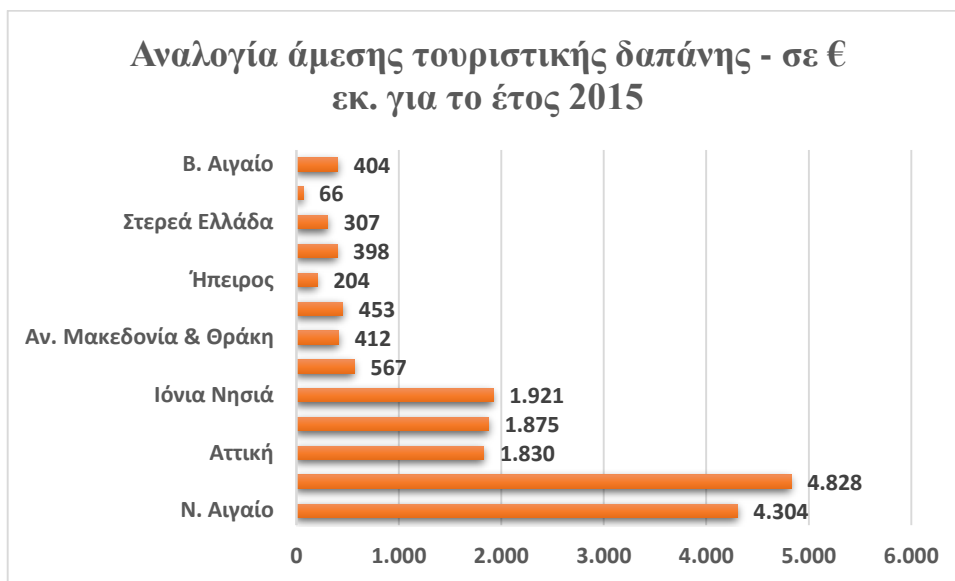
Περιφέρεια	Αναλογία άμεσης τουριστικής δαπάνης - σε € εκ.					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
N. Αιγαίο	4.304	4.117	4.898	5.962	6.861	1.771
Κρήτη	4.828	4.063	4.370	4.233	4.775	1.214
Αττική	1.830	2.276	2.792	3.078	3.437	1.073
Κεντ. Μακεδονία	1.875	2.216	2.483	3.073	2.983	581
Ιόνια Νησιά	1.921	1.974	2.379	2.284	2.534	629
Πελοπόννησος	567	425	412	561	553	186
Αν. Μακεδονία & Θράκη	412	379	378	434	583	129
Θεσσαλία	453	396	388	365	471	122
Ήπειρος	204	286	290	300	347	116
Δυτ. Ελλάδα	398	191	213	286	341	98
Στερεά Ελλάδα	307	154	152	262	239	83
Δυτ. Μακεδονία	66	89	60	82	100	38
Β. Αιγαίο	404	172	224	222	219	35

:

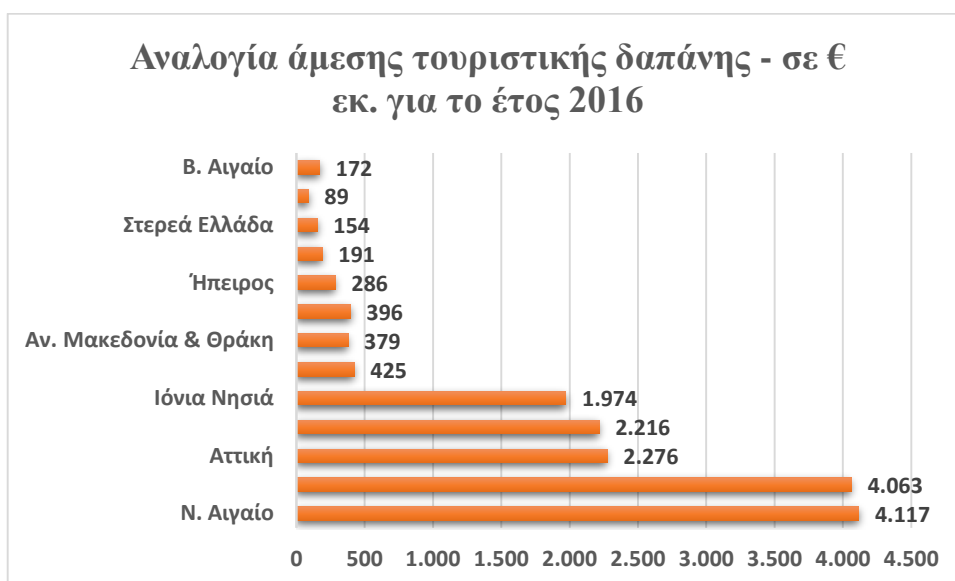
Πηγή: Έρευνα Συνόρων Τραπέζης Ελλάδος, Επεξεργασία: INSETE Intelligence

Πίνακας 18: Αναλογία άμεσης τουριστικής δαπάνης σε € εκ ανά περιφέρεια για τη χρονική περίοδο 2015-2020

Παρακάτω απεικονίζεται γραφικά (Διαγράμματα 39-45) η αναλογία της άμεσης τουριστικής δαπάνης σε € εκ. ανά έτος αλλά και συγκεντρωτικά.

Διάγραμμα 39: Αναλογία άμεσης τουριστικής δαπάνης σε € εκατ. ανά περιφέρεια για το έτος 2015

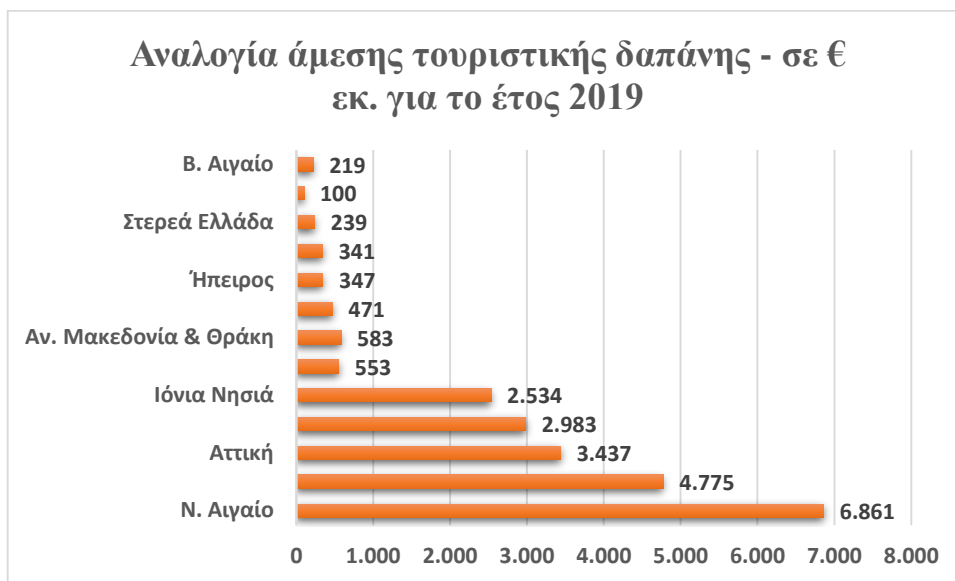
Διάγραμμα 40: Αναλογία άμεσης τουριστικής δαπάνης σε € εκατ. ανά περιφέρεια για το έτος 2016

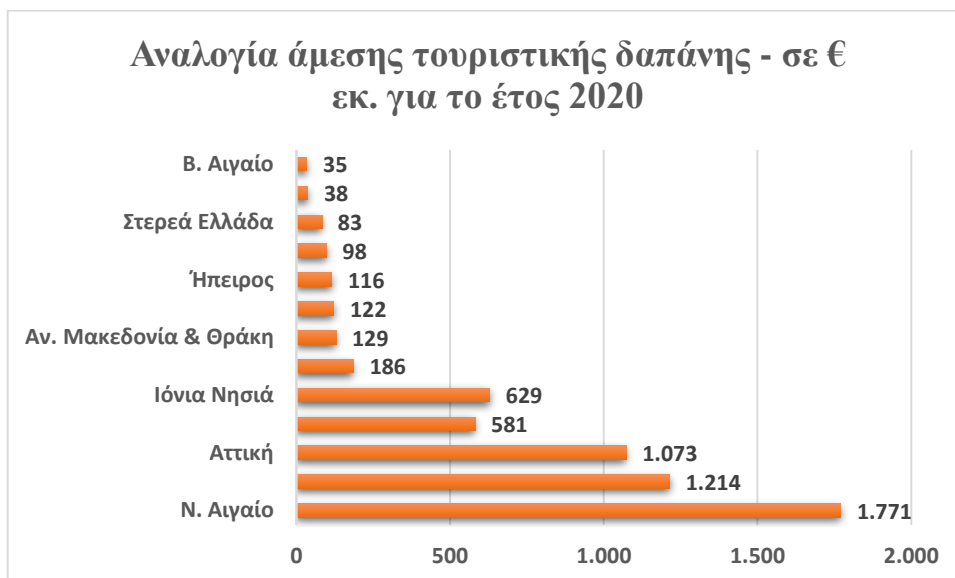
Διάγραμμα 41: Αναλογία άμεσης τουριστικής δαπάνης σε € εκατ. ανά περιφέρεια για το έτος 2017

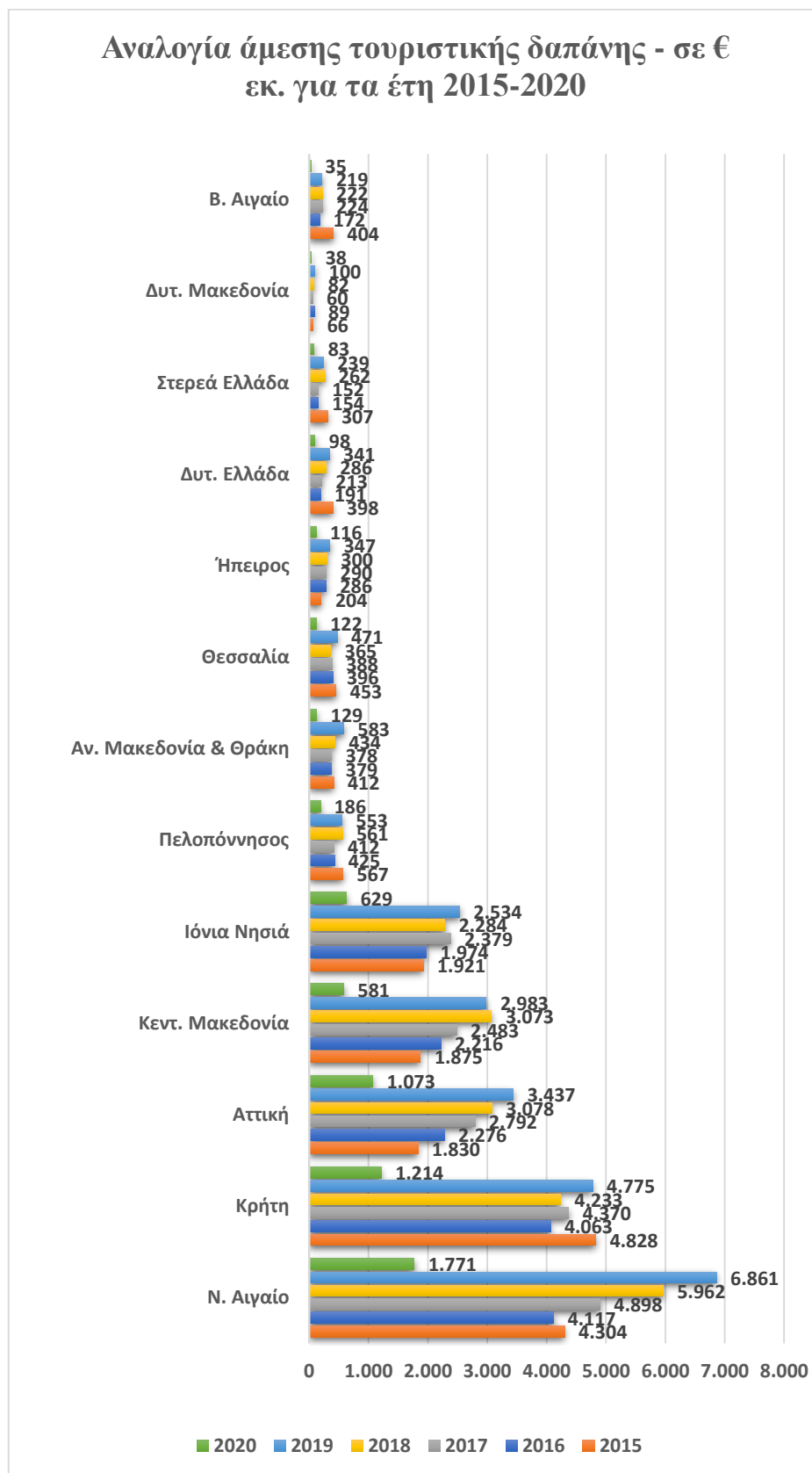
Διάγραμμα 42: Αναλογία άμεσης τουριστικής δαπάνης σε € εκατ. ανά περιφέρεια για το έτος 2018

Διάγραμμα 43: Αναλογία άμεσης τουριστικής δαπάνης σε € εκατ. ανά περιφέρεια για το έτος 2019

Διάγραμμα 44: Αναλογία άμεσης τουριστικής δαπάνης σε € εκατ. ανά περιφέρεια για το έτος 2020

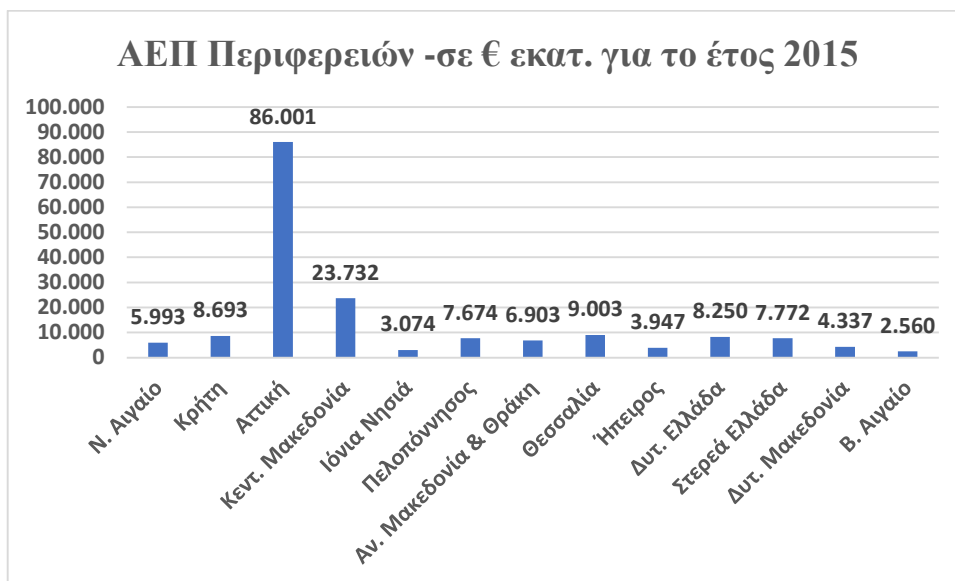
Διάγραμμα 45: Αναλογία άμεσης τουριστικής δαπάνης σε € εκατ. ανά περιφέρεια για τα έτη 2015-2020

Περιφέρεια	ΑΕΠ Περιφερειών -σε € εκατ.					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ν. Αιγαίο	5.993	6.078	6.107	6.298	6.391	5.687
Κρήτη	8.693	8.787	8.917	9.322	9.460	8.344
Αττική	86.001	84.374	85.645	87.922	89.228	79.034
Κεντ. Μακεδονία	23.732	23.716	24.750	25.356	25.732	22.636
Ιόνια Νησιά	3.074	3.107	3.190	3.249	3.297	2.928
Πελοπόννησος	7.674	7.777	8.044	8.236	8.359	7.382
Αν. Μακεδονία & Θράκη	6.903	6.760	7.047	7.119	7.225	6.322
Θεσσαλία	9.003	9.066	9.409	9.580	9.723	8.334
Ήπειρος	3.947	3.887	4.044	4.076	4.137	3.618
Δυτ. Ελλάδα	8.250	8.114	8.202	8.285	8.408	7.306
Στερεά Ελλάδα	7.772	7.860	8.358	8.665	8.794	7.684
Δυτ. Μακεδονία	4.337	4.304	3.998	4.063	4.124	3.778
Β. Αιγαίο	2.560	2.481	2.507	2.542	2.579	2.273

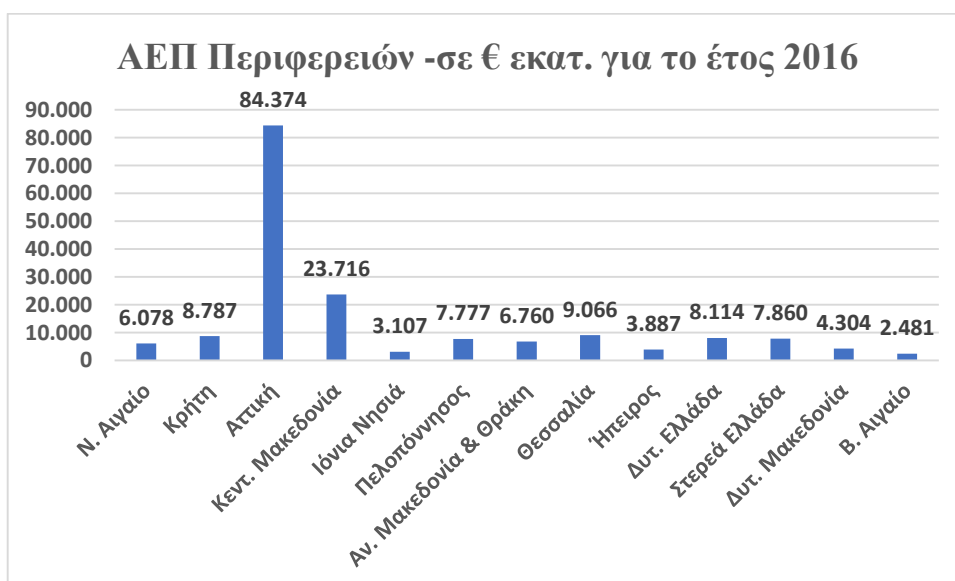
Πίνακας 19: ΑΕΠ Περιφερειών -σε € εκατ. για τη χρονική περίοδο 2015-2020

Πηγή: Έρευνα Συνόρων Τραπεζής Ελλάδος, Επεξεργασία: INSETE Intelligence

Παρακάτω απεικονίζεται γραφικά το ΑΕΠ των Περιφερειών σε € εκ. ανά έτος αλλά και συγκεντρωτικά.

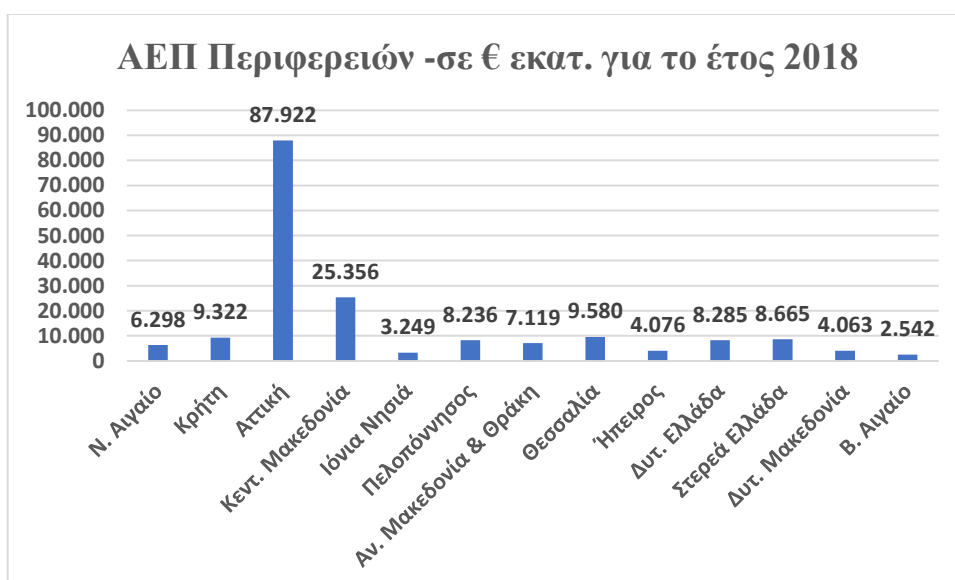
Διάγραμμα 46: ΑΕΠ Περιφερειών σε € εκατ. για το έτος 2015

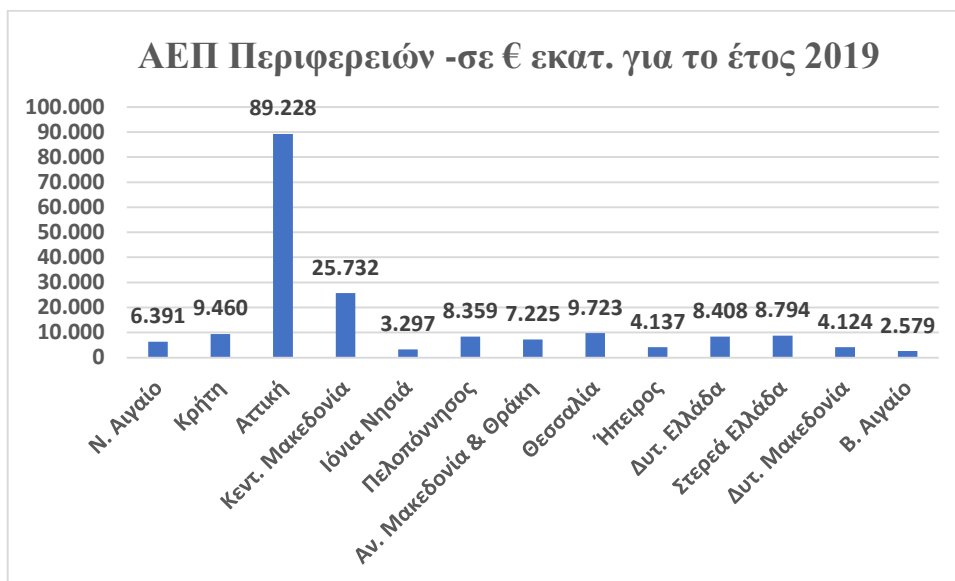
Διάγραμμα 47: ΑΕΠ Περιφερειών σε € εκατ. για το έτος 2016

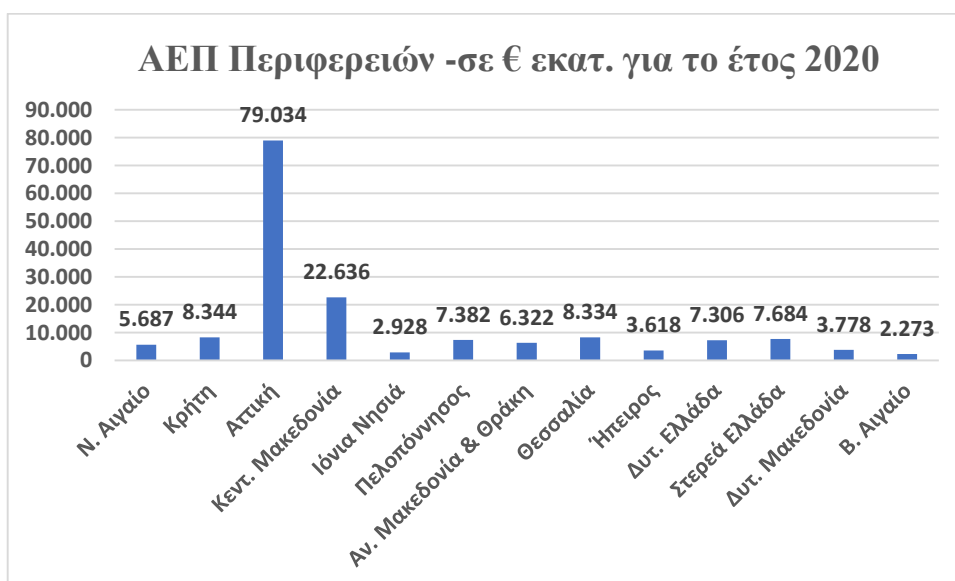
Διάγραμμα 48: ΑΕΠ Περιφερειών σε € εκατ. για το έτος 2017

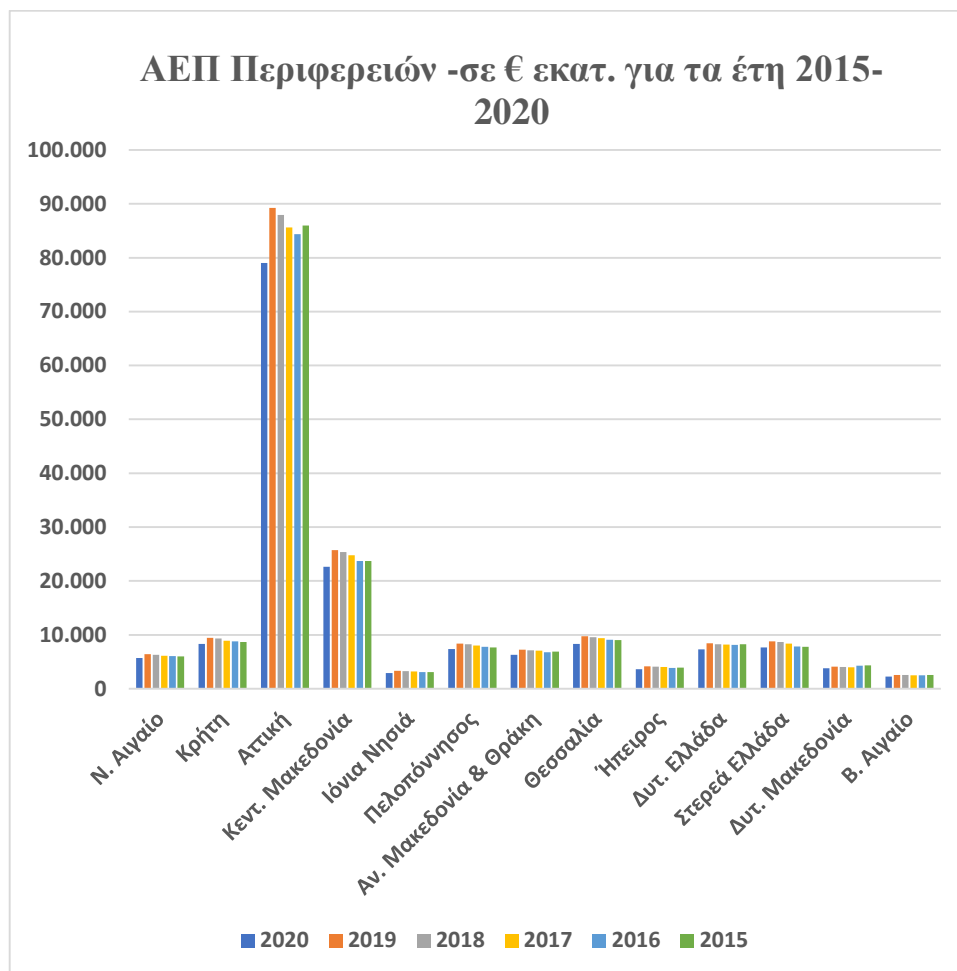
Διάγραμμα 49: ΑΕΠ Περιφερειών σε € εκατ. για το έτος 2018

Διάγραμμα 50: ΑΕΠ Περιφερειών σε € εκατ. για το έτος 2019

Διάγραμμα 51: ΑΕΠ Περιφερειών σε € εκατ. για το έτος 2020

Διάγραμμα 52: ΑΕΠ Περιφερειών σε € εκατ. για τα έτη 2015-2020

Κεφάλαιο 7: Συμπεράσματα

Η ελληνική οικονομία, σύμφωνα με την ετήσια έκθεση του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας (ESM), κατάφερε να ανακάμψει από την πανδημία λόγω της εγχώριας ζήτησης και του τουρισμού. Δεν όμως η πρώτη φορά που ο τουρισμός καλείται να αναπτυχθεί μέσα σε ένα ασταθές και αβέβαιο περιβάλλον. Ο πρόσφατος πόλεμος στην Ουκρανία αναμένεται να επηρεάσει τη δυναμική του τουρισμού στην Ελλάδα η οποία πιθανότατα θα επιβραδυνθεί λόγω της απουσίας Ρώσων τουριστών. Επίσης, στο παρελθόν η Ελλάδα είχε δεχθεί και άλλα πλήγματα και είχε κληθεί να αντιμετωπίσει κρίσεις όπως αυτή της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001, τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 που κράτησε μέχρι το 2016 και την αδυναμία της Ελλάδας να βγει στις διεθνείς αγορές. Παρόλα αυτά ο τουρισμός κατάφερε να βγει αλώβητος από τις διεθνείς εξελίξεις.

Στην Ελλάδα ο μαζικός τουρισμός θεωρείται η «φραχοκοκαλιά» του τουριστικού κλάδου και είναι συνυφασμένος με τον παραθαλάσσιο, παραθεριστικό τουρισμό, γνωστό και ως 3S (sun, sand, sea). Το συγκεκριμένο μοντέλο τουρισμού είχε μεγάλη απήχηση παγκοσμίως, όμως τις τελευταίες δεκαετίες, μελέτες υποστηρίζουν ότι οι αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού όπως η μόλυνση του περιβάλλοντος, η άναρχη δόμηση και γενικότερα το αρνητικό πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης οφείλεται στο μαζικό τουρισμό. Παρατηρείται λοιπόν διεθνώς μια μεγάλη στροφή και το μοντέλο ήλιος – θάλασσα δίνει τη θέση του στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Ο κόσμος αναζητά κάτι διαφορετικό, έξω από τα συνηθισμένα, και συνάμα ποιοτικό. Ο αγροτουρισμός κερδίζει σιγά σιγά έδαφος και αρχίζει να αναπτύσσεται.

Με την ανάπτυξη του αγροτουρισμού δίνεται η δυνατότητα να αναπτυχθούν παραμεθόριες περιοχές ή περιοχές οι οποίες πιθανότατα να μην είναι τουριστικά γνωστές. Με τον τρόπο αυτό ενισχύεται η ανάπτυξη της περιφέρειας και δίνονται κίνητρα στους ντόπιους να παραμείνουν στον τόπο τους. Επίσης, μπορεί να συμβάλλει στην αποσυμφόρηση τουριστικά κορεσμένων περιοχών καθώς δίνεται η δυνατότητα στον κόσμο να γνωρίσει και άλλες περιοχές μέσω του αγροτουρισμού, εκτός από τις τουριστικές, σε κοντινή απόσταση

Η ανάπτυξη του τουρισμού αλλά και ειδικότερα του αγροτουρισμού συμβάλει καθοριστικά στην τοπική και την εθνική οικονομία. Συγκριμένα, με την εισροή

συναλλάγματος αυξάνεται το ΑΕΠ και η οικονομία βρίσκεται σε ανάπτυξη. Σε τοπικό επίπεδο η άφιξη των τουριστών σηματοδοτεί και την αύξηση του εισοδήματος των ατόμων που ασχολούνται με τον αγροτουρισμό καθώς όπως είδαμε σε προηγούμενη ενότητα η ενασχόληση με τον αγροτουρισμό γίνεται παράλληλα με την βασική απασχόληση που μπορεί να είναι η γεωργία ή η κτηνοτροφία. Συνεπώς με την έναρξη της τουριστικής περιόδου ενισχύεται το οικογενειακό εισόδημα αυτών των ατόμων.

Συνοψίζοντας, ο τουρισμός θεωρείται η σημαντικότερη οικονομική δραστηριότητα της Ελλάδας καθώς το ένα πέμπτο του ΑΕΠ προέρχεται από τον κλάδο αυτό, απασχολεί περίπου ένα εκατομμύριο εργαζομένους και αποτελεί πηγή εσόδων και για άλλους κλάδους της οικονομίας. Λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες στον τομέα του τουρισμού κρίνεται σκόπιμη η δημιουργία ενός προγράμματος, μιας πολιτικής, η οποία θα μπορέσει να αντεπεξέλθει στις συνεχείς προκλήσεις και αλλαγές.

Προτάσεις

Παρακάτω θα παραθέσουμε κάποιες προτάσεις που αφορούν την περαιτέρω ανάπτυξη τόσο του τουρισμού όσο και του αγροτουρισμού.

Καταρχάς είναι απαραίτητη η ύπαρξη/δημιουργία ενός προγράμματος το οποίο θα αναδεικνύει τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Δηλαδή θα εστιάζει στον κάθε προορισμό και τι μπορεί να προσφέρει έτσι ώστε ο ταξιδιώτης να αποκτήσει μοναδικές εμπειρίες. Αυτό θα έχει σαν αποτέλεσμα να επιλέξει συνειδητά το συγκεκριμένο προορισμό και ενδεχομένως η θετική εμπειρία που θα αποκομίσει να τον ωθήσει όχι μόνο να τον επισκεφθεί ξανά αλλά και να τον προτείνει και σε άλλους.

Η προβολή στο εξωτερικό των εναλλακτικών επιλογών που υπάρχουν για τον τουρισμό. Δηλαδή προβάλλοντας αρχικά όλες τις τουριστικές αγορές και τα ενδιαφέροντά τους και έπειτα τις δυνατότητες που δίνει η Ελλάδα, ενδεχομένως να καταφέρουμε να προσελκύσουμε περισσότερους τουρίστες.

Αναφορικά με τις τουριστικές μονάδες κρίνεται απαραίτητη η κατασκευή αλλά και η αναβάθμισή τους έτσι ώστε να αυξηθεί ο αριθμός των κλινών και να μπορέσει να ικανοποιήσει τις ανάγκες των τουριστών. Η χρηματοδοτική στήριξη από τις τράπεζες και την πολιτεία δίνει κίνητρο για ανάπτυξη.

Η αναβάθμιση των υποδομών είναι μείζονος σημασίας. Είναι πολύ σημαντικό οι περιοχές που αναπτύσσονται τουριστικά ή αγροτουριστικά να έχουν καλό οδικό δίκτυο ή εύκολη πρόσβαση σε αυτοκινητόδρομους. Να υπάρχει δίκτυο ύδρευσης, αποχέτευσης και να γίνεται σωστή διαχείριση των απορριμμάτων. Επίσης, πολύ σημαντικό στις μέρες μας είναι η ύπαρξη γρήγορου διαδικτύου ή ακόμα καλύτερα η ελεύθερη πρόσβαση στο ίντερνετ μέσω wi-fi σε ολόκληρη την περιοχή.

Η κατάρτιση αλλά και η αναβάθμιση των δεξιοτήτων των ατόμων που ασχολούνται με τον τουρισμό είναι μείζονος σημασίας. Αυτό συντελεί στο να αναλάβουν τα άτομα πρωτοβουλίες, επιχειρηματικές ή μη και να υπάρξει πρόοδος. Επίσης είναι πολύ σημαντική η ενημέρωση των ατόμων σε θέματα που σχετίζονται με το περιβάλλον και τον πολιτισμό καθώς με αυτό τον τρόπο ευαισθητοποιούνται και αποκτούν περιβαλλοντική συνείδηση.

Η ύπαρξη νόμων σχετικά με τον χωροταξικό σχεδιασμό των μονάδων και η τήρησή τους είναι σημαντική αλλά εξίσου σημαντικό είναι αυτές οι μονάδες να είναι πλήρως εναρμονισμένες με το φυσικό περιβάλλον και την τοπική παράδοση. Όταν συμβαίνει αυτό δημιουργούν αίσθημα εφορίας στον επισκέπτη και προσφέρουν αυθεντική αίσθηση φιλοξενίας

Εν κατακλείδι, για να μπορέσουν να υλοποιηθούν οι παραπάνω προτάσεις θα πρέπει να δούμε ποιο είναι το μακροπρόθεσμο όφελος που απορρέει από τον τουρισμό το οποίο δεν είναι άλλο από το μοντέλου τουρισμού που σέβεται το περιβάλλον και τον πολιτισμό. Για να μπορέσει λοιπόν ο τουρισμός να επιβιώσει θα πρέπει να αναπτυχθεί μια μακροπρόθεσμη τουριστική πολιτική που να προάγει τον βιώσιμο τουρισμό.

Βιβλιογραφία

α) Ελληνική Βιβλιογραφία

- 1) Ζαχαράτος, Γ. Α. (2000α), *Package Tour*, Αθήνα, Προπομπός
- 2) Τζουβελέκας, Ε. (2022), *Τουριστική Οικονομική*, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης
- 3) Φράγκου, Δ. (2022), *Αρχιτεκτονική Εσωτερικών Χώρων – Χώρων Αναψυχής*, Αθήνα, Εκδόσεις ΤΕΙ Αθήνας
- 4) Λαγός, Δ. (2005), *Τουριστική Οικονομική*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική
- 5) Ανδριώτης, Κ. (2003) *Ο εναλλακτικός τουρισμός και τα διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά του*, ΤΟΠΟΣ Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης, Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος, Τόμος Νο. 20-21, σελ. 139-154
- 6) Αποστολόπουλος, Κ. & Σδράλη, Δ. (2009) *Εναλλακτικός και ήπιος τουρισμός: Θεωρητικές προσεγγίσεις και εφαρμογές στην πράξη*. Αθήνα, Ελληνοεκδοτική Α.Ε
- 7) ΟΟΣΑ, (1994), *Στρατηγικές τουρισμού και αγροτικής ανάπτυξης*, Γαλλία, Εκδόσεις ΟΟΣΑ, <https://www.oecd.org/cfe/tourism/2755218.pdf>
- 8) Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης, (2008), *Οδηγός Τουρισμού της Υπαίθρου για τους φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης*, Αθήνα
- 9) Λαγός, Δ. (1996), *Οι οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού στην περιφερειακή ανάπτυξη*, (Διδακτορική διατριβή), Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα
- 10) Ηγουμενάκης Ν. Κραβαρίτης, Κ. Λύτρας, Π. (1999). *Εισαγωγή στον τουρισμό*. Αθήνα: εκδόσεις Κριτική
- 11) Μοίρα, Π. (2004), *Η ανάπτυξη της περιφέρειας μέσω της ανάδειξης της πολιτιστικής ταυτότητας της υπαίθρου – Ο αγροτουρισμός*, 2ο Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, «Διευρυμένη Ευρώπη και Περιφερειακές Ανισότητες, Τ.Ε.Ι. Ηπείρου / Τμήμα Λογιστικής, Πρέβεζα, Ιούνιος 3-4
- 12) Συμεωνίδου, Π. (2009), *Ανταγωνιστικότητα και Βιωσιμότητα Αγροτουριστικών Επιχειρήσεων στην Ελλάδα*, Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ), Θεσσαλονίκη,
- 13) Παπαδόπουλος, Σ. (2021), *Το προφίλ του Έλληνα αγροτουρίστα*, Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Μακεδονία

- 14) Τσαρτας, Π. (1996) *.Τουρίστες -Ταξίδια -τόποι -Κοινωνικές προσεγγίσεις* . Αθήνα :Εκδόσεις Εξάντας.
- 15) Αποστολόπουλος, Κ. Θεοδοροπούλου, Ε. Τσακατούρα, Α. (2000), *Εναλλακτικές μορφές τουρισμού υπαίθρου*, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα
- 16) Ιακωβίδου, Ο. και Παρταλίδου, Μ. (2002), *Η ποιότητα ως προϋπόθεση ανάπτυξης του αγροτικού τουρισμού*, Επιθεώρηση κοινωνικών ερευνών, τευχ. 59, σελ.108-109, 325-345, Αθήνα
- 17) Θεοδορομανωλάκη, Μ. Ουρανού, Β. Παπαδοπούλου, Μ. (2012), *Εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην ευρύτερη περιοχή της Κρήτης. Αγροτουριστικές μονάδες και 122 επαγγέλματα που εμπλέκονται στο 6ο Συνέδριο της Π.Ε.ΕΚ.Π.Ε. με τίτλο «Η Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία στη σημερινή πραγματικότητα».* Θεσσαλονίκη, Νοέμβριος, 30, Δεκέμβριος 1 & 2.
- 18) Ιακωβίδου, Ο. και Παρταλίδου, Μ. (2002), *Η ποιότητα ως προϋπόθεση ανάπτυξης του αγροτικού τουρισμού*, Επιθεώρηση κοινωνικών ερευνών, τευχ. 59, σελ.108-109, 325-345, Αθήνα
- 19) Κίζος Α, (2022), *Ανάπτυξη της Υπαίθρου και Πολιτικές*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
- 20) Ίκκος, Α. Κουτσός, Σ. (2015), *Η συμβολή του Τουρισμού στην ελληνική οικονομία το 2014*, Αθήνα, ΙΝΣΕΤΕ
- 21) Ίκκος, Α. Κουτσός, Σ. (2018), *Η συμβολή του Τουρισμού στην ελληνική οικονομία το 2016*, Αθήνα, ΙΝΣΕΤΕ
- 22) Ίκκος, Α. Κουτσός, Σ. (2019), *Η συμβολή του Τουρισμού στην ελληνική οικονομία το 2017*, Αθήνα, ΙΝΣΕΤΕ
- 23) Ίκκος, Α. Κουτσός, Σ. (2020), *Η συμβολή του Τουρισμού στην ελληνική οικονομία το 2018*, Αθήνα, ΙΝΣΕΤΕ
- 24) Ίκκος, Α. Κουτσός, Σ. (2020), *Η συμβολή του Τουρισμού στην ελληνική οικονομία το 2019*, Αθήνα, ΙΝΣΕΤΕ
- 25) Ίκκος, Α. Κουτσός, Σ. (2021), *Η συμβολή του Τουρισμού στην ελληνική οικονομία το 2020*, Αθήνα, ΙΝΣΕΤΕ,

β) Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- 1) Federico, A. Massimiliano, C. (2019), A critical Approach to the Tourism Management, *Open Journal of Applied Sciences*, Vol. 9, No. 5, DOI: [10.4236/ojapps.2019.95027](https://doi.org/10.4236/ojapps.2019.95027)
- 2) Morrison, A. Lehto, X. & Day, J. (2018). *The Tourism System*. Kendall Hunt Publishing.
- 3) Jinah Park, Bihu Wu, Alastair M. Morrison, Ye Shen, Li Cong & Mengjiao Li (2016) The Tourism System Research Categorization Framework, *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 21:9, 968-1000, DOI: [10.1080/10941665.2015.1085885](https://doi.org/10.1080/10941665.2015.1085885)
- 4) Norbert, V. (2019), Τα οικονομικά των τουριστικών προορισμών, Θεωρία και πρακτική, Gutenberg
- 5) Tabatabaei, F. (2019), «The Social and Economic Impacts of Tourism Development on the Local Community Satisfaction: Case Study Isfahan City, Iran», *Journal of City and Development*, 1(1), 1-7. DOI: 10.12691/jcd-1-1-1
- 6) Phillip, S. Hunter, C. Blacstock, K. (2009), *A typology for defining agritourism*, *Tourism Management*, 31, 754-758
- 7) Fiume Fagioli, F. Diotallevi, F. & Ciani, A. (2015). Strengthening the sustainability of rural areas: the role of rural tourism and agritourism. *Italian Review of Agricultural Economics*, 69(2-3), 155-169. <https://doi.org/10.13128/REA-169208>
- 8) Sznajder, M. Przezbórska, L. & Scrimgeour, F. (2009) *Agritourism*, Oxfordshire, UK: CABI

γ) Ιστοσελίδες στο διαδίκτυο

- 1) Τζουβελέκας, Τουριστική Οικονομική, Ενότητα 1: Διαχρονική επισκόπηση του τουριστικού φαινομένου. Ανακτήθηκε από: https://opencourses.uoc.gr/courses/pluginfile.php/12574/mod_resource/content/0/TOURISTIKH_OIKONOMIKH_%2301.pdf
- 2) Φράγκου, Αρχιτεκτονική Εσωτερικών Χώρων – Χώρων Αναψυχής,
 Ενότητα 2: Ιστορικά στοιχεία για τον τουρισμό και σύγχρονες μορφές τουρισμού.
 Ανακτήθηκε από:

https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Focp.teiath.gr%2Fmodules%2Fdocument%2Ffile.php%2FDIAK_UNDER102%2F%25CE%2595%25CE%25BA%25CF%2580%25CE%25B1%25CE%25B9%25CE%25B4%25CE%25B5%25CF%2585%25CF%2584%25CE%25B9%25CE%25BA%25CF%258C%2520%25CF%2585%25CE%25BB%25CE%25B9%25CE%25BA%25CF%258C%2F%25CE%25A0%25CE%25B1%25CF%2581%25CE%25BF%25CF%2585%25CF%2583%25CE%25B9%25CE%25AC%25CF%2583%25CE%25B5%25CE%25B9%25CF%2582%2F2_I%25CF%2583%25CF%2584%25CE%25BF%25CF%2581%25CE%25B9%25CE%25BA%25CE%25AC%2520%25CF%2583%25CF%2584%25CE%25BF%25CE%25B9%25CF%2587%25CE%25B5%25CE%25AF%25CE%25B1%2520%25CE%25B3%25CE%25B9%25CE%25B1%2520%25CF%2584%25CE%25BF%25CE%25BD_%25CF%2584%25CE%25BF%25CF%2585%25CF%2581%25CE%25B9%25CF%2583%25CE%25BC%25CF%258C.pptx&wdOrigin=BROWSELINK
[2_Ιστορικά στοιχεία για τον τουρισμό.pptx \(live.com\)](https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.ita.org.gr%2Fel%2Foldsite%2Flibrary%2Fdownloads%2FDocs%2F%25CE%259A%25CE%2595%25CE%2594%25CE%259A%25CE%2595%2520%25CE%259F%25CE%25B4%25CE%25B7%25CE%25B3%25CF%258C%25CF%2582%2520%25CE%25A4%25CE%25BF%25CF%2585%25CF%2581%25CE%25B9%25CF%2583%25CE%25BC%25CF%258D%2520%25CF%2584%25CE%25B7%25CF%2582%2520%25CE%25A5%25CF%2580%25CE%25B1%25CE%25AF%25CE%25B8%25CF%2581%25CE%25BF%25CF%2585%2520%25CE%25B3%25CE%25B9%25CE%25B1%2520%25CF%2584%25CE%25BF%25CF%2585%25CF%2582%2520%25CF%2586%25CE%25BF%25CF%2581%25CE%25B5%25CE%25AF%25CF%2582)

3) <https://static.eudoxus.gr/books/https://static.eudoxus.gr/books/10/chapter-86055210.pdf>

4) Τι είναι οικοτουρισμός και ποια τα χαρακτηριστικά του; Ανακτήθηκε από: <https://el.astelus.com/ecoturismo/>

5) Υπουργείο Τουρισμού (2018). Ανακτήθηκε από : <http://www.opengov.gr/tourism/?p=1442>

6) ΚΕΔΚΕ Οδηγός Τουρισμού της Υπαίθρου για τους φορείς της ΤΑ, Ανακτήθηκε από:

<https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.ita.org.gr%2Fel%2Foldsite%2Flibrary%2Fdownloads%2FDocs%2F%25CE%259A%25CE%2595%25CE%2594%25CE%259A%25CE%2595%2520%25CE%259F%25CE%25B4%25CE%25B7%25CE%25B3%25CF%258C%25CF%2582%2520%25CE%25A4%25CE%25BF%25CF%2585%25CF%2581%25CE%25B9%25CF%2583%25CE%25BC%25CF%258D%2520%25CF%2584%25CE%25B7%25CF%2582%2520%25CE%25A5%25CF%2580%25CE%25B1%25CE%25AF%25CE%25B8%25CF%2581%25CE%25BF%25CF%2585%2520%25CE%25B3%25CE%25B9%25CE%25B1%2520%25CF%2584%25CE%25BF%25CF%2585%25CF%2582%2520%25CF%2586%25CE%25BF%25CF%2581%25CE%25B5%25CE%25AF%25CF%2582>

[%2520%25CF%2584%25CE%25B7%25CF%2582%2520%25CE%25A4%25CE%2591.doc&wdOrigin=BROWSELINK: ΚΕΔΚΕ Οδηγός Τουρισμού της Υπαίθρου για τους φορείς της ΤΑ.doc \(live.com\)](#)

7) Ολοκληρωμένη Διαχείριση στη Γεωργική Παραγωγή σύμφωνα με τα πρότυπα AGRO 2-1 & A GRO2-2, Ανακτήθηκε από: <https://tuvaustriahellas.gr/ypiresies/agro-2-1-2-2/>: AGRO 2.1-2.2 - TÜV AUSTRIA HELLAS (tuvaustriahellas.gr)

8) Ολοκληρωμένη Διαχείριση στη Γεωργική Παραγωγή: AGRO 2-1, 2-2, 2-3, 2-4, 2-5; Ανακτήθηκε από:

https://www.elgo.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=760:total-system-management-agricultural-production&catid=232&Itemid=1421

9) ΕΛΓΟ-ΔΗΜΗΤΡΑ, Κατευθυντήρια Οδηγία AGRO 2-1, 2-2, Ανακτήθηκε από:

<http://www.opengov.gr/consultations/wp-content/uploads/downloads/2019/05/%CE%9A%CE%B1%CF%84%CE%B5%CF%85%CE%B8%CF%85%CE%BD%CF%84%CE%AE%CF%81%CE%B9%CE%B1-%CE%9F%CE%B4%CE%B7%CE%B3%CE%AF%CE%B1-2-1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-2-2.pdf>

10) Ορθή Γεωργική Πρακτική – Βασικές Αρχές, Ανακτήθηκε από:

<https://wikifarmer.com/el/%CE%BF%CF%81%CE%B8%CE%B7-%CE%B3%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CF%80%CF%81%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%83-%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B5%CF%83//>

11) Agro 2.1 – Agro 2.2 Σύστημα Ολοκληρωμένης Διαχείρισης στη Γεωργική Παραγωγή, Ανακτήθηκε από:

<https://www.qualityaward.gr/agro-21-ndash-agro-22.html>

12) Ευρωπαϊκή Επιτροπή – Πρότυπα εμπορίας, Ανακτήθηκε από:

https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/plants-and-plant-products/plant-products/olive-oil_el#marketingstandards

13) Προς αναθεώρηση τα πρότυπα εμπορίας της Ε.Ε. για τα γεωργικά προϊόντα, Ανακτήθηκε από:

<https://www.agro24.gr/agrotika/agrotiki-epikairotitita/eyropaiki-enosi/pros-anatheorisi-ta-protypa-emporias-tis-ee-gia-ta>

14) Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Γεωργικά προϊόντα - αναθεώρηση των προτύπων εμπορίας της ΕΕ, Ανακτήθηκε από:

https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12772-%CE%93%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%B1-%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%B9%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B1-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B8%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%84%CF%85%CF%80%CF%89%CE%BD-%CE%B5%CE%BC%CF%80%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%B1%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%95%CE%95_el: Γεωργικά προϊόντα - αναθεώρηση των προτύπων εμπορίας της ΕΕ (europa.eu)

15) Οικονομικός Ταχυδρόμος, Αγροτικά Προϊόντα: Σε διαβούλευση τα ευρωπαϊκά πρότυπα εμπορίας, Ανακτήθηκε από: <https://www.ot.gr/2021/06/08/agro/agrotika-proionta-se-diavouleysi-ta-eyropaika-protypa-emporias/>

16) ΕΛΓΟ – ΔΗΜΗΤΡΑ: Πρότυπα AGRO 2, Ανακτήθηκε από: <https://iagro.azurewebsites.net/rext/site/AgroStandardInfo.aspx>: [Πληροφοριακό Σύστημα Ολοκληρωμένης Διαχείρισης \(iagro.azurewebsites.net\)](#)

17) Ευρωπαϊκή Επιτροπή – Τουρισμός, Ανακτήθηκε από: https://ec.europa.eu/regional_policy/el/policy/themes/tourism/ [Τουρισμός - Περιφερειακή πολιτική - Ευρωπαϊκή Επιτροπή \(europa.eu\)](#)

18) Νόμος 4276/2014 – 155/A/30-07-2014, Ανακτήθηκε από: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-tourismos/n-4276-2014.html>

19) Θεοδωρομανωλάκη, Μ. Ουρανού, Β. Παπαδοπούλου, Μ. (2012), Εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην ευρύτερη περιοχή της Κρήτης. Αγροτουριστικές μονάδες και 122 επαγγέλματα που εμπλέκονται στο 6ο Συνέδριο της Π.Ε.ΕΚ.Π.Ε. με τίτλο «Η Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία στη σημερινή πραγματικότητα». Θεσσαλονίκη, Νοέμβριος, 30, Δεκέμβριος 1 & 2. Ανάκτηση από: <http://kritis.pde.sch.gr/eurogrammes/microsites/2013kpe3day/files/ennalaktikes/TheodoromanolakiMaria.pdf>

20) Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, Ανακτήθηκε από: <http://gkps.agrotikianaptixi.gr/index.asp>

21) Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας 2007-2013, Ανακτήθηκε από:

<https://ypen.gov.gr/perivallon/dasi/programma-agrotikis-anaptyxis-tis-elladas-2007-2013/>

22) Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων-Εθνικό Αγροτικό Δίκτυο, Ανακτήθηκε από: <https://ead.gr/innovation/kainotomia/>

23) Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων-Εθνικό Αγροτικό Δίκτυο: LEADER/CLLD, Ανακτήθηκε από:

<https://ead.gr/information/leader-clld/>

24) Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης Τι είναι το Interreg, Ανακτήθηκε από:

<https://greece-cyprus.eu/%CF%84%CE%B9-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%BF-interreg/>

25) Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα», portal.tee.gr, Ανακτήθηκε από:

https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=http%3A%2F%2Fportal.tee.gr%2Fportal%2Fpage%2Fportal%2FPROFESSIONAL_ISSUES%2Fneoi_mixanikoi%2Ftab5230282%2FTab5329420%2F%25C5%25D0%25C1%25CD.doc&wdOrigin=BROWSELINK

26) Εθνικό Κέντρο Έρευνας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης (ΕΚΕΤΑΝ), Ανακτήθηκε από: <https://www.certh.gr/767C06EE.el.aspx>

27) ΕΣΠΑ 2014-2020, Ανακτήθηκε από:

<https://www.espa.gr/el/pages/staticOPEpanek.aspx>

28) Ειδική Γραμματεία Διαχείρισης Προγραμμάτων ΕΤΠΑ & ΤΑ, Ανακτήθηκε από:

<http://www.antagonistikotita.gr/epanek/events.asp?cs=24>